

UNIVERZITA KARLOVA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV PRO DĚJINY UMĚNÍ

Barokní zahrada zámku ve Smilkově u Sedlčan

Baroque garden of the castle in Smilkov near Sedlčany

Bakalářská práce

Josef Blüml

Praha 2019

Vedoucí práce Ing. Petr Macek, Ph.D.

Děkuji Ing. Petru Mackovi, Ph.D. za připomínky a cenné rady, jež mi poskytoval v průběhu psaní této práce.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia nebo k získání jiného či stejného titulu.

V Praze dne 10.7.2019

Obsah

1. Úvod.....	7
1.1 Literatura a prameny. Stav bádání.....	8
2. Zámek ve Smilkově – stručná historie.....	11
3. Krajinný a prostorový kontext zámku, zahrady a parku	13
4. Popis objektu zámku a nástin stavebního vývoje.....	14
5. Prostorová analýza parku a zahradních celků.....	17
6. Popis a obecná charakteristika zahradních kompozic při zámku ve Smilkově – současný stav	21
6.1 Jižní zahrada.....	21
6.2 Severní zahrada.....	24
7. Rekonstrukce původní podoby prostoru a architektury severní zahrady.....	30
7.1. Podklady.....	30
7.2 Prostorové řešení zahrady, terén.....	32
7.3 Komunikační propojenost.....	36
7.4 Nástupní schodiště.....	38
7.5 Pavilonová stavba na třetí terase.....	39
7.6 Plán zahrady a jeho realizace.....	42
8. Slohová charakteristika severní zahrady a její architektury v evropských souvislostech a v kontextu českých barokních zahrad.....	43
9. Sochařská výzdoba barokní zahrady ve Smilkově.....	51
9.1 Sochař Lazar Widemann a jeho činnost v západních a středních Čechách	51
9.2 Sochařská výzdoba teatronu.....	54

10. Závěr.....	60
Seznam literatury a pramenů	66
Seznam obrazových příloh.....	72
Obrazová příloha 1.....	76
Obrazová příloha 2 – Rekonstrukce prostoru zahrady a teatronu.....	103
Obrazová příloha 3 – Sochařská díla v barokní zahradě ve Smilkově	109
Obrazová příloha 4 – Fotografická dokumentace současného stavu severní zahrady.....	122

Abstrakt

Práce se zabývá areálem pozdně barokní zahrady vzniklé kolem poloviny 18. století při zámku ve středočeském Smilkově, jenž tehdy patřil hraběti Janu Jindřichovi z Bissingenu. Hlavním cílem práce je komplexní prostorová analýza zahrady a pokus o rekonstrukci tzv. teatronu, který představoval zcela unikátní realizaci svého druhu u nás. Pozornost je věnována i širšímu evropskému kontextu pozdně barokních a rokokových zahrad a zaměřuje se rovněž na otázku možného autorství celku. Součástí práce je vizualizace navrhované rekonstrukce a podrobná fotografická dokumentace.

Klíčová slova

Smilkov, teatron, Jan Jindřich Bissingen, Lazar Widemann, baroko, rokoko

Abstract

The work deals with the area of the late baroque garden which was built approximately in the middle of the 18th century at the chateau in the central Bohemian town of Smilkov, which then belonged to Count Jan Jindřich of Bissingen. The thesis focuses on a complex spatial analysis of the garden and also it attempts to reconstruct the so-called teatron as it represented a totally unique realization of its kind in our country. Attention is also paid to the wider European context of late baroque and rococo gardens as well as to the question of possible authorship of the whole complex. The work includes visualization of the possible reconstruction and detailed photographic documentation.

Key words

Smilkov, teatron, Jan Jindřich Bissingen, Lazar Widemann, baroque, rococo

1. Úvod

Pozdně barokní zahradě zámku ve Smilkově nebyla zatím věnována podrobnější studie, přestože je zmiňována téměř ve všech základních přehledech barokních zahrad u nás a celkem jednoznačně uváděna jako jeden z nejvýznamnějších příkladů italské barokní zahrady v Čechách. Zřejmě je to dáno jejím již desítky let trvajícím fragmentárním stavem, který výrazně omezuje možnosti stylové analýzy, a dále nedostatkem relevantních archivních materiálů. Možná je do jisté míry příčinou určitého nezájmu i venkovská lokalita, v níž se zahrada nalézá, stejně jako fakt, že na rozdíl od jiných slavných příkladů našich barokních zahrad nepatří k výstavným palácovým, zámeckým či klášterním komplexům.

Obnově celku severní barokní zahrady s architekturou tzv. teatronu byla v osmdesátých a devadesátých letech 20. století věnována relativně velká pozornost, proběhlo zde několik průzkumů a byly navrženy dvě verze rekonstrukce zahrady a její architektury; originály soch byly konzervovány a restaurovány (naposledy v polovině devadesátých let), s různým úspěchem bylo vytvořeno několik kopií. Balustrády schodiště byly rovněž částečně zrekonstruovány. Přesto se zahradu včetně její architektury zachránit nepodařilo a dnes je již na samém pokraji úplného zániku.

Patrná je absence detailní prostorové analýzy zahrady a zejména stavebně a historicky odpovídající rekonstrukce a umělecko–historického zhodnocení její architektury, stejně jako adekvátního zařazení památky do kontextu středoevropských (a italských) barokních zahrad. Těmto otázkám se bude věnovat tato práce.

Navrhovaná rekonstrukce, jež bude předmětem 7. kapitoly, částečně vychází z průzkumů a staršího návrhu rekonstrukce z osmdesátých let 20. století, jejichž některá zjištění a předpoklady se bude snažit konfrontovat. Vzhledem k tomu, že některé konstitutivní prvky zahradní kompozice již zcela zanikly, stejně jako se proměnil tvar a charakter terénu, bude se jednat o rekonstrukci z velké části hypotetickou. Pozornost bude věnována i popisu a analýze méně známého druhého zahradního celku tzv. francouzské zahrady za hlavním křídlem zámku, neboť obě zahrady byly kompozičně a patrně i významově propojeny.

Důležitou součástí práce je rovněž pokus zařadit památku do kontextu našich a evropských barokních zahrad, což vzhledem k charakteru a současnému stavu celku vyžaduje poněkud šířeji založené zmapování takových památek s poukazy na obdobné kompoziční přístupy, architektonické prvky a jejich vztahy. Tím se bude zabývat 8. kapitola.

Práce obsahuje i kapitolu věnovanou speciálně sochaři Lazaru Widemannovi – autoru sochařské výzdoby zahrady. Text kapitoly je postaven na podrobném popisu sochařských děl

teatronu a na shrnutí poznatků literatury věnované Widemannovu dílu ve Smilkově s přihlédnutím ke kontextu ostatního sochařova díla sledovaného období a jeho pracovní vazbě na šlechtický rod Vrtbů.

Vzhledem k množství a rozdílnému charakteru obrazového materiálu je obrazová příloha pro větší přehlednost rozdělena do čtyř částí. První část obsahuje obrazové materiály různého typu vztahující se přímo k textu, přičemž příloha k sochařské výzdobě je uspořádána zvlášť. Samostatný oddíl představuje příloha s vizualizacemi rekonstrukce prostoru zahrady a její architektury. Poslední částí přílohy je aktuální fotografická dokumentace současného stavu severní zahrady a její architektury, jež byla pořizována autorem práce v období od června 2017 do ledna 2019.

1.1 Literatura a prameny. Stav bádání

Zmínku o barokní zahradě ve Smilkově a její výzdobě nacházíme ve vlastivědné práci Čeňka Habarta s názvem *Sedlčansko, Sedlecko a Voticko*, kde je jako turistická pozoruhodnost zmiňován teatron s Widemannovými alegorickými sochami.¹ Antonín Norbert Vlasák ve svém *Nástinu statisticko-historickém* uvádí podrobnou historii držby smilkovského zámku. Historií zámku se zabýval rovněž August Sedláček.²

V *Soupisu památek historických a uměleckých v království Českém* je popsán jako hodnotná součást parku (původně francouzského typu) terasový teatron s bohatou sochařskou výzdobou, jehož zdívo má hnědočervenou a zelenou omítku. Upozorňuje se na vázy se supími hlavami a sochy v nadživotní velikosti tesané z červeného pískovce Lazarem Widemannem. Dále je zmíněno sousoší sv. Jana a sv. Pavla u cesty ze Smilkova do Arnoštovic, jež vytvořil roku 1761 Tomáš Hatlák, Widemannův žák a spolupracovník.³

Smilkovská zahrada je uváděna v základních umělecko–historických syntézách zabývajících se barokním uměním u nás. Jaromír Neumann v knize *Český barok* uvádí v 18. století založenou, terasovitě stoupající zahradu. Konstatuje, že její architekt je neznámý, sochařská výzdoba pak byla podle něj vytvořena okolo roku 1750 Lazarem Widemannem za účasti pomocníka Tomáše Hatláka z Pyšel.⁴ Jako jeden z příkladů pozdně barokní tendence zřizování velkoryse architektonicky pojatých rozlehlých zámeckých parků vzniklých

¹ HABART 1998, 258

² SEDLÁČEK 1998, 293–294

³ PODLAHA/ŠITTLER 1898, 110–112.

⁴ NEUMANN 1974, 183

dodatečně u již existujících sídel šlechty zmiňuje smilkovský park Emanuel Poche.⁵ Teatron jako významnou součást zahrady ve Smilkově uvádí v přehledovém textu o barokních zahradách Sylva Dobalová, všímá si přitom podobnosti se zahradami v severní Itálii.⁶

Jako působivý příklad barokní terasové zahrady s vodním prvkem u nás je smilkovská zahrada stručně popsána ve starší průkopnické publikaci kolektivu autorů o historických zahradách v Čechách a na Moravě.⁷

Smilkovská zahrada je zmiňována i v dílčích odborných textech zabývajících se problematikou historických zahrad. Jde například o text Josefa Nožičky Přehled vývoje okrasného zahradnictví a sadovnictví v českých zemích obsahující kromě základní charakteristiky a typologie barokních zahrad i podrobný přehled našich důležitých barokních zahradních celků včetně toho ve Smilkově, akcentovaného jako významný příklad zahradní architektury: „Z hlediska zahradní architektury je zvláště cenný park smilkovský, v němž na počátku 18. století vyrostla kolem vodní hladiny bazénu celá soustava teras s četnými plastikami Wiedemannovými.“⁸ Jako příklad barokní zahrady italského typu s divadelním charakterem je uvedena smilkovská zahrada v textu Dušana Riedla Naše barokní zahrady.⁹ Nad budoucností památky se v šedesátých letech zamýšlel v kontextu dalších významných renesančních a barokních zámeckých zahrad Jan Ondřej.¹⁰

Heslo věnované Smilkovu a jeho zahradě nechybí ani ve slovníkových pracích, jako je zejména kolektivní dílo *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* (2004)¹¹ či *Encyklopedie českých zámků* Pavla Vlčka (1996)¹².

Prozatím nejpodrobněji se zahradou ve Smilkově, zejména její historií, popisem tzv. teatronu, a stručně i otázkou datace a autorství zabýval Viktor Kovařík v souvislosti se sochařským dílem Lazara Widemanna ve své diplomové práci o tomto sochaři.¹³ V příslušné kapitole uvádí podrobný seznam dostupných zdrojů a literatury vážících se k sochařské výzdobě zahrady i zahrady samotné, který se stal vodítkem i pro autora této práce.

Pozoruhodné stavby, jež vznikaly ve sledovaném období na našem území a jejichž analýza může významně přispět k nacházení umělecko–historických souvislostí stavebních památek na panstvích Bissingenů, jsou hospodářské dvory. Jejich význam, urbanistické

⁵ POCHE, 1989, 682

⁶ DOBALOVÁ 2015, 699

⁷ DOKOUPIL/NAUMANN/RIEDL/VESELÝ 1957

⁸ NOŽIČKA 1966, 31

⁹ RIEDL 1987, 64

¹⁰ ONDŘEJ 1968, 73–80

¹¹ PACÁKOVÁ–HOŠŤÁLKOVÁ/PETRU/RIEDL/SVOBODA 2004, 380–381

¹² VLČEK 1994

¹³ KOVAŘÍK 2004, 172–179

souvislosti a architekturu podrobně analyzoval v nedávné době Jan Žižka,¹⁴ jenž upozorňuje mimo jiné na promyšlené urbanistické vztahy dvorů a zdůrazňuje stavebně–historickou a uměleckou vypovídací hodnotu jejich často velmi kvalitního architektonického řešení a provedení, z nichž vyplývá (někdy překvapivá) účast významných uměleckých osobností. Z hlediska této práce jsou klíčová Žižkova zjištění o podobném tvarosloví dvorů na vrtbovských a bissingenských panstvích.

Pokud jde o literaturu věnovanou obecně problematice barokních zahrad, vycházím z několika základních textů. Přehlednou charakteristiku formálního pojetí barokních zahrad a jejich klíčových principů s instruktivními příklady zejména českých zahrad přináší text Jiřího Tomáše Kotalíka *Syntéza barokního umění – poznámky k charakteristice barokních zahrad*, publikovaný ve sborníku *Kompozice zahrad v dějinách umění* (1987); tento text se stal základem stati téhož autora *Barokní zahrada jako odraz dobové syntézy* otištěné ve sborníku k počtě Milana Pavlíka s názvem *Historická architektura, věda, výzkum, praxe* (1995)¹⁵. Komplexně se problematikou fenoménu historické zahrady zabývá klasický spis Augusta Grisebacha *Der Garten – Eine Geschichte seiner künstlerischen Gestaltung* z roku 1910¹⁶. Autor zde zejména rozebírá jednotlivé konstitutivní prvky historických zahrad, jejich typologii a vztahy v rámci zahradních kompozic různých historických období; v této souvislosti přináší rovněž charakteristiku a rozdělení různých stavebních objektů a sleduje jejich proměňující se významy a funkce, jež v kompozici zahrad hrají. Součástí práce je obsáhlá obrazová část dobových zobrazení zahradních celků.

Významnou syntetickou prací zabývající se dějinami a klíčovými znaky evropských renesančních a barokních zahrad je kniha Wilfrieda Hansmanna *Gartenkunst der Renaissance und des Barock* (1983)¹⁷, v níž jsou historické zahrady přehledně pojednány v celém svém vývoji s důrazem na stručný popis a charakteristiku vývojově nejvýznamnějších evropských zahrad. Italské zahrady jsou zde popsány velmi stručně, mnohem podrobněji a v širším záběru se autor věnuje zahradám francouzským a zahradám v německy mluvících zemích.

Pro hledání analogií a paralel jsem využíval publikace zabývající se konkrétními zahradami v německých zemích, Rakousku a v Itálii. Zde je třeba zmínit především obsáhlý spis Dietera Henneba a Alfreda Hoffmanna¹⁸, jenž popisuje zahrady císařských rezidencí i šlechtických sídel, charakterizuje přístupy významných i méně známých zahradních tvůrců

¹⁴ ŽIŽKA 2016

¹⁵ KOTALÍK 1995, 55-62

¹⁶ GRISEBACH 1910

¹⁷ HANSMANN 1983

¹⁸ HENNEBO/HOFFMANN 1965

období baroka, mapuje vztahy s francouzským a italským prostředím a přináší tak obsáhlý a syntetický pohled na zahradní umění druhé třetiny 18. století. Stručný popis a historii významných i méně známých barokních zahrad v Rakousku doprovázené bohatou fotografickou dokumentací nalezneme například v pracích Gézy Hajóse či Christiana Hlavace.¹⁹ Základní syntetickou prací o italských historických zahradách pak je kniha Georginy Masson *Italian Gardens* (1966)²⁰.

Zmínit je třeba i důležitou studii Norberta Knoppa *Das Garten Belvedere* (1966)²¹, která poskytuje mimo jiné plastický pohled na typologii a podobu staveb ve vybraných barokních zahradách v Rakousku a německých zemích a analyzuje jejich funkci v konkrétním prostorovém kontextu.

Prameny k práci představují zejména průzkumy a návrhy rekonstrukce zahrady a teatronu z osmdesátých a devadesátých let 20. století, jimiž se budu zabývat v kapitole věnované rekonstrukci zahrady a její architektury. Pramenem k části sochařské výzdoby jsou restaurátorské zprávy se sedmdesátých a devadesátých let 20. století vzniklé v souvislosti s projekty rekonstrukce zahrady a její výzdoby. Důležitým pramenem především k sochařským dílům teatronu je rovněž fotografická dokumentace. Všechny zmiňované materiály jsou dostupné v archivu NPÚ ÚOP středních Čech v Praze. Klíčovým pramenem jsou dále historické mapy, konkrétně mapa I. vojenského mapování a indikační skica a mapa stabilního katastru.

2. Zámek ve Smilkově – stručná historie

V místě dnešního zámku stávala původně středověká tvrz připomínaná již ve 14. století.²² V jejím držení se postupně vystřídali rytíři Vrativoj ze Smilkova - pražský děkan, Ctibor ze Smilkova - litoměřický děkan, a Bohuněk ze Smilkova; významným držitelem tvrze v druhém desetiletí 15. století byl Jan Sádlo z rodu Sádlnů zastávající v této době významné funkce u královského dvora.²³

Od roku 1525 je znám další majitel Jan Vejnhák z Koutů. V roce 1537 připadl majetek Bohuslavovi Těmínovi z Těmic. Jeho syn Jiří pak prodal sídlo roku 1573 Sylvestru Mlazovskému z Těšnice, od něhož zanedlouho přešel na Jindřicha Saska. Roku 1590 koupil

¹⁹ HAJÓS 1993, HLAVAC 2012

²⁰ MASSON 1966

²¹ KNOPP 1966, 40–81

²² SEDLÁČEK 1998, 293–294

²³ VLASÁK, 1873, 54

tvrz Jan mladší Beřkovský z Šebířova, od kterého ji v roce 1596 koupil Mikuláš Voračický z Paběnic. Roku 1601 se stal vlastníkem Jan z Talmberka na Rýzmburku, od něhož přešel majetek na syna Viléma Václava. Vilémův syn Jan Maxmilián, rada dvorského a komorního soudu, byl dalším majitelem smilkovských statků. Po smrti Janova syna Václava Viléma Antonína v roce 1697 byl majetek v rukou jeho manželky Marie Leonory Renaty, jež prodala zboží roku 1701 Kryštofu Karlovi Voračickému z Paběnic.²⁴

Roku 1721 se dostal majetek do držení Emericha Karla hraběte Metternicha z Winneburku, jenž jej prodal v roce 1724 Františku Karlu Peceliovu z Adlersheimu a od něho v roce 1734 Smilkov spolu s Petrovicemi zdědil jeho bratranec Jan Jindřich z Bissingen, který získal v roce 1750 ještě Heřmaničky.²⁵ Jan Jindřich byl 18. ledna 1747 povýšen do hraběcího stavu, a pod jeho rukou statky velmi prosperovaly: „...zvelebil v každém ohledu své smilkovské panství, přikoupiv k němu roku 1750 statky Heřmaničky a Dědkov a opatřiv přiměřenými důchody faru, kaplanství i špitál v Arnoštovicích, jakož i duchovního správce v osadě újezdské“.²⁶ V souvislosti se svým povýšením a potřebou adekvátní reprezentace inicioval hrabě i velkorysý projekt terasové barokní zahrady, jejíž stavba patrně začala na přelomu čtyřicátých a padesátých let.²⁷

Hrabě zemřel roku 1778 jako poslední ze svého rodu.²⁸ Po něm patřily Smilkov, Petrovice a Pyšely synovi sestry Jana Jindřicha Jáchymu Jindřichovi Voračickému z Paběnic, jenž zdědil i příjmení Bissingen; poté se v držbě vystřídal postupně několik majitelů, aby zámek v roce 1881 zdědil August Doerr (v roce 1896 povýšený do šlechtického stavu²⁹) po své matce Louise Doerrové.³⁰ Od roku 1928 vlastnila zámek Rosa Doerrová. Roku 1931 jej pak koupil pražský podnikatel Oldřich Kořán³¹, který měl zájem na udržování památky včetně Widemannových soch, jak vyplývá z archivních materiálů.³² V roce 1949 patřil zámek ÚV KSČ a od roku 1955 do 1996 pak sloužil jako domov důchodců.³³ V novogotické oranžerii

²⁴ VLASÁK 1873, 54–57

²⁵ K historii rodu Bissingenů a jejich české větve srov. úvodní studii k inventáři archivu hrabat Bissingen a Nippenburg in KÖNIG 2005, 21–34. Dále heslo in MAŠEK 2008, 84

²⁶ VLASÁK, 1873, 57

²⁷ Srov.: KOVAŘÍK 2004, 172

²⁸ VLASÁK 1873, 57

²⁹ MAŠEK 2008, 188

³⁰ Dějiny zámeckého areálu a stavební historie in KUBÁLKOVÁ 1996a. Petr Mašek uvádí informaci, že August Doerr koupil zámek a statek v roce 1878. MAŠEK 2008, 188

³¹ SOA Praha, Fond Velkostatek Smilkov, sig. 36, úvodní text k fondu, 2

³² Jde především o žádosti o subvence na opravy sochařských děl. Národní archiv v Praze, fond Ministerstvo školství a národní osvěty, karta 3204, sig. 30 Smilkov, např. Č.23.091, 1937, 16

³³ Dějiny zámeckého areálu a stavební historie in KUBÁLKOVÁ 1996a, 2

v barokní zahradě byla v první polovině devadesátých let stáj pro koně.³⁴ Dnes patří areál zámku včetně parku do soukromých rukou a probíhají zde stavební a parkové úpravy.

3. Krajinný a prostorový kontext zámku, zahrady a parku

Obec Smilkov se nachází ve středních Čechách, asi patnáct kilometrů jihovýchodně od Sedlčan a přibližně pět kilometrů jihozápadně od Votic v kopcovité oblasti zvané někdy Česká Sibiř. Smilkovem procházejí dvě silnice, jedna vedoucí do Sedlčan a druhá do Votic. Na jižní straně votické silnice, při východním okraji obce je situován areál zámku. Od obce jej v topografickém smyslu odděluje soustava čtyř rybníků, které jsou zřetězeny v jedné linii jihovýchodním směrem. Nejsevernější rybník se jmenuje Mlýnský, jihovýchodně následuje rybník Příkop, na jehož východním břehu se rozkládá zámecký areál, o něco dále za Příkopem je menší, novodobý Kořán (dříve vedle Příkopu býval rybník Pařezný, který dnes již neexistuje), a skupinu pak uzavírá nejrozsáhlejší z rybníků Pilník (ve starších mapách a některé literatuře uváděn také jako Pilný). Přes hráz mezi rybníky Mlýnským a Příkopem vede silnice na Votice. Necelého půl kilometru východně od zámku, rovněž na jižní straně votické silnice se nachází hospodářský dvůr, jenž je původně barokní a byl kompozičně vázán na zámecký areál. V pomyslném trojúhelníku mezi budovami zámku, hospodářského dvora a rybníkem Pilníkem se rozkládá zámecký park, jehož přírodně krajinářská část byla připojena v 19. století. K parku podél celé východní strany přiléhá rozsáhlý sad.

Terén v zámeckém parku a jeho okolí je dynamicky zvlněný; výrazně stoupá od zámeckých budov směrem na východ, stejně tak i severovýchodně od zámku, kde jej tvaruje prudce se zdvihající kopec s vrcholkem v nadmořské výšce téměř 570 m. Takováto konfigurace terénu byla využita k vybudování dvou osových terasových zahradních kompozic (původně o celkové rozloze 6,5 ha), ke kterým přibyl v 19. století krajinářský park. Celé území parku i barokní zahrady leží v nadmořské výšce 520 – 550 m. Celková rozloha areálu činí kolem 40 ha.³⁵ [1]

Obě barokní zahrady jsou v současnosti stále velmi dobře patrné. Jde zaprvé o terasovou kompozici přiléhající k východnímu průčelí hlavní zámecké budovy, zadruhé o soustavu teras v úpatí kopce zdvihajícího se severovýchodně od zámeckého areálu, jejichž součástí je barokní teatron. Obě části byly propojeny v ose sever – jih krátkou alejí; při jejím východním okraji je dodnes zachované jezírko, do něhož ústí dva potoky vinoucí se paralelně západním

³⁴ Srov.: Snímek z dubna 1994. Sběrka fotografické dokumentace NPÚ ÚOP středních Čech v Praze

³⁵ HIEKE 1968, 28, 80

směrem od hospodářského dvora. Na tuto alej v místě napojení na terasy za hlavním křídlem zámku navazuje v pravém úhlu další asi 300 m dlouhá přímá lipová alej vedoucí na východ až k brance v západní ohradní zdi hospodářského dvora.

4. Popis objektu zámku a nástin stavebního vývoje

Zámek se nachází na východním okraji obce Smilkov, od obce jej odděluje hladina rybníka Příkop. Při severní straně areálu probíhá silnice vedoucí do Votic. Hlavní budovy zámku jsou situovány v úzkém údolí vymezeném na severní, severovýchodní a jihovýchodní straně výrazně stoupajícím terénem. Zámecký areál sestává z celku budov vytvářejících nepravidelné nádvoří, dále z navazujícího rozsáhlého přírodně krajinářského parku, jehož součástí je barokní zahrada, a konečně také z komplexu budov hospodářského dvora.

Samotný objekt zámku je tvořen dvěma křídly obdélného půdorysu spojenými na nárožích prostřednictvím krátkého průchozího krčku korunovaného cimbuřím. Podélná osa hlavního, východního křídla zámku [2] probíhá přibližně severojižním směrem, osa druhého křídla probíhá od severozápadu na jihovýchod. Druhé, jižní křídlo [3] je připojeno k jihozápadnímu nároží hlavního křídla, přičemž obě budovy svírají úhel přibližně 75°. Severozápadně od jižního křídla se nachází kaple svaté Anny a za ní objekt bývalého purkrabství. Severně pak je situována trojkřídlá budova tzv. nového domu s kolnou.³⁶ K východnímu průčelí hlavního křídla zámku přiléhá terasová barokní zahrada, za kterou začíná přírodně krajinářský park. Novější barokní zahrada s teatronem leží ve svahu na severovýchod od zámku a přetíná ji votická silnice. Hospodářský dvůr v nejvýchodnější části areálu sestává z několika budov vytvářejících pravidelné nádvoří.

Zámecký areál a jeho budovy prošly několika slohovými proměnami, tou nejvýznamnější byla barokní ve druhé polovině 17. století za Talmberků a kolem poloviny století 18. za Bissingenů, kdy vznikla i terasová zahrada s teatronem.³⁷ Další významná přestavba pak následovala v 19. století, kdy byly objekty zámku opatřeny novogotickým tvaroslovím, jež definuje do značné míry vzhled zámku dodnes.

³⁶ KUBÁLKOVÁ 1996a, 7. Na jaře 2018 byl realizován stavebně historický průzkum zámku pod vedením Ing. arch. Jana Pešty. Část výsledků publikovaná online na <https://www.facebook.com/798262773531200/posts/are%C3%A1l-z%C3%A1mku-smilkov-na-voticku-zna%C4%8Dn%C4%9B-obt%C3%AD%C5%BEn%C4%9B-uchopiteln%C3%BD-z%C3%A1mek-kter%C3%BD-dispozi%C4%8Dn%C4%9B/1860971120593688/> Vyhledáno 15.5.2019

³⁷ VLČEK 1996, 235

Obě zámecká křídla byla barokně přestavěna pravděpodobně v závěru 17. století na základech staršího, možná už středověkého objektu. Ve střední a jižní části hlavního křídla jsou zachovány renesanční sklepy s valenými klenbami a klenbami valenými se sklípky; v jižním křídle se rovněž nacházejí částečně zachované renesanční klenby; v přízemí této budovy se zachovala také starší obvodová zeď, zbytek stavby pochází až z 19. století.³⁸

Hlavní zámecké křídlo je postaveno na výrazně podlouhlém, obdélníkovém půdorysu. Jde o patrovou stavbu krytou valbovou střechou. Západnímu třináctiosému průčelí hlavního křídla dominuje vysoké barokní dvouramenné schodiště vedoucí do patra, přisazené bokem k objektu a osově paralelní s podélnou osou budovy. Ramena schodiště jsou umístěna zrcadlově proti sobě. Ze západního schodištního ramene se vstupuje do mezipatra barokním portálem, který má žulové ostění. Portál je půlkruhově zakončen a ostění nad obloukem je dynamicky tvarováno. Paty oblouku portálu dosedají na konzoly s obrácenými stlačenými volutami.

Severní okraj průčelí je akcentován dvouosým rizalitem. Východní průčelí má na jižní straně čtyři okenní osy v přízemí a v patře, další část průčelí je rytmizována řadou deseti obdélníkových oken s profilovanými štukovými rámci. Pod nejseverněji situovanými třemi okny se nacházejí ještě malá přízemní okna. V ose zahrady je pak zhruba ve třetině východního průčelí prolomeno vysoké okno mezipatra s hrotitým záklenkem. Zde mohla být původně barokní lodžie s výhledem na zahradu. V úrovni pod okny patra začíná zvýšený terén východní zahrady. K severnímu průčelí je připojena novogotická lodžie mírně obdélného půdorysu s hrotitými arkádami a ozdobnou balustrádou. Jižní průčelí obsahuje jednu asymetricky umístěnou okenní osu.

Jižní křídlo je rovněž patrová stavba na obdélném půdorysu s valbovou střechou. Severní průčelí je v přízemí rytmizováno představenými šesti půlkruhovými arkádami. Přibližně uprostřed pak výrazně vystupuje z fasády hranolový rizalit obsahující schodiště. Průčelí má v patře jedenáct okenních os. Jižní průčelí, obrácené směrem k rybníku Příkop má v patře rovněž jedenáct okenních os. Úzké západní průčelí má v patře dvě okenní osy. Z východního krátkého průčelí pak vystupuje krátký hranolový rizalit. Objekt není podsklepen a rovněž jsou v něm zachovány renesanční klenby. Před jižním průčelím po celé jeho délce je představen obdélný, asi 5m široký sokl z lomového zdiva mající zřejmě funkci terasy.³⁹ Původně existovala před jižním průčelím pravděpodobně ještě podélná přístavba.⁴⁰ V jižní části

³⁸ KUBÁLKOVÁ 1996a, 3

³⁹ Tamtéž 3,19

⁴⁰ Tamtéž 3–4

nádvoří mezi oběma zámeckými křídly je situována kašna a bývala zde barokní socha malého chlapce umístěná na soklu.

Severozápadně od objektu zámku se nacházel původně trojkřídlý objekt, jenž je zachycen na mapě stabilního katastru z roku 1842. Po zbourání části objektu vznikla samostatná kaple sv. Anny na obdélném půdorysu a západně od ní tzv. hejtmanský dům, jednopatrová, dvoukřídlá budova na půdorysu písmene L.⁴¹ Významným indikátorem stáří objektu je kamenný portál s hrotitým obloukem nacházející se v jižním průčelí kaple, díky kterému lze klást stáří původního zdiva z lomového kamene k přelomu 14. a 15. století.⁴²

Trojkřídlá budova tzv. nového domu s kolnou nacházející se severně od areálu při jižní straně votické silnice je poměrně vysoká a má jedno patro kryté sedlovou střechou. Její obvodní zdi jsou kamenné a objekt je částečně podsklepen.⁴³

Celý areál zámku se zahradou a parkem je téměř po celém obvodu obehnan zdi. Na severní a severozápadní straně odděluje areál od votické silnice cihelná zeď, která východně přechází v zeď kamennou a jež je v prostoru před zámkem korunována dnes už místy značně poškozeným ozdobným cihelným prolamovaným parapetem. V této zdi jsou situovány dvě brány. Jižněji položená brána představuje hlavní vjezd přímo na nádvoří zámku. Kovová křídla brány jsou usazena ve dvou vysokých pilířích, dříve opatřených na vrcholu sochami lvů.⁴⁴ Pilíře severní brány jsou zakončeny nakoso postavenými hranolovými pilířky z cihel a zdobeny cimbuřím z režného cihelného zdiva, původně se šiškou na vrcholu. [4] Z jihovýchodní a jižní strany obepíná areál prostá nevysoká kamenná zeď, dnes na několika místech provalená. Kamenná zeď ohraničuje částečně i horní terasu zahrady na severovýchodě od zámku, která je od areálu oddělena silnicí a tvoří samostatnou prostorovou jednotku.

Na východě je zámecký park ohraničen objekty hospodářského dvora založeného rovněž v období kolem poloviny 18. století.⁴⁵ Zdivo hlavních objektů je původní.⁴⁶ Dvůr má čtvercový půdorys, který je ze severní a jižní strany vymezen dvěma hlavními budovami na mírně obdélném půdorysu, k nimž se po stranách připojují obdélná nižší křídla. Oběma hlavním objektům dominuje vystupující hmota střední trojosé části, jež svojí konvexní křivkou výrazně formuje prostor nádvoří. [48] Jižní stavba je trojpodlažní obytnou budovou se

⁴¹ Tamtéž, 22–24

⁴² Tamtéž 4

⁴³ Tamtéž, 25–27

⁴⁴ Tamtéž 32

⁴⁵ ŽIŽKA 2016, 59, 507–508

⁴⁶ KUBÁLKOVÁ1996a, 5

středovým oválným prostorem, k níž je připojen kravín; naproti ní je situována sýpka o třech podlažích se dvěma křídly stodol.⁴⁷

5. Prostorová analýza parku a zahradních celků⁴⁸

Barokní zahrada se skládá ze dvou základních částí – z terasové kompozice při patě kopce na severovýchod od zámku, jejichž součástí je struktura tzv. teatronu, a z teras za východním křídlem zámku. Oba zahradní celky zakládají specifické prostorové, komunikační a vizuální vztahy. [5]

Na mapě stabilního katastru [6] je patrné, že součástí celku barokní zahrady tvořeného oběma terasovými kompozicemi a přilehlého území byly tři hlavní přímé cesty lemované stromořadími spojující v ose východ – západ zámek s hospodářským dvorem, z nichž dodnes se zachovala jižní alej napojující se na východní terasy za hlavní budovou zámku; částečně jsou zachovány i zbytky aleje prostřední původně vedoucí v přímé linii od hospodářského dvora na severovýchodní část nádvoří zámku. K barokní zahradě patřil rovněž park v bezprostředním okolí těchto tří hlavních komunikačních os, jehož hranici na severní straně tvořila pravděpodobně veřejná cesta (dnes silnice do Votic), na jihu touto hranicí byla pomyslná linie spojující hospodářský dvůr a jihovýchodní břeh rybníka Příkop. V 19. století původní barokní zahradu i s parkem obklopil na jižní a jihovýchodní straně rozlehlý přírodně krajinářský park, jenž zásadně proměnil pohledové působení zahrady jak ve směru z výhledových míst v zahradě, tak zejména mimo ni.

Barokní zahrada byla založena na třech základních kompozičních osách. První z nich je osa ve směru severozápad – jihovýchod, podle níž je komponována terasová zahrada za hlavním zámeckým křídlem. Kompozici tvoří dvě rozlehlé terasy s navazujícím, třikrát odstupňovaným zvýšeným terénem, na který navazuje v půdorysu esovitě tvarovaná terénní podesta s výrazně zvýšenými okraji oddělující osovou kompozici zahrady od okolní krajiny. Na druhé základní kompoziční ose ve směru sever – jih byla vybudována struktura teras severovýchodně od zámku, jejichž součástí byla architektura teatronu s bazénem, schodišti a pavilonem. Po stejné ose dodnes vede částečně zachovaná alej dříve spojující tuto soustavu teras s terasami na východní straně hlavního křídla zámku. Obě zmíněné hlavní osy zahrady s teatronem a zahrady za zámeckým křídlem se kříží přibližně ve středu druhé terasy východní zahrady. Za třetí základní kompoziční osu pak můžeme považovat původní

⁴⁷ ŽIŽKA 2016, 59, 507–508

⁴⁸ Vycházím zde částečně z metodiky uvedené v KŘESADLOVÁ/PAVLÁTOVÁ/EHRLICH 2015, 23–31

prostřední přímou alej v ose východ západ spojující osově nádvoří zámku s areálem hospodářského dvora, která zároveň rozdělovala barokní park na severní a jižní část.

Zde je třeba zmínit, že významné hospodářské dvory na bissingenských panstvích Smilkov a Pyšely byly budovány ve vzájemných osových vazbách a v širších krajinných a urbanistických souvislostech. Asi půldruhého kilometru severovýchodně od Smilkova leží vesnice Kouty. Osa symetrie kouteckého hospodářského dvora směřovala přímo na střed severního průčelí dvora ve Smilkově. Hospodářský dvůr ve vsi Dařbož na panství Pyšely byl zase osově vázán na východně položený dvůr u pyšelské Lorety.⁴⁹

Celá kompozice barokní zahrady ve Smilkově respektuje a promyšleně využívá přirozené podmínky dané specifickým tvarováním terénu. Jak vyplývá ze starých map, byly jednotlivé části zahrady propojeny nepřilíš hustou sítí několika hlavních a vedlejších cest. Důležité informace o kompozici a uspořádání barokní zahrady přináší ve značně schematické podobě mapa I. vojenského mapování. Zahrada je tu rozdělena šesti přínými křížícími se komunikacemi rozčleňujícími její plochu do pravidelného pravoúhlého rastru. Další údaje o podobě kompozice a komunikační struktury zahrady v první polovině 19. století pak poskytuje mapa stabilního katastru ze čtyřicátých let. Z ní lze identifikovat, že nejvýznamnější komunikace tvořily tři hlavní přímé cesty (aleje) v ose východ – západ, spojující areál zámku s hospodářským dvorem. Mezi nimi se pak vinula soustava kratších, nepravidelně zvlňených cest lemovaných stromy, které jsou dnes již nečitelné. Nejdlejší komunikační osou byla prostřední cesta s alejí vedoucí od východního okraje nádvoří zámku k hospodářskému dvoru, přes jehož střed směřovala v přímé linii až k východní bráně areálu dvora, kde se napojovala na veřejnou komunikaci. Paralelně s kompoziční osou východní zahrady vedla jižní alej směřující od vrat na jižní straně hospodářského dvora k severnímu okraji soustavy východních teras. Na tuto alej se napojovalo nejvíce vedlejších cest. Všechny tři aleje byly patrně lipové, se stromy vysázenými v pravidelných trojsponech.

Důležitou komunikační spojnicí pak byla cesta propojující východní terasy s teatronem vedoucí kolem jezírka okrouhlého půdorysu. Tato komunikace byla lemována dvěma řadami stromů, které se sbíhaly ze severního okraje druhé východní terasy za zámeckým křídlem, tvořily krátkou a přímou, asi 60 m dlouhou alej, z níž se před parterem zahrady s teatronem rozvětvila dvě ramena cest pokračujících na severozápad a severovýchod.

Významnou funkci měl v rámci barokní zahrady vodní prvek, jenž zde byl uplatněn a formován několika rozdílnými způsoby, s převahou klidných hladin zrcadlících okolí

⁴⁹ ŽIŽKA 1993, 8

doplněných drobnými fontánami.⁵⁰ Na mapě I. vojenského mapování [7] vidíme šest malých vodních ploch okrouhlého půdorysu umístěných v uzlových bodech křížících se komunikací, kromě střední severovýchodní osy. Vzhledem k jejich tvaru a umístění šlo o uměle vybudovaná jezírka. Pozoruhodná je zejména poměrně velká vodní plocha situovaná podle uvedené mapy v křížení hlavní aleje a cesty vedoucí od východních teras k teatronu. Šlo patrně o vodní plochu v místech výše zmiňované terénní podesty za východním křídlem zámku.

Kromě bazénu v parteru u teatronu bylo další součástí barokní zahrady také nejspíše několik fontán pointujících pohledové a komunikační osy. Jedna z nich pravděpodobně byla součástí pavilonu na třetí terase. Z mapy stabilního katastru z roku 1842 vyplývá, že součástí zahrady v této době byly i tři další fontány situované volně na různých místech areálu. Dvě menší fontány se nacházely při východní straně aleje propojující obě části zahrady v úrovni druhé terasy za východním křídlem zámku; další, větší fontána pak byla součástí nádvoří zámku v jeho severní části. K dynamickým vodním prvkům zahrady je ještě třeba připočítat dva potoky vedoucí paralelně od hospodářského dvora do jezírka nedaleko teatronu, které však nejsou zakresleny na historických mapách.

V celku barokních zahrad lze na základě historických map a terénního průzkumu identifikovat některé kompoziční dominanty, z nichž některé se zachovaly, jiné nikoliv. Vzhledem ke komornímu charakteru zahradních celků jde o dominanty drobnějšího měřítka, jež jsou patrné především ze stanovišť uvnitř areálu a které vytvářejí smysluplné estetické a významové vazby právě odtud. Nesetkáme se tu s dominantními prvky patrnými z větších distancí od areálu zámku.

V zahradě šlo jednak o dominanty vegetační (jež se většinou nezachovaly), jednak vodní, zásadní důležitost pak mají dominanty architektonické a sochařské. Původní vegetační dominanty zahrady je dnes již obtížné identifikovat. Patrně šlo například zejména o některé skupiny vzrostlých lip na východní straně teatronu.⁵¹ Vodní dominantu představoval bazén v parteru před teatronem a možná i velká vodní plocha v místě terénní podesty ukončující soustavu teras za východním křídlem zámku. Samotná architektura teatronu s vertikálním vývinem dalších souvisejících stavebních a sochařských prvků pak byla klíčovou dominantou severovýchodní části zahrady, což je i dnes velmi dobře patrné ze zachovaného torza schodiště, opěrné zdi horní terasy a situace novogotické oranžerie.

⁵⁰ K významu a funkci vodního prvku v italských historických zahradách srov. např. JELICOE/ SHEPHERD 1994, 24. K funkci a typologii vodních prvků v evropských zahradách v 17. století srov.: GRISEBACH 1910, 85-89

⁵¹ KOVAŘÍK 1978, 25

Dominantními prvky jihovýchodní zahradní kompozice je dnes v ose zahrady umístěná socha Herkula a nad ním ve stejné ose umělá jeskyně, dnes v terénu patrná jen částečně.

V rámci prostoru původní barokní zahrady můžeme rovněž identifikovat několik základních míst výhledu, mezi něž patří především několik stanovišť ve zhruba severojižní, podélné ose propojující terasovou zahradu za zámek a teatron. Jde zejména o stanoviště na jižním konci lipové aleje směřující k teatronu od východní terasové zahrady za hlavním křídlem zámku. Z tohoto stanoviště se nabízí výhled na terasovou stoupající strukturu teatronu pohledově ukončeného objektem novogotické oranžerie. [8] Z této pozice se nejlépe pohledově uplatňuje budova oranžerie, což s největší pravděpodobností platilo i pro původní barokní stavbu. Přicházíme-li severně alejí blíže k teatronu, výrazněji se začínají uplatňovat bližší plány kompozice a jejich detaily. Významným záměrným místem výhledu v opačném směru je stanoviště před oranžerií (původním letohrádkem) na horní terase, odkud je dodnes možno pozorovat zadní stranu zábradlí níže položených stupňů teatronu, prostor parteru před ním a dále v druhém plánu lipovou alej končící na severním okraji druhé terasy za východním křídlem zámku, za níž v třetím plánu následoval výhled na volnou krajinu s kopcovitým horizontem, dnes zamezený vzrostlými stromy parku.

Další záměrná místa výhledu se nacházejí na ose východ – západ, podle níž je komponována soustava teras za objektem hlavního křídla zámku. Nacházíme-li se u zahradního průčelí zámku před první terasou, případně u některého z východních oken v patře zámku, nabízí se nám v prvním plánu výhled na dvě stoupající terasy propojené několika schodišti, přičemž pointu výhledu tvořila socha Herkula (či jiná dominanta) umístěná ve střední ose na konci druhé terasy (dnes socha z tohoto stanoviště není vidět kvůli stěně přerostlé vegetace na přechodu mezi první a druhou terasou). Ve druhém plánu pak následuje čtyřikrát odstupňovaný stoupající terénní zlom, za nímž kompozice vyznívá ve třetím plánu do vzrostlého stromoví krajinářského parku (původně do otevřené krajiny), který pohled uzavírá.

Jako další místo výhledu byla v 19. století vybudována neogotická lodžie při severním průčelí hlavního křídla, z jejichž arkád bylo možno pozorovat jak teatron a alej, jež jej spojuje s terasovou zahradou za hlavním křídlem zámku, tak stoupající terén teras této zahrady. Stanoviště v lodžii však vůbec neodpovídá svými pohledovými vazbami původním kompozičním záměrům barokního architekta.

Výhled na budovy zámku z větší vzdálenosti byl v rámci areálu zahrady (a později parku) možný prakticky pouze od teatronu, přičemž prostor této zahrady a prostor vymezený zámeckými budovami spolu osově nesouvisí. Východní fasádu hlavního křídla zámku není

při příchodu v ose směrem k zámku možné vidět z dálky; jdeme-li alejí od hospodářského dvora nebo jižněji přes zahradu, objevuje se postupně od střechy přes obdélná okna v patře až po kompletní obraz celého průčelí, jež je možné vidět v podstatě až ze západního okraje druhé terasy. [9]

Okolí zámku, barokní zahrady a parku nenarušují žádné významnější novodobé dominantní prvky, jež by ovlivňovaly vizuální podstatu vztahů mezi kompozičními prvky tohoto celku.

6. Popis a obecná charakteristika zahradních kompozic při zámku ve Smilkově – současný stav

6.1 Jižní zahrada

Jak již bylo řečeno, v areálu smilkovského zámku se rozkládaly dvě barokní zahrady rozdílného charakteru, které však byly komunikačně a zřejmě i významově propojeny v ose sever–jih. Vzhledem k jejich vzájemné poloze a situaci je budu dále v textu rozlišovat jako jižní a severní zahradu (bez ohledu na jejich polohu vůči objektu zámku).

Osa jižní barokní zahrady rozkládající se za východním křídlem zámku je kolmá k podélné ose budovy. Terasová kompozice byla vybudována ve svahu stoupajícím jihovýchodním směrem. Lze předpokládat, že v ose zahradního průčelí (kde je dnes vysoké hrotité okno mezipatra) byla malá lodžie vedoucí do prostoru zahrady či alespoň balkón umožňující výhled. Ve Studii zahrady zámku ve Smilkově je zahrada uváděna jako francouzská.⁵² Je otázkou, kdy tato zahrada vznikla, zda současně se svým severním protějškem či dříve za předchozích majitelů zámku (nejspíše za Talmberků).

Terénní struktura zahrady je dodnes dobře patrná. Jde o osovou, terasovou kompozici skládající se ze čtyř prostorových částí. První část představuje obdélníková terasa ležící zhruba v úrovni patra hlavní zámecké budovy. Na ni navazuje druhá, výše položená terasa stejného tvaru i velikosti. Třetí částí prostorové kompozice je trojice stoupajících konkávních terénních schodů, za nimiž následuje poměrně rozsáhlá uměle tvarovaná terénní podesta založená půdorysně na křivkách, jež kontrastují s pravouhlými spodními terasami.⁵³

⁵² Jiří NÁHLÍK, Věra HYLIŠOVÁ, Milan KUČERA, Josef MOŠ, Studie. Zahrada zámku ve Smilkově na Voticku. Koncepční řešení celku, studie teatronu. Praha 1981. Úvodní část, 3.NPÚ ÚOP středních Čech, sig.2228. Dále Jiří NÁHLÍK, Věra HYLIŠOVÁ, Smilkov. Rekonstrukce teatronu v zahradě zámku. Projektový úkol. PÚ VHMP, Praha 1986, Technické údaje– Charakteristika území, 12. NPÚ ÚOP středních Čech, sig.5309

⁵³ Srov. plánovou dokumentaci: Smilkov–park. Tisky 1:200, 1:1000. Geodézie, n. p. Praha, 1973. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.1462

Na jižní stranu zahrady navazují dvě nepravidelné plochy lemované stromořadími, které mají dnes charakter louky (dříve zde mohla být užitková část zahrady). Severní okraj zahrady je částečně vymezen alejí vedoucí od hospodářského dvora, na severní stranu druhé terasy pak kolmo ústí část aleje vedoucí od tzv. teatronu na severovýchodě. Z mapy stabilního katastru vyplývá, že západní okraj zahrady byl od východního průčelí zámecké budovy oddělen přímou cestou, na niž se při jižní straně zahrady připojovaly další; na severní straně dále od zahrady se pak tato komunikace napojovala na prostřední přímou cestu vedoucí k zámeckému nádvoří od hospodářského dvora. K celé délce průčelí pak ještě přiléhal úzký pruh (patrně sníženého) terénu tvořícího přechod mezi zámeckým křídlem a zvýšenými stupni zahrady. Hlavní kompoziční osou zahrady neprocházela pravděpodobně žádná hlavní komunikace spojující volnou krajinu s objektem zámku.

Jednotlivé terasy a další části zahrady byly propojeny soustavou krátkých schodišť. Ta jsou dodnes zachovaná na jedenácti místech. Nacházejí se jednak po stranách jednotlivých teras a terénních stupňů, jednak na místech ve středové ose zahrady. Nejdelší schodiště s odpočívadlem v jeho středu je situováno v ose závěru zahrady jako východ z vyhloubené terénní podesty směrem do volné krajiny. Původní funkce tohoto specifického terénního útvaru v rámci zahrady není zcela zřejmá. Je možné, že se v tomto prostoru původně rozkládala poměrně rozlehlá vodní plocha, umělý jezerní útvar završující celou kompozici.⁵⁴ Pokud zde jezírko skutečně existovalo, bylo by dokonce možné předpokládat nějaký typ architektonické dominanty (například pohledovou stěnu s nikami, obvyklý prvek v italských zahradách) nad vodní hladinou v ose zahrady, jež by ukončovala celou kompozici. Její plánované existenci by mohlo nasvědčovat právě i zachované schodiště v ose, které by k takovéto dominantě mohlo vést.

Z dalších architektonických prvků zahrady se částečně dochovala umělá jeskyně umístěná ve středové ose zahrady za třetím terénním schodem v prostorové části nad druhou terasou. **[10]** Byla vybudována z lomového kamene; dnes je téměř celá zasypaná, stále je však patrný vrchol oblouku jejího zaklenutí široký přes jeden metr. Nad ním je zachovaná část stěny z lomového kamene vysoká dva metry a široká čtyři metry.

Dominantním sochařským prvkem celé jižní zahrady je mohutná socha Herkula Farnéského stojící na hranolovém podstavci uprostřed východního okraje druhé terasy. **[11]** Je situována téměř na pomyslném průsečíku kompozičních os obou zámeckých zahrad – jižní

⁵⁴ Ivan STAŇA, Evidenční list kulturní památky. Praha 1985. Památkový katalog NPÚ. Dostupné online na https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=934828. Vyhledáno 5.4.2019

zahrady a severní s teatronem. Otázkou ovšem je, zda toto její umístění je původní, případně kdy a odkud sem byla dovezena (viz kapitola o sochařské výzdobě). Dalším umělým kamenným prvkem je velká koule o průměru 70 cm na hranolovém podstavci nacházející se při severním okraji druhé terasy v místě, odkud se naskýtá působivý průhled mezi stromy k terasové kompozici teatronu, v ose původní krátké aleje spojující obě zahrady.

Kompoziční osa zahrady determinuje symetrické rozmístění travnatých ploch obou teras, které lemují stromořadí na jejich zvýšených okrajích. První terasa je v současné době relativně volným prostorem s nepravidelným porostem keřů a mladších stromků. Keře rhododendronu v ose této plochy na obou stranách parteru dnes brání výhledu na výše položené části zahrady. Prostor druhé terasy je pravidelně členěn do dvou pravoúhlých ploch přímými řadami habrů, které dříve tvořily pravidelně tvarované boskety.⁵⁵ Za třemi terénními stupni začíná nepravidelný porost vzrostlých stromů. Ornamentální a pravidelné členění vegetačních prvků obou teras je dobře patrné ještě na leteckém snímku z roku 1953.⁵⁶

Celkově lze říci, že jižní zahrada za východním křídlem zámku, označovaná v průzkumech jako francouzská, se ve skutečnosti blíží spíše pojetí zahrad italských. Jde zejména o základní terasovou kompozici, jež reaguje na relativně strmý terén a zdvihá se postupně až do výškové úrovně střechy zámecké budovy. Vzhledem k již zmiňovanému specifickému charakteru terénu mohla mít zahrada jen poměrně skromné rozměry, šířka jejích teras odpovídá přibližně dvěma třetinám současné délky hlavního křídla zámku. Kompoziční osa zahrady probíhá v délce přibližně 130 metrů, na západ od hlavní budovy zámku již nikam nepokračuje, směrem na východ končí schodištěm v ose terénní podesty, nad níž mohl kdysi následovat nějaký typ přírodní, sochařské či architektonické dominanty. Reálnou existenci takového prvku historické prameny nepotvrzují ani nenaznačují, ale jeho možné existenci by nasvědčovaly podobné příklady zahrad, kde není obvyklé, aby kompoziční osu zahrady ukončovalo samotné schodiště vedoucí do volného prostoru krajiny. Na osu zahrady nenavazuje žádná komunikace ani přírodní osa.

Jak již bylo zmíněno, jednotlivé komponenty zahrady se směrem od zámku (a naopak) tvarově a velikostí působivě proměňují; přicházíme-li od východu parkem a zahradou k zámku, nabývá prostor na pravidelnosti, jíž odpovídá postupně se objevující dlouhá fasáda zámku s pravidelným rytmem svých oken; při pohybu od zámku směrem na východ se zase prostor postupně zakřivuje, stoupá strměji, až se nakonec spojí s přírodním charakterem prostoru krajiny za zahradou.

⁵⁵ KOVAŘÍK 1978, 20

⁵⁶ Snímek dostupný online na: kontaminace.cenia.cz. Vyhledáno 16.2.2018

V zahradě se nyní nenachází žádný složitější architektonický útvar ani žádné viditelné stopy po takovém objektu. Její základní architektonickou výbavu a významný strukturální prvek tvoří pouze již zmiňovaná jednoduchá kamenná schodiště vedoucí návštěvníka zahrady po jejích okrajích a ve střední ose. [12]

Tím, že zahradou pravděpodobně neprocházela žádná souvislá cesta, jež by ji přetínala po celé délce, dále díky specifické úpravě teras, jež jsou lemovány zvýšenými okraji terénu se stromořadími, citlivě umístěnými schodišti a v neposlední řadě i promyšleně vysázenými stromy a keři, které jsou dodnes částečně v základu patrné, získala zahrada (zejména první dvě terasy) výrazně komorní charakter blížící se svým celkovým vyzněním až jakémusi přírodně laděnému interiéru⁵⁷, k čemuž ovšem významně přispívá její nynější ohraničení novodobým parkem na východní a jižní straně.

6.2 Severní zahrada

Na severovýchod od zámku, přibližně 120 metrů od středu nádvoří, se nachází druhý zahradní celek. Jde opět o symetrickou, terasovou kompozici determinovanou výrazně stoupajícím terénem, tentokrát výrazně strukturovanou dominantními architektonickými prvky, která není osově vázána na budovy zámku. Jde především o dodnes částečně zachované opěrné zdi s nástupním reprezentativním schodištěm a balustrádami, opěrnou zeď původní třetí terasy a část pavilonové stavby na této terase, z níž se zachovaly pouze fragmenty částečně využitě při stavbě novodobých objektů na konci 19. a ve 20. století. [13] Architektonická kompozice z uvedených tří celků bývá v literatuře věnované smilkovské zahradě označována pojmem *teatron*.⁵⁸

Kompoziční osa zahrady probíhá ve směru jihovýchod – severozápad. Začátek této osy byl akcentován krátkým úsekem přímé aleje vedoucí k *teatronu* od okraje druhé terasy výše popsané jižní zahrady za zámeckým křídlem. Kompoziční osa determinující uspořádání teras a jejich architektonických prvků se zde tedy částečně kryla s osou komunikační. [14]

V současné době jsou v zahradě stále patrné čtyři terasy. První terasa se nachází nad parterem, jehož součástí je schodištní struktura *teatronu*, po jehož stupních se na terasu

⁵⁷ Na interiérový charakter barokních zahrad poukazuje například Jiří Tomáš Kotalík. Srov.: KOTALÍK 1987, 55

⁵⁸ V literatuře věnované obecně barokním zahradám pojem *teatron* zpravidla označuje část zahradní kompozice či její určitý architektonický prvek mající divadelní charakter či přispívající k divadelnímu účinku kompozice, blíže však nespecifikuje jeho konkrétní podobu a strukturu. V rámci našich barokních zahrad jsou zmiňovaným pojmem označovány kupříkladu tak rozdílné stavby jako amfiteátr ve Valči u Karlových Varů či trojosá pohledová kulisa v závěru Vrtbovské zahrady. U barokní zahrady ve Smilkově označujeme pojmem *teatron* v podstatě celou stupňovitě uspořádanou architektonickou strukturu, tedy nástupní schodiště, opěrnou zeď třetí terasy se sochařskou výzdobou i pavilonovou stavbu na této terase (přestože tato stavba patrně nebyla jen pohledovou kulisou vizuálně ukončující kompozici).

vystupovalo. Přes druhou terasu vede silnice, jejíž novodobé rozšíření výrazně narušilo prostorové vztahy zejména západní části zahrady. Bez větších změn je naopak zachován prostor terasy třetí, jež je v západní části výrazně převýšená vůči terase druhé (resp. silnici).

[15] V prostoru třetí terasy se dnes nachází budova novogotické oranžerie umístěná příčně na středu kompoziční osy zahrady a dále neslohový zahradnický domek východně od oranžerie. Za oranžerií následuje ještě do úzkých podélných stupňů formovaný terén se zbytky nízké opěrné zidky naznačující dřívější existenci ještě minimálně jedné menší terasy. Západní okraj druhé terasy je ukončen prudkým svahem kopce, v němž je zahrada vybudována, východně přiléhá poměrně rozlehlý prostor, jenž dříve pravděpodobně sloužil jako užitková zahrada. Oddělení tohoto prostoru od vlastní reprezentační zahrady je patrné na indikační skice stabilního katastru. Na severní straně, východně od objektu je zachována část ohradní kamenné zdi.

Jak již bylo zmíněno, zahrada byla se svým protějškem za východním křídlem zámku komunikačně propojena alejí. Pravděpodobně byly obě zahrady spojeny i významově, čemuž by odpovídalo umístění sochařské dominanty Herkula v křížení kompozičních os obou zahrad přibližně ve středu druhé terasy jižní zahrady. Pokud počítáme jako začátek kompoziční osy zahrady střed východní části druhé terasy za zámek a její konec na vrcholku kopce, v němž se nachází druhá terasová soustava, činí délka této osy přibližně 270 metrů.

Areál zahrady je dnes rozdělen novodobou silnicí, vybudovanou v roce 1811 jako okresní silnice z Heřmaniček do Votic, díky níž se rozpadá vazba teras a kompozice samotného teatronu.⁵⁹ Negativní vliv na čitelnost původní kompozice má hlavně tvar a výrazný sklon silnice stejně jako tvar a výška ohradní zdi parku v západní části celku představované zřejmě v souvislosti s výstavbou silnice. Z mapy I. josefského mapování však vyplývá, že menší cesta zde mohla probíhat již ve druhé polovině 18. století; je však otázkou, zda vedla územím zahrady ještě před jejím vybudováním nebo jí prořala až později.⁶⁰

V původní podobě dodnes zachovaná třetí terasa je přibližně 80 m dlouhá a v nejširším místě uprostřed asi 25 m široká. Čelo terasy nad severní stranou silnice je zpevněno opěrnou, uprostřed přibližně 5 m vysokou kamennou zdí, která je půdorysně dynamicky tvarovaná, stejně jako prolamovaná parapetní zídka se sochami a vázami, která kopíruje její korunu. **[16]** Cihelná parapetní zídka nemá souvislý průběh po vrcholu opěrné zdi, ale je rozdělena do devíti různě dlouhých úseků zakončených po stranách kamennými volutami. Středový krátký

⁵⁹ KUBÁLKOVÁ 1996a, 5,28

⁶⁰ Srov.: Jiří NÁHLÍK, Věra HYLIŠOVÁ, Smilkov. Rekonstrukce teatronu v zahradě zámku. Projektový úkol. PÚ VHMP, Praha 1986, Technické údaje– Charakteristika území, 13. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.5309

úsek voluty nemá. Delší úseky jsou rozděleny sloupky s dekorativními poli s omítkou vypichovanou rákosem. Při středu zdi jsou sloupky rozšířeny a tvoří podstavce pro sochy ležících figur. Plochy mezi oválnými otvory balustrády jsou dekorovány proplétaným páskovým ornamentem.

Západně při konci zdi na okraji prudkého západního svahu kopce ukončujícího rovný terén terasy jsou dva zděné sloupky, mezi nimiž byla zřejmě branka. Na východní straně přiléhá dnes k prostoru terasy volné obdélné prostranství (sloužící dříve jako užitková zahrada) dlouhé téměř 60 m a široké 30 m, vymezené na jižní a východní straně cihelnou zdí. Tato prostorová část je od vlastní terasy barokní zahrady oddělena příčnou esovitě prohnutou zdí. Na severovýchodní a severní straně je pak část areálu obehnaná zbytky kamenné zdi, jež je v západní části za oranžérií vystřídána plotem. Zeď je na několika místech provalena.

Oranžerie stojící při severním okraji terasy byla vybudována v 90. letech 19. století v novogotickém slohu, částečně na základech starší barokní pavilonové stavby korunující původně celou terasovou soustavu.⁶¹ Objekt oranžerie je jednopodlažní a má obdélníkový půdorys. Jeho delší fasáda je rovnoběžná s osou západ – východ. [17] Kratší východní a západní průčelí vrcholí neděleným trojúhelným štítem. Stavba je kryta poměrně nízkou sedlovou střechou. Tři cihelné zdi objektu jsou prolomeny vysokými, lomeným obloukem ukončenými okny. V jižním, dlouhém průčelí je sedm oken, v západním a východním kratším průčelí pak po dvou oknech, nad nimiž se ve štítu nachází na obou stranách kruhové okno. Dekorativní obložení stěn stavby sestává z nepravidelně tvarovaných kamenných desek různé velikosti a barevných odstínů. Nároží jsou akcentována cihelným režným zdívkem.

Jak již bylo zmíněno, části objektů oranžerie a zahradnického domku stojí na původních základech, jež byly součástí barokní pavilonové stavby. Původní kamenné zdivo z 18. století tvoří zadní, severní stěnu oranžerie, silnou téměř jeden metr. [18] Uprostřed této stěny je nika, jež byla centrální částí a zřejmě hlavním motivem původního pavilonu. Nika je široká 257 cm, vysoká 335 cm a její hloubka činí 135 cm. Je orámována 20 cm širokou štukovou šambránou, natřenou bílou barvou. V podlaze niky je uprostřed situována pětiboká kamenná nádrž s délkou stran po 83 cm. Její okraje jsou silné 12 cm. Hloubka nádrže činí zhruba půl metru, nad podlahu vystupují její okraje do výše 30 cm. Po stranách niky jsou ve zdi prolomeny dva segmentově zaklenuté, rovněž asi původní vchody s otevřenými boky, vysoké 2,5m, široké 1,7 m. Jsou rámovány stejnou šambránou jako nika.

⁶¹ KUBÁLKOVÁ 1996b, nestránkováno

Se složitější situací se setkáme venku, severně za zadní zdí oranžerie. Přímo za ní se nacházejí při jejím západním a východním okraji dva úseky kamenné zdi o šířce zhruba 75 cm, délce téměř sedm metrů a vysoké 270 cm. [19] Obě tyto zdi vedou rovnoběžně se zadní zdí oranžerie; střední část, kudy vede kompoziční osa zahrady, je vybouraná. Západní úsek zdi není se severní stěnou oranžerie nijak spojen. Východní, zachovalejší úsek je s ní spojen příčnou novodobou zdí z tvárnic. Oba úseky zdi spojuje se severní zdí oranžerie provizorní pultové zastřešení. Severní zdí oranžerie a těmito dvěma úseky dříve patrně souvislé zdi je vymezen úzký podlouhlý prostor široký 220 cm. Do tohoto prostoru vedou z oranžerie dva vstupy s ostěním z kamenných kvádrů, situované po stranách niky. Uprostřed mezi nimi sem pak vystupuje zadní část středové niky; obvod její válcovité vystupující části je 490 cm, vysoká je 240 cm. Ve východním okraji zadní zdi oranžerie můžeme rovněž zvenku vidět segmentově zaklenutý výklenek při patě zdi vysoký 80 cm, široký 130 cm s hloubkou kolem 80 cm. V ose niky mezi dvěma úseky zdi za oranžerií je patrné přibližně půlkruhové horizontální vybrání stoupajícího terénu, v němž mohl spočívat oblouk kamenné zdi spojující oba úseky původní severní stěny barokního pavilonu.⁶²

Za oběma úseky zdi za oranžerií se poměrně prudce zvedá úzký terénní schod probíhající přímo k západnímu okraji terasy. Na něj navazuje nevelká terasa o šířce asi čtyř metrů, jejíž čelo bylo patrně zpevněno nízkou zídou. Její zbytky do výšky půl metru jsou dodnes patrné na několika místech v západní části terasy. Při západním okraji terasy jsou schod i zídka v délce několika metrů narušeny vybráním terénu.

Na výše zmíněný terénní schod nad dvěma úseky zdi nad oranžerií vede z východní strany stoupající schodiště s novodobými betonovými stupni. [20]

Nad úzkou horní terasou pokračuje stoupající terén kopce, který je po několika metrech ohraničen plotem (dříve zřejmě ohradní zdí), za nímž je volná krajina. V ose zahrady stojí ve svahu při tomto severním okraji terasy vodní nádrž z cihel, která patrně zabezpečovala přívod vody do fontány v nice v oranžerii.⁶³ [21]

Zahradnický domek je neslohová stavba vzniklá na starších barokních základech, na nichž stálo původně východní křídlo barokní pavilonové stavby.⁶⁴ [22] Dnešní podobu získal objekt domku v padesátých letech 20. století, kdy byla původně jednopodlažní stavba zvýšena o

⁶² Srov.: Zámek Smilkov, rekonstrukce zahradního teatronu, 1989. Situace 1:200. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.4391

⁶³ Jan ADÁMEK, Věra KUTHANOVÁ, J. RINEŠ, Zámek Smilkov. Rekonstrukce zahradního teatronu. Studie a návrh PÚ etapy 1., 1990. Inženýrské sítě, 1. NPÚ ÚOP středních Čech, sig.2229

⁶⁴ Jiří NÁHLÍK, Věra HYLIŠOVÁ, Milan KUČERA, Josef MOŠ, Studie. Zahrada zámku ve Smilkově na Voticku. Koncepční řešení celku, studie teatronu. Praha 1981. Historicko–stavební průzkum, Dnešní stav, 8. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig. 2228

jedno patro a kdy byla vybudována rovněž lichoběžníková přístavba na jeho západní straně; k jižní straně domku byl v této době připojen i skleník, který už nyní neexistuje.⁶⁵

Objekt je jednopatrový, postavený na půdorysu pravoúhlého lichoběžníku. Jižní a severní průčelí jsou ukončena lichoběžníkovým štítem, jenž je v případě jižního průčelí posunut na východní stranu budovy. Dům je kryt polovalbovou střechou. Na západní straně k domku přiléhá novodobá lichoběžníková přístavba obsahující schodiště do patra. Z ní se západně vstupuje do šikmého krčku spojujícího přístavbu s výše popisovaným prostorem za severní stěnou oranžerie. Na jižní straně sjednocuje tuto srostlici přístaveb šikmá kamenná zeď s cihelnou nadezdívkou spojující zahradnický domek s oranžerií. [23]

Nejzachovalejším architektonickým prvkem barokní architektury zahrady je schodiště teatronu v parteru, které má podobnou strukturu, s jakou se můžeme setkat v italských zahradách či u vil a paláců.[24] Šlo o symetrickou soustavu schodišť s dekorativně pojednanými zábradlími a sochami vedoucích na první terasu zahrady. Struktura schodištního celku je tvořena sedmi úseky opěrných zdí, z nichž pět je korunováno ozdobným zábradlím; mezi opěrnými zdmi probíhalo symetrické čtyřramenné schodiště se společným nástupem v podobě dvou konvexních schodů v ose stavby. Uprostřed centrální zdi v ose teatronu, která se uprostřed mírně konvexně vypíná, je situována kamenná nika, jejíž koncha je vyzděna cihlami. Opěrné zdi jsou vybudovány z kamenného zdiva, zábradlí pak z cihel, obojí bylo omítáno a zdobeno štukovým dekorem. Vlastní schodišťové stupně, jichž se dodnes zachovalo jen několik kusů, byly patrně žulové, stejně jako ostatní kamenné prvky.⁶⁶ Celá struktura pěti paralelních opěrných zdí se schodištěm je příčně vsazena do dvou dlouhých šikmo ubíhajících opěrných kamenných zdí. Horní okraj těchto dlouhých zdí, jež se výrazně rozbíhají jižním směrem, kopíruje svažující se povrch terénu, do něhož je celek z větší části zapuštěn. Zdi vymezují centrální část parteru na lichoběžníkovém půdorysu, v jehož středu se nacházel bazén s půdorysem tvarovaným na základě symetricky uspořádaných křivkových útvarů. Pokud bychom prodloužili půdorysné linie šikmých zdí vymezujících centrální část parteru, protnul by se tyto linie přibližně v místě středové niky zadní stěny oranžerie. Obě zdi zakončují nízké sokly.

⁶⁵ Zdislava KUBÁLKOVÁ, SHP oranžerie a zahradnického domku jako součásti teatronu v areálu zámku ve Smilkově. Praha 1996, nestránkováno. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.P624. Dále Zdislava KUBÁLKOVÁ, Zámek s areálem ve Smilkově (SHP), Praha 1996, 5. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig. P 709

⁶⁶ Jan ADÁMEK, Věra KUTHANOVÁ, J. RINEŠ, Zámek Smilkov. Rekonstrukce zahradního teatronu. Studie a návrh PÚ etapy 1., 1990. Stavebně architektonické řešení, 4. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.2229

Nejvyšší zadní opěrná zeď schodiště je korunována dvěma úseky horizontální zídky prolamované na každé straně pěti oválnými otvory. Uprostřed v ose teatronu je mezi těmito úseky východ na první terasu zahrady. V tomto místě jsou dva konkávní schody. Oba okraje každého úseku zídky jsou akcentovány hranolovými sloupky, jejichž skosené boční strany jsou rovnoběžné s diagonálními dlouhými opěrnými zdmi (to platí pro všechny ostatní sloupky schodiště). Horní strana středové opěrné zdi schodiště na obou stranách diagonálně stoupá k vrcholu centrální niky a její okraje jsou kopírovány balustrádou s třemi oválnými otvory po každé straně, které tentokrát nejsou prolomeny v celé šířce zdi, ale jsou v ní vybrány zhruba do hloubky tří čtvrtin. Zídky jsou opět ohraničeny sloupky.

Ve spodní části schodiště jsou dva nejnižší úseky opěrných zdí, jež směrem k centru tentokrát diagonálně klesají. Vodorovné i šikmé úseky vrchní strany zdi završuje zídka zábradlí se stejným ozdobným motivem jako na druhé zdi teatronu, tentokrát v počtu šesti ok na každé straně. Každé z obou ramen zdi je rytmizováno třemi hranolovými sloupky. Zábradlí a vrcholky sloupků jsou kryty profilovanými deskami ze žuly. Čelní strany balustrád východní části schodiště jsou nahrazeny novodobými kopiemi (patrně betonovými výdusky).

Parapetní zídky a sloupky jsou od opěrných zdí odděleny tenkou jednoduše profilovanou římsou. Plochá štuková páska vymezuje větší čelní plochy opěrných zdí, které byly opatřeny omítkou s vypichovanou texturou, jež je dodnes místy dobře patrná. Sloupky jsou ve svých středech na dvou, v případě okrajových sloupků třech stranách dekorovány pravoúhlo tenkou páskou s horními stranami obloučkově prohnutými směrem dolů a zakončenými bobulí. Pole vymezená páskou jsou opatřena omítkou s vypichovanou texturou.

Dalším ozdobným motivem byly původně čtyři štukové čabrákové konzoly pod sloupky balustrády nad centrální nikou i pod středovými sloupky balustrády ve spodní etáži schodiště. Dodnes se zachovaly tři z těchto konzol. Jejich okraj je vymezen zvlněnou páskou zakončenou v horní, mírně prohnuté části útvaru drobnou volutou. Střed čabraky je akcentován vystupujícím kapkovitým útvarem. Spodní okraj útvaru je zatížen dvěma bobulemi rozdílné velikosti.

Tím nejnápadnějším dekorativním elementem jsou ovšem již zmiňované oválné otvory v parapetních zídkách, které představují významný plastický prvek celé skladby. Jakožto jímky výrazných stínů akcentovaly světelnost a výraznost původních barev (zejména bílých ploch) ostatních částí teatronu a kontrastovaly s plošností opěrných zdí. Otvory jsou lemovány asi 10 cm širokým plastickým páskovým srpovitě tvarovaným ornamentem proplétajícím se křížem mezi jednotlivými oky. V křížení je nahoře i dole malá bobule. Samotná oka jsou ještě zvlášť akcentována obloukovým orámováním kopírujícím obvod otvoru, přičemž obloučky se

ve středu oka na horní i spodní straně zavíjejí směrem dovnitř; z pomyslného průniku dvou kružnic konstrukčně vymežujících tvar ok⁶⁷ se tímto způsobem rozvíjí na každou stranu dvě voluty, mezi nimiž směrem nahoru i dolů od okraje oka vyrůstá drobná lilie. Válcová těla volut formují plasticky vnitřní prostor ok.

Zadní, ploché strany parapetních zídek byly dekorovány podélným plasticky vystupujícím ozdobným bílým polem bez orámování páskou.

Povrch celku schodiště byl původně výrazně barevně pojednán, dodnes jsou na několika místech patrné zbytky původních i pozdějších nátěrů (bílá, červená, zelená).

I přes fragmentární stav je zřejmé, že zahrada měla výrazně reprezentativní charakter a tím se lišila od spíše privátní a kontemplativní atmosféry zahrady jižní.

7. Rekonstrukce původní podoby prostoru a architektury severní zahrady

7.1. Podklady

V roce 1981 proběhl podrobný průzkum terasové zahrady s teatronem, na jehož základě byla navržena rekonstrukce počítající ve finálním řešení se zbouráním oranžerie a zahradnického domku a obnovením barokního pavilonu v redukované podobě, jakož i soustavy cest a parterů se záhony, přičemž kvůli plánovanému propojení kompozice dokonce návrh výhledově počítá s přeložením silnice mimo území zahrady⁶⁸; součástí materiálu jsou i rámcové pokyny k opravě památky z počátku sedmdesátých let.⁶⁹ Rekonstrukce kombinuje fakta zjištěná na základě zaměření, historických map a terénního průzkumu s formálními analogiemi italských barokních zahrad, přičemž pracuje s předpokládaným původním propojením horní a spodní terasy schodištěm vedeným v ose zahrady, které za stavbou pavilonu pokračuje do svahu k plánované další malé terase s vyhlídkou, ukončující celou zahradní kompozici. Ve studii se uvádí, že pavilon na horní terase zřejmě nebyl úplně dostavěn, což lze vyčíst z fragmentů zachovaného barokního zdiva. Autoři se domnívají, že dostavěna byla původně pouze

⁶⁷ S. HOLÝ, A. SIMOTOVÁ, Smilkov. Rekonstrukce theatronu – fotogrammetrické zaměření. Způsob konstrukce tvaru čtyřobloukového oválu – obrys otvoru v zábradlí, 1:5. Benešov 1999. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.4391

⁶⁸ Jiří NÁHLÍK, Věra HYLIŠOVÁ, Milan KUČERA, Josef MOŠ, Studie. Zahrada zámku ve Smilkově na Voticku. Koncepční řešení celku, studie theatronu. Praha 1981. III. Návrh, 12–13. NPÚ ÚOP středních Čech, sig. 2228. Autoři rekonstrukce vypracovali dokonce tři verze přeložení silnice. Tamtéž

⁶⁹ Ing. arch. LÁSKA, Smilkov – okr. Benešov – rámcové památkové pokyny k opravě theatronu zámecké zahrady, 1972. In Tamtéž

centrální část a východní křídlo; půdorysné zobrazení stavby na indikační skice z roku 1840 označuje studie jako plánovanou, ale nedokončenou stavbu.⁷⁰ Návrh rekonstrukce pavilonu pak počítá s obnovením obdélné centrální části původní spojovací chodby s nikou a dvěma navazujícími diagonálními krátkými zdmi na každé straně. Šířka stavby definuje poměrně zúženou šířku parterů teras. [25] Je třeba dodat, že návrh celkově zohledňuje také provozní požadavky tehdejšího domova důchodců v zámku.

Strízlivější koncepci řešení rekonstrukce památky (zohledňující předpokládanou původní nedokončenou podobu kompozice) přinesl následující projektový úkol z roku 1986, který vycházel ze zjištění průzkumu a návrhu rekonstrukce z roku 1981, ale redukoval původní návrh kromě některých drobných korekcí především o plán zrušit stávající silnici. Počítá s tím, že cesta protínala zahradu již v době jejího vzniku a že z tohoto důvodu nebylo nikdy realizováno kompoziční a komunikační propojení teras, opěrná zeď druhé terasy s balustrádou byla tedy původně koncipována jen jako pohledová kulisa.⁷¹ Rekonstrukce počítá výhledově rovněž se zbouráním objektů oranžerie a zahradnického domku, odkrytím částí původního pavilonu a postavením závěrečné pohledové kulisy.⁷²

Studie teatronu z roku 1990 navrhuje provedení kopaných sond za účelem zjištění skutečné původní podoby této stavby.⁷³ Předpokládá existenci původního barokního objektu na místě dnešní oranžerie, z něhož vycházela dvojice úzkých bočních křídel, z nichž západní bylo zbouráno mezi lety 1840–1887, jak lze vyčíst z katastrálních map.⁷⁴ Studie mimo jiné přináší i kompletní inventarizaci sochařské výzdoby včetně upřesnění konkrétních původních pozic všech soch teatronu.⁷⁵

Návrh nové rekonstrukce předkládané v této práci vychází kromě zjištění výše uvedených průzkumů a starších rekonstrukcí také ze dvou stavebně historických průzkumů

⁷⁰ Jiří NÁHLÍK, Věra HYLIŠOVÁ, Milan KUČERA, Josef MOŠ, Studie. Zahradu zámku ve Smilkově na Voticku. Koncepční řešení celku, studie teatronu. Praha 1981. II. Historicko–stavební průzkum, Teatron, 10. NPÚ ÚOP střední Čechy, sig. 2228

⁷¹ Jiří NÁHLÍK, Věra HYLIŠOVÁ, Smilkov. Rekonstrukce teatronu v zahradě zámku. Projektový úkol. PÚ VHMP, Praha 1986. Základní údaje–zadání, vypracování, projednání PÚ, 9–10. Záznam z jednání ze dne 6.1.1986 v PÚ VHMP tamtéž, 2. NPÚ ÚOP střední Čechy, sig.5309

⁷² Tamtéž Technické údaje– Podmínky přípravy území, 16

⁷³ Sondy měly být podle návrhu provedeny pod oranžerií při středu západní a východní zdi a zhruba ve třetinách zdi jižní. Dále vně stavby diagonálně při západní i východní zdi přibližně ve čtvrtině délky předpokládaných spojovacích ramen a také při konci západního ramene v místě předpokládané východní zdi západní pavilonové přístavby, rovněž přímo v ose v prostoru mezi oranžerií a opěrnou zdí druhé terasy, dále v ose první terasy a pod čtyřmi místy při okrajích původního bazénku. Jan ADÁMEK, Věra KUTHANOVÁ, J. RINEŠ, Zámek Smilkov. Rekonstrukce zahradního teatronu. Studie a návrh PÚ etapy 1. Stavebně architektonické řešení, 1. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.2229

⁷⁴ Jan ADÁMEK, Věra KUTHANOVÁ, J. RINEŠ, Zámek Smilkov. Rekonstrukce zahradního teatronu. Studie a návrh PÚ etapy 1., 1990. Sochařská výzdoba, 2. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.2229

⁷⁵ Jan ADÁMEK, Věra KUTHANOVÁ, J. RINEŠ, Zámek Smilkov. Rekonstrukce zahradního teatronu. Studie a návrh PÚ etapy 1., 1990. Sochařská výzdoba, Inventarizace, 1–2. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.2229

provedených roku 1996⁷⁶, a z poměrně bohatých plánových dokumentací dostupných v archivu NPÚ ÚOP středních Čech v Praze ze sedmdesátých, osmdesátých a devadesátých let 20. století⁷⁷, dále z vlastního terénního průzkumu, zaměření celé stavby na třetí terase [49] a z historických map (mapa I. vojenského mapování, indikační skica a mapa stabilního katastru). [26] Jako srovnávací referenci pak využívám již zmíněný plán rekonstrukce zahrady z roku 1981 (jehož intencí však nebyla úplná stavebně historická věrnost). Vzhledem k fragmentárnímu stavu zahrady a zejména objektu na třetí terase se jedná o rekonstrukci hypotetickou, jež by měla zejména konkretizovat naši představu o tom, jak mohl vypadat původní projekt celé zahradní kompozice.

7.2 Prostorové řešení zahrady, terén

Domnívám se, že prostor takzvané italské zahrady severně od zámku měl být původně větší, než jak se zdá z dnešního stavu a než jej navrhuji rekonstrukce z osmdesátých let. Celá prostorová kompozice byla zřejmě téměř dvakrát širší (měla výraznější horizontální vývin teras) a více protažená v ose sever – jih. [27] Vyplývá to jednak z terénní situace, z šířky a charakteru terénu zachované třetí terasy, z půdorysné dispozice barokní pavilonové stavby zakreslené na mapě stabilního katastru a dále rovněž z přítomnosti dvou symetricky umístěných, dodnes zachovaných vchodů na východní a západní straně třetí terasy. Rozměry a utváření předpokládané pavilonové stavby i šířka dodnes zachované opěrné zdi třetí terasy naznačují, že prostor všech teras i parteru musel být větší, mimo jiné už proto, aby se zmiňované architektonické složky mohly adekvátně pohledově uplatňovat z dostatečné vzdálenosti a příslušných úhlů.

Základní prostorová kompozice zahrady sestávala celkem ze tří hlavních teras. První byla situována nad nástupním schodištěm theatronu, druhá v místech dnešní silnice. Nad druhou terasou následovala poměrně výrazně převýšená terasa třetí s objektem pavilonu. Nad ní patrně byla ještě čtvrtá, menší zužující se terasa nad pavilonem, jíž ukončoval drobný terénní schod s vodní nádrží (rekonstrukce z roku 1981 zde počítá s vyhlídkovou plošinou). Druhá, třetí, a částečně i čtvrtá terasa byly zpevněny opěrnou zdí. Domnívám se, že opěrná jižní zeď

⁷⁶ KUBÁLKOVÁ 1996a, 5, KUBÁLKOVÁ 1996b, nestránkováno

⁷⁷ Vilma DĚDKOVÁ, Smilkov – barokní theatron. Polohopisné a výškopisné zaměření, půdorys a nárys. SSPPOP, Praha 1968. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, Sig.1345. S. HOLÝ, A. SIMOTOVÁ, Smilkov. Rekonstrukce theatronu – fotogrammetrické zaměření. Benešov 1999, NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig. 4391. Smilkov – zámek. Zaměření theatronu. Katedra teorie a vývoje architektury, FS Praha. NPÚ ÚOP středních Čech, 1344. Smilkov – park. Tisky 1:200, 1:1000. Geodézie, n. p. Praha, 1973. NPÚ ÚOP středních Čech, sig. 1462, a další

současné silnice obsahuje části původní barokní opěrné zdi druhé terasy (zejména rovný úsek přímo nad nástupním schodištěm). Otázkou ovšem je, jaký tvar tato druhá terasa ve skutečnosti měla. Z hlediska požadavku celkové symetrie by bylo možno předpokládat, že zeď (a čelo terasy) byla plánována jako přímá, rovnoběžná s opěrnou zdí třetí terasy a po celé délce terasy měla stejnou výšku. Pokud však přes terasu vedl už v době budování zahrady oblouk silnice (byť patrně mnohem užší) podobně jako dnes (a obě historické mapy by tomu spíše nasvědčovaly, stejně jako situace napojení zdi užitkové zahrady a orientace sloupků branek mezi touto zdí a opěrnou zdí třetí terasy), mohla jej opěrná zeď druhé terasy kopírovat a vymezovat tak nepravidelný tvar čela druhé terasy s poměrně zúženou částí terasy na východní straně. Ve vztahu k plánované symetrické kompozici by se však jednalo o řešení provizorní.

Vrcholem celé kompozice byla bezpochyby architektura pavilonové stavby na třetí terase, jež se svými rozměry a dispozicí blížila jakémusi letohrádku.

Osově symetrické kompoziční založení zahrady nereflektuje mapa stabilního katastru, kde sice realitě odpovídá situace dnešní oranžerie a křídel původního pavilonu na třetí terase, na hlavní osu však nenavazuje kompozice cest v parteru a na spodních terasách; tyto cesty jsou označeny bez kompozičního a komunikačního vztahu k horní terase – tento vztah však ze situace architektonických prvků a dodnes patrné relace teras jednoznačně vyplývá.

Terasovou část zahrady nad ozdobným schodištěm parteru by tedy bylo možno rozdělit zhruba na čtyři čtvrtiny, z nichž tři by odpovídaly zhruba stejně širokým hlavním terasám a čtvrtá celému prostoru nad pavilonem, kde se patrně nacházela ještě jedna terasa menší či několik drobnějších terénních schodů. První dvě terasy měly mít patrně shodný jednoduchý, podélně podlouhlý tvar (typický pro italské renesanční i barokní zahrady), třetí terasa byla ze severu vymezena pavilonovým objektem se zalomenými rameny a z jihu zprohýbanou opěrnou zdí, jež dynamizovaly její půdorys. Malá čtvrtá terasa za letohrádkem pak byla podélně výrazně kratší díky obloukově zakončenému terénu.

Jak už bylo zmíněno, hlavní tři terasy byly mnohem delší, než navrhuje starší rekonstrukce. Takovéto uspořádání by odpovídalo dobovým analogiím v Itálii, připomeňme například prostorovou kompozici známé manýristické zahrady u vily Garzoni v Collodi či zejména komornější barokní zahradu vily Sommi Picenardi v Olgiate (v některých italských zahradách se terasy mění spíše ve sled většího počtu terénních schodů, jak to můžeme vidět

například ve florentské zahradě vily Bardini či v zahradě lombardské vily della Porta Bozzolo⁷⁸).

Originální plán zahrady zřejmě počítal s horizontálně vyrovnaným terénem všech teras. Dnes je situace taková, že terén původní druhé terasy se silnicí zhruba od úrovně východních vrátek klesá západním směrem dolů. Převýšení nejvyšší části druhé terasy oproti západnímu okraji činí asi dva metry. Je však možné, že původně byl sklon terénu zmírněn či úplně vyrovnán dosypávkou. U terénu třetí terasy se téměř kompletně zachovalo jeho původní domodelování.

S ohledem na terénní situaci v západní části, kde se úsek opěrné zdi třetí terasy zařezává do strmého svahu nad silnicí, vzniká otázka, jakým způsobem byla přístupná branka na konci tohoto úseku zdi. Přístupnost horní terasy na této straně byla pravděpodobně vyřešena vybudováním několika úzkých terénních schodů (doplněných snad i schodištními stupni) stoupajících k horní terase, jak je to i dnes částečně patrné.

Po stranách jižní opěrné zdi v čele třetí terasy se dnes na západní i východní straně nacházejí dvě úzké branky, dříve opatřené kovanými ozdobnými mřížemi (dnes deponovanými v oranžerii). První branka je situována při východním okraji opěrné zdi mezi ní a nově opraveným úsekem zdi obepínajícím z jihu a východu prostor užitkové zahrady. Přímo naproti této brance přes silnici je třetí branka v ohradní zdi parku, naznačující původní existenci cesty vedoucí z parteru do horních partií zahrady. [29] Na mapě stabilního katastru je tato cesta rovněž naznačena.

Druhá z branek (dnes jen dva zděné hranolové sloupky) vedoucích na třetí terasu je při západním okraji opěrné zdi a vchází se jí do prostoru zahrady nikoliv z jihu jako u první branky, ale ze západní strany. [28] Obě branky (východní a západní) zakreslené rovněž na novodobé plánové dokumentaci jsou umístěny přibližně ve stejné vzdálenosti od hlavní kompoziční osy zahrady. Lze tedy předpokládat, že k oběma brankám vedly (či měly vést) od parteru a spodní terasy paralelní cesty v ose sever jih, které vymezovaly šířku obou teras i parteru. Průběh západní z cest dnes není patrný především kvůli radikální proměně terénní situace vzniklé kvůli výstavbě silnice a existenci její opěrné zdi.

Shrňme tedy, že celkový původní půdorysný tvar zahrady byl vymezen na jihu symetricky se rozvětvujícími dvěma cestami navazujícími na závěr aleje vedoucí od východní zahrady za zámek. Toto rozvětvení následovalo až těsně za plochou rybníčku, který je mimo kompoziční osu. Obě ramena cesty vycházející z aleje zřejmě vedla nejprve rovně (či mírně

⁷⁸ Srov.: MASSON 1966, 261

šikmo vzhůru, jak navrhuje plán rekonstrukce)⁷⁹ v ose západ východ a pak se zalamovala přímo severním směrem k výše zmíněným brankám a vymezovala tak základní šířku všech tří hlavních teras (je také možné, že tato ramena se vypínala severně ve stejném úhlu, jako byla jižním směrem zalomena křídla pavilonové stavby). V čele druhé terasy na západní i východní straně pak byla zřejmě dvě krátká schodiště (pokud počítáme se stejně tvarovaným terénem na obou stranách), na třetí terasu zřejmě vedlo schodiště pouze na výrazně převýšené západní straně. Za stavbou pavilonu mohlo následovat ještě krátké schodiště v ose zahrady vedoucí na závěrečnou vyhlídku, případně drobná vodní kaskáda.

Za čtvrtou menší terasou rozkládající se za objektem pavilonu se prostor postupně zužuje. Půdorys celé zahrady byl tedy možná obloukově zakončen, tak jak to můžeme vidět na půdorysech zejména mnohých italských, ale i středoevropských zahrad, jejichž závěr (či závěr hlavní části zahrady) často tvoří půlkruhově formovaný terén, jež akcentuje stejně tvarovaná zeleň (bosket ze stříhaných stromů či keřů s průchody či nikami, amfiteátr z tvarované zeleně, půlkruhový pavilon (oranžerie, jízdárna apod.) nebo exedra.⁸⁰ Třetí terasa a zvýšený terén za ní byly patrně ještě na západní a severní straně obepnuty ohradní zdí.

Další otázkou rekonstrukce je problém řešení terénu v horní části zahrady přímo navazujícího na severní, centrální část stavby. Tento problém souvisí i s rekonstrukcí architektonické podoby této stavby. Z dnes už poněkud nejasného uspořádání fragmentů zdí za oranžerií a bezprostřední terénní vazby lze vyčíst (zejména podle situace za východní částí dnešní oranžerie), že výška terénu patrně dosahovala až k hornímu okraji zadní (severní) zdi spojovací chodby po celé její délce, což by umožňovalo vstup na předpokládanou rovnou střechu s pochozí terasou nad touto chodbou, případně i nad centrální jižní část stavby. Po stranách zadní zdi objektu se terén svažoval až na úroveň podlahy, odkud vedla z východní i západní strany vzhůru dvě schodiště ukončená na úrovni střechy (či terasy) střední části spojovací chodby. Schodiště na východní straně je dodnes částečně zachováno, jeho betonové stupně jsou však novodobé.

Otázkou, kterou se už těžko podaří zodpovědět, je původní podoba zeleně a její vztah k architektuře kompozice.⁸¹ Po svažujících se stranách parteru mohly být zřejmě vysazeny přímé útvary stříhaných keřů akcentujících v řadách za sebou stoupající terén, plocha první a třetí terasy pak byla asi dekorována nějakým typem symetrických geometrických polí

⁷⁹ Jiří NÁHLÍK, Věra HYLIŠOVÁ, Milan KUČERA, Josef MOŠ, Studie. Zahrada zámku ve Smilkově na Voticku. Koncepční řešení celku, studie teatronu. Praha 1981. Půdorys zahrady. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.2228

⁸⁰ Srov.: OLŠANSKÝ 1931, 20-21

⁸¹ Srov.: Jan ADÁMEK, Věra KUTHANOVÁ, J. RINEŠ, Zámek Smilkov. Rekonstrukce zahradního teatronu. Studie a návrh PÚ etapy 1., 1990. Sadové úpravy, 1–2. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.2229

(broderiových zrcadel) ze stříhaných keřů či květinových záhonů s cestami mezi nimi. Původní vzhled předpokládané typologicky a druhově rozrůzněné vegetace se nedochoval.⁸² Mimořádně působivým dominantním prvkem tohoto typu bylo dříve především šest vzrostlých cypřišovitých stromů (patrně zeravů západních)⁸³ – čtyři na první terase za nejvyšší zdí schodiště teatronu a dva v čele terasy třetí, které známe z historických fotografií. Je ovšem otázkou, zda byly tyto stromy součástí původní barokní kompozice.⁸⁴ Jisté je, že vzhledem k častému výskytu tohoto typu zeleně v italských renesančních a barokních zahradách (zejména vzrostlých cypřišů, které jsou typickým prvkem toskánských zahrad a severoitalské krajiny vůbec, kde se uplatňují buď soliterně, v dominantních skupinách či jako stromořadí vymezující komunikační osy, často právě při příchodu k vilám a palácům nebo také ve skupinách skrývajících rušivé prvky kompozic) dodávaly tyto stromy zahradě silný italizující akcent.

7.3 Komunikační propojenost

Problém komunikačního spojení teras je jednou ze zásadních otázek rekonstrukce původní podoby a kompozice zahrady. Studie projektového úkolu z roku 1986 předpokládá, že propojení teras kvůli přerušení veřejnou cestou nebylo nikdy realizováno.⁸⁵ Již na mapě I. vojenského mapování vidíme náznak cesty vedoucí od Smilkova na severovýchod. Podle logiky směru její navazující části na severovýchodě, kde je zřejmý výrazný oblouk cesty, nad nímž je znázorněn jakýsi objekt, se lze domnívat, že jde o veřejnou cestu vedoucí již ve druhé polovině 18. století přes území zahrady. Podle mého názoru však případná existence této cesty nemusela znamenat významnější překážku pro plnohodnotnou realizaci kompletní barokní zahradní kompozice.⁸⁶

Pokud v prostoru zahrady v době jejího budování již existovala veřejná cesta, musela s ní kompozice zahrady buď počítat už předem jako se svojí součástí nebo musel plán počítat s jejím zrušením či přeložením (ostatně stejně jako novodobý návrh rekonstrukce z roku

⁸² Jan ADÁMEK, Věra KUTHANOVÁ, J. RINEŠ, Zámek Smilkov. Rekonstrukce zahradního teatronu. Studie a návrh PÚ etapy 1., 1990. Sadové úpravy, 1. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.2229

⁸³ KOVAŘÍK 1978, 20

⁸⁴ Srov.: Jan ADÁMEK, Věra KUTHANOVÁ, J. RINEŠ, Zámek Smilkov. Rekonstrukce zahradního teatronu. Studie a návrh PÚ etapy 1., 1990. Sadové úpravy, 1–2. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.2229

⁸⁵ Jiří NÁHLÍK, Věra HYLIŠOVÁ, Smilkov. Rekonstrukce teatronu v zahradě zámku. Projektový úkol. PÚ VHMP, Praha 1986. Základní údaje–Zadání, vypracování, projednání PÚ, 10. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.5309. To potvrzuje i SHP z roku 1996, srov.: Zdislava KUBÁLKOVÁ, Zámek s areálem ve Smilkově (SHP), Praha 1996, 28. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig. P 709

⁸⁶ Srov. opačné stanovisko in: Jiří NÁHLÍK, VĚRA HYLIŠOVÁ, Smilkov. Rekonstrukce teatronu v zahradě zámku. Projektový úkol. PÚ VHMP, Praha 1986. Záznám z jednání ze dne 6.1.1986 v PÚ VHMP tamtéž, 2. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig. 5309

1981)⁸⁷, ke kterému ovšem nemuselo nakonec z různých důvodů dojít a některé prvky kompozice se průběhu této cesty přizpůsobily. V prvním případě by podle původního plánu musela být nejspíše zakomponována do zahrady jako její kompozičně i komunikačně funkční prvek, zřejmě jako přímá cesta přetínající plochu druhé terasy po celé její délce. Na západní a východní straně by se na ni pak v pravém úhlu napojovaly již výše zmíněné boční stoupající cesty vedoucí do prostoru na hraně třetí terasy.

Návrh rekonstrukce z roku 1981 počítá s tím, že přibližně z míst jižního okraje současné silnice se zvedal v poměrně strmém úhlu svah, jenž byl ukončen rovnou plochou druhé terasy (chybí zde tedy prostřední, druhá terasa). Tento svah (jehož obnovení rekonstrukce předpokládá) podle výkresové dokumentace dosahuje až zhruba do tří čtvrtin opěrné zdi.⁸⁸ Uprostřed v ose teatronu by pak šikmo po svahu mohlo vést poměrně strmé schodiště končící na hraně terasy s pavilonem, jak rovněž plánuje zmiňovaný návrh rekonstrukce. **[30]** Přílišná výška a mohutnost zachované zdi ale řešení počítajícímu s původní existencí svahu, do něhož by byla téměř celá zapuštěna, příliš neodpovídá. Druhou, pravděpodobnější variantou řešení přechodu mezi terasami a podoby centrálního schodiště by mohla být dispozice bez svahu, tedy vycházející ze situace stejné jako dnes. K centrální části zdi, která svírá se silnicí (dříve plocha druhé terasy) téměř pravý úhel, by pak byla přiložena rampa s osovým schodištěm, případně by schodiště bylo řešeno jako částečně procházející otvorem prolomeným v síle opěrné zdi do prostoru horní terasy. Studie teatronu z roku 1981 uvádí, že existenci osového schodiště by mohla indikovat podoba středového úseku parapetní zídky, jenž působí dojmem dodatečně vloženého prvku, ovšem zároveň konstatuje, že jakékoliv stopy po schodišti v síle zdiva nebyly objeveny.⁸⁹ Domnívám se, že inkriminovaná část zídky není dodatečně vloženým prvkem, podobným charakterem se totiž vyznačuje i původní středový krátký úsek parapetní zídky nad prostřední opěrnou zdí nad nikou schodiště teatronu, jehož existenci potvrzuje historická fotografie ze závěru 19. století⁹⁰ **[31]** a jenž je analogicky „vložen“ mezi dvě šikmo dopředu vybíhající voluty. Dnešní podoba centrální části opěrné zdi byla tedy nejspíše stejná jako v 18. století. S problémem existence schodiště také souvisí i situování

⁸⁷ Jiří NÁHLÍK, Věra HYLIŠOVÁ, Milan KUČERA, Josef MOŠ, Studie. Zahrada zámku ve Smilkově na Voticku. Koncepční řešení celku, studie teatronu. Praha 1981. III. Návrh, 12. NPÚ ÚOP středních Čech, sig. 2228

⁸⁸ Takto koncipováno v návrhu rekonstrukce Jiří NÁHLÍK, Věra HYLIŠOVÁ, Milan KUČERA, Josef MOŠ, Studie. Zahrada zámku ve Smilkově na Voticku. Koncepční řešení celku, studie teatronu. Praha 1981. Zahrada zámku Smilkov, Studie, Teatron, 1. Fáze výstavby, řez 1:200. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig. 2228

⁸⁹ Jiří NÁHLÍK, Věra HYLIŠOVÁ, Milan KUČERA, Josef MOŠ, Studie. Zahrada zámku ve Smilkově na Voticku. Koncepční řešení celku, studie teatronu. Praha 1981. Historicko – stavební průzkum, Teatron, 11. NPÚ ÚOP středních Čech, sig. 2228

⁹⁰ PODLAHA/ ŠITTLER1898, 111

dvou ležících alegorických postav při okrajích uvažovaného vstupu na horní terasu. Adámek a Kuthanová předpokládají, že v centru zídky, v kompoziční ose zahrady, mezi oběma ležícími postavami stála na parapetu další, významově nejdůležitější socha, k níž jsou obě figury otočeny a dívají se na ni,⁹¹ což by existenci středového schodiště rovněž vylučovalo (na druhou stranu je třeba dodat, že pohledy soch by mohly směřovat i na po schodišti vystupujícího návštěvníka zahrady, podobně jako prochází-li například mezi Braunovými skulpturami Cerery a Bakcha ve Vrtbovské zahradě).

Domnívám se, že schodiště ve středu opěrné zdi neexistovalo ani nebylo plánováno. Při středovém bloku zdi nejsou patrné žádné známky po dodatečných zazdívkách (s výjimkou přespárování po novodobé opravě porušeného zdiva). Ani na okraji terasy přímo nad předpokládaným středovým vstupem nejsou pod terénem do hloubky 30 cm patrné žádné kamenné zbytky. Navíc jádro centrálního předstupujícího bloku z estetického hlediska funkčně vybíhá uprostřed mírně do hrotu a akcentuje tak středovou osu zahrady a stejně tak respektuje logiku utváření půdorysu opěrné zdi.

7.4 Nástupní schodiště

Základní struktura reprezentativního nástupního schodiště v parteru je dodnes v podstatě zachována. Scházejí některé prvky kamenické a sochařské výzdoby, o jejichž původní podobě a umístění si však můžeme udělat představu z historických fotografií a plánové dokumentace staršího zaměření.⁹² Jde mimo jiné o chybějící středový úsek parapetní zídky a dvě drobné voluty nad nikou. Zídka měla dva menší oválné otvory a uprostřed pravděpodobně rolwerkovou kartuši, snad s rodovým erbem. Na vrcholcích spodních sloupků vymezujících vstup na schodiště teatronu byly umístěny trojboké kamenné obelisky postavené na trojici kamenných koulí. Byly zřejmě vytesány z červeného pískovce, stejně jako ostatní sochařská výzdoba.⁹³

Ta sestávala z mírně nadživotní sochy ženské figury s dvěma dětmi umístěné v nice teatronu, dále z mužské a ženské stojící figury na sloupcích zábradlí nejvyšší opěrné zdi ohraničujících výstup na první terasu, na krajních sloupcích téhož zábradlí pak byla umístěna dvě malá sousoší putti. Další dekoraci představovaly čtyři vázy s orlí hlavou; dvě se nacházely na sloupcích ve středu prostředních úseků opěrných zdí, další dvě pak zřejmě na

⁹¹ Jan ADÁMEK, Věra KUTHANOVÁ, J. RINEŠ, Zámek Smilkov. Rekonstrukce zahradního teatronu. Studie a návrh PÚ etapy 1., 1990. Sochařská výzdoba, 2. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.2229

⁹² Smilkov – zámek. Zaměření teatronu. Katedra teorie a vývoje architektury, FS Praha. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.1344

⁹³ Jan ADÁMEK, Věra KUTHANOVÁ, J. RINEŠ, Zámek Smilkov. Rekonstrukce zahradního teatronu. Studie a návrh PÚ etapy 1., 1990. Stavebně architektonické řešení, 4. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.2229

soklech ukončujících běh šikmo zkosených dlouhých opěrných zdí. Zhruba uprostřed těchto zdí byly k jejich vnitřním stranám přiloženy pětiboké kamenné nádržky, jež dle autorů rekonstrukce teatronu mohly sloužit jako květinové vázy⁹⁴; o nichž se však domnívám, že vzhledem ke shodnému tvaru, jaký má zachovaná nádrž ve středové nice zadní stěny oranžerie, šlo spíše o dvě fontány či nádržky s vodou. Kolem bazénu byly symetricky umístěny ještě velké kamenné vázy, které se nezachovaly a o jejichž existenci svědčí historické fotografie.

Z průzkumu barevnosti⁹⁵ vyplývá, že původní dekorace povrchu schodiště byla založena na kombinaci tří barev - cihlově červené, měděnkové světle zelené a bílé. Červeně byly natřeny základní plochy sloupků i jejich dekorativních polí, vnitřky oválných výdutí a jejich páskový lem s volutami i páskové lemy po obvodu opěrných zdí. Měděnkově zelenou barvu měly proplétané pásy mezi oky, páskové útvary na sloupcích, pásy lemující červené čabrákové konzoly a bobule v jejich středu. Zelenou barvou byl rovněž opatřen vnitřek středové niky a její šambrána. Bílé pak byly široké plochy s vypichovanou texturou na opěrných zdech. Žulové krycí desky byly nejspíše ponechány v původní barvě kamene. Boční opěrné dlouhé zdi nebyly zřejmě omítány, a snad je možno zde předpokládat původní existenci treláží s popínavými rostlinami.

7.5 Pavilonová stavba na třetí terase

Jak už bylo řečeno, podstatným prvkem, který dokládá relativně velkorysé založení zahrady, je původní budova na třetí terase se široce rozevřenými dvěma symetrickými spojovacími chodbami zakončenými pavilonovými přístavbami, jejíž existenci v této komplexní podobě dle mého názoru katastrální mapa potvrzuje (výše zmíněné průzkumy a studie ji uvádějí jako nedostavěnou). Na mapě stabilního katastru vidíme naznačeny buď pozůstatky, či základy západního pavilonu, jejichž existenci by mohla nasvědčovat i současná terénní situace na západním okraji terasy, kde je v délce několika metrů patrné přerušení průběhu terénního schodu vymezejícího prostor za oranžerií. Celá pavilonová stavba představovala tedy evidentně složitější objekt s hlavní centrální obdélnou částí s postranními chodbami a okrajovými pavilony a byla zřejmě i celá, či pouze s výjimkou východní pavilonové přístavby, postavena.

Podle zachovaných fragmentů zdíva, historických map a charakteru terénu lze rekonstruovat základní půdorys, hmotu a skladbu prostorových částí budovy. Podobu dalších

⁹⁴ Tamtéž

⁹⁵ Analýza původní barevnosti tamtéž, 3–4

elementů architektury letohrádku můžeme volně odvodit z dobových analogických objektů ve středoevropských a našich barokních zahradách a rovněž s přihlédnutím k tvarosloví našich stavitelů ve sledovaném období (podrobněji viz 8. kapitola).

Šlo o podlouhlou stavbu situovanou příčně na hlavní osu zahrady. Objekt sestával z centrální obdélné části s nikou a dvěma vchody v severní zdi a dvou nízkých koncových pavilonů mírně protáhlého, pravoúhlého půdorysu připojených k centrální části diagonálními spojovacími rameny. Tato spojovací ramena však nebyla ke středové stavbě připojena zvlášť, ale tvořila celek s rovným úsekem chodby přiléhajícím k severní straně středové stavby. Celý komplex tedy sestával ze tří stavebních a prostorových elementů – průchozí spojovací chodby se zalomenými rameny, před níž uprostřed předstupovala dominantní obdélná stavba, a z ukončujících pavilonových přístaveb. Šlo tedy o půdorys vycházející v podstatě ze základního tvaru písmene W. Estetické působení architektury bylo založeno na kontrastu dominantní středové části předstupující před nižší spojovací chodbu zakončenou na obou stranách nízkými jednoduchými pavilony. Podoba této zahradní stavby determinovala i poměrně výrazné šířkové rozvinutí prostoru zahrady, jejíž severní strana je celým objektem působivě ohraničena.⁹⁶

Dnes již lze jen těžko rekonstruovat středovou část objektu, zejména dominantní obdélnou část a charakter utváření severní zdi středového úseku spojovací chodby za ní. Prostřední část této zdi zcela chybí. Zeď byla původně buď rovná (jak naznačuje indikační skica stabilního katastru), ale podle charakteru terénu za ní lze uvažovat i o konvexním průběhu části zdi za nikou, což potvrzuje zaměření z roku 1989.⁹⁷ [32]

Centrální obdélná část budovy, z jejíhož původního zdiva se zachovala pouze kamenná severní stěna s nikou uprostřed a dvěma postranními vchody byla zřejmě přibližně stejných rozměrů, jaké má dnešní novogotická oranžerie (i podle rozmístění výše zmíněných návrhů kopaných sond je vidět, že autoři příslušné studie počítají s tím, že inkriminovaná jižní část objektu mohla mít stejné rozměry jako novodobý objekt oranžerie). Tato část byla s největší pravděpodobností nejvyšší (minimálně stejné výšky jako současná oranžerie, tj. kolem 6,5 m), jinak by se pohledově nemohla významněji uplatnit ze stanovišť v parteru a přilehlých částí zahrady. Ostatní části stavby byly nižší, o výšce kolem 3,30 m (výška přízemí zachovaného zahradnického domku). Zadní stěna oranžerie byla evidentně vyšší než zdi spojovací chodby. Jižní zeď spojovací chodby byla zřejmě dodatečně zvýšena cihelnou nadezdívkou, ale

⁹⁶ K otázce rámuující funkce podobného typu staveb v německých barokních zahradách srov.: KNOPP 1966, 59

⁹⁷ Jan ADÁMEK, Zámek Smilkov. Rekonstrukce zahradního theatronu. Situace, 1:200. Praha 1989. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.4391

původně byla patrně stejná jako výška přízemí původních pavilonových přístaveb a severní zdi chodby.⁹⁸

K severní zdi středního přímého úseku spojovací chodby patrně přiléhá zvýšený terén, jenž umožňoval vstup na předpokládanou střešní terasu objektu. Původní situaci tohoto vstupu naznačuje zachované schodiště na východní straně vedoucí paralelně se zadní stěnou barokní spojovací chodby na výškovou úroveň zadní zdi rovného úseku spojovací chodby, kde byla možná původně pochozí terasa, z které se pak ještě mohlo vstupovat na terasu centrální, nejvyšší části stavby. Stejně schodiště vedlo na zvýšený terén za stavbou zřejmě i na západní straně, kde však po něm dnes nejsou již žádné stopy.

Pavilony byly, s ohledem na celkové rozměry stavby, s největší pravděpodobností přízemní. Dnešní domek zahradníka byl dle stavebně historického průzkumu postaven na barokních kamenných zdech vymežujících přízemí, jež je rozděleno na dvě místnosti novodobou příčnou zdí.⁹⁹ Interiér pavilonů byl však možná již původně členěn do dvou místností (severní a jižní), čemuž by nasvědčovalo asymetrické umístění oken ve východní zdi přízemí.

Zajímavá je situace v jižní místnosti se skosenou jižní stěnou. Podlaha místnosti je zde částečně snížena asi o půl metru. V západní stěně se nacházejí dva výklenky s otevřenými boky a segmentovým zaklenutím. Zatímco jižní výklenek ústí svou širší stranou do jižní místnosti, druhý je situován z druhé strany zdi a jeho širší strana je zazděna. Patrně se jedná o dva původní vchody do spojovací chodby. Vzájemná blízkost těchto vchodů a jejich umístění by mohly nasvědčovat původnímu přepažení spojovací chodby na dva trakty rozdělené podélnou zdí. Obdobné řešení lze analogicky předpokládat u nezachované chodby a pavilonu na západní straně od oranžerie.

Do pavilonových přístaveb by tak vedly dohromady čtyři vchody, všechny s otevřenými boky a segmentově zaklenuté – jeden z jižní strany pavilonu, dva ve zdi ukončující ústí spojovacích chodeb a další ve východní (resp. západní) zdi delších stran pavilonů, jež vedly do prostoru zahrady za spojovací chodbou.

Střechy pavilonových přístaveb i centrální části byly podle dobových analogií buď jednoduché valbové, nebo mansardové, zřejmě nepřilíš vysoké, šikmá spojovací křídla měla

⁹⁸ Návrh rekonstrukce z roku 1981 pracuje s výrazně sníženou stěnou objektu, jejíž vrchol je těsně nad obloukem středové niky; takto nízká stavba (v podání rekonstrukce pouze pohledová stěna) by však zřejmě nemohla fungovat jako pohledová kulisa, neboť by byla při pozorování z nižších částí zahrady zcela zakryta parapetní zídkou opěrné zdi třetí terasy. Jiří NÁHLÍK, Věra HYLIŠOVÁ, Milan KUČERA, Josef MOŠ, Studie. Zahrada zámku ve Smilkově na Voticku. Koncepční řešení celku, studie teatronu. Praha 1981. Zahrada zámku Smilkov, Studie, Teatron, 1. Fáze výstavby, řez 1:200. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.2228

⁹⁹ KUBÁLKOVÁ 1996b, nestránkováno

buď rovnou střechu s pochozí terasou, nebo pultové zastřešení. Pochozí terasa mohla být i na střeše centrální obdélné stavby.

Důležitá je rovněž otázka rekonstrukce barevnosti jednotlivých architektonických elementů zahradního celku. Ve stejných barvách jako nástupní schodiště teatronu byla pravděpodobně provedena i pavilonová stavba, tedy s dominantní kombinací bílé a cihlově červené. Otázkou je, zda byly barevně pojednány i boční opěrné zdi nástupního schodiště teatronu a opěrná zeď terasy s pavilonem. Vzhledem k tomu, že se na inkriminovaných místech nenacházejí žádné zbytky omítek, lze usuzovat, že omítány původně nebyly ani nebyly opatřeny barevnými nátěry.

Klíčová je otázka funkce celé stavby. Domnívám se, že šlo buď o složitější typ zahradního gloriету či belvederu, kde centrální část objektu byla arkádovou lodžii, anebo o barokní oranžerii. S přihlédnutím k dobovým analogicky utvářeným stavbám by bylo možno předpokládat, že i jižní stěna spojovacích křídel mohla být plánována jako členěná arkádami.

7.6 Plán zahrady a jeho realizace¹⁰⁰

Terénní situace, zachované fragmenty staveb a historické mapy umožňují vytvořit si poměrně přesnou představu o původní podobě zahradního celku, minimálně o jeho plánované podobě. Zjevně mělo jít o symetrickou, komunikačně propojenou kompozici rozvinutou na čtyřech terasách, jíž dominovala složitější pavilonová stavba.

Nedílnou součástí architektonických elementů zahrady byla sochařská výzdoba. Otevřenou otázkou zůstává zejména přesná podoba výzdoby opěrné zdi třetí terasy a předpokládané pavilonové stavby. Je pravděpodobné, že soch mělo být více, než se jich zachovalo, případně než máme doloženo na historických fotografiích. Zejména délka parapetní zídky opěrné zdi třetí terasy a její rytmičtější by mohly nasvědčovat umístění většího počtu plastik, které se buď nedochovaly, či spíše byly snad pouze plánovány a k jejich realizaci již nedošlo.

Předkládaný návrh nové rekonstrukce zahrady a její vizualizace pracují tedy s takovou podobou celku a zejména tzv. teatronu, jaká byla s velkou pravděpodobností původně plánována. Jak vyplývá z předchozího textu, pokud se realizovaná podoba od původního plánu v něčem odlišovala, pak nejspíše ve tvaru a průběhu čela druhé terasy a její opěrné zdi,

¹⁰⁰ Vizualizace navrhované rekonstrukce je obsažena v obrazové příloze 2

kteře musely respektovat nepravidelný tvar veřejné cesty a v dílčích terénních úpravách v západní části první a druhé terasy.¹⁰¹

8. Slohová charakteristika severní zahrady a její architektury v evropských souvislostech a v kontextu českých barokních zahrad

Italský charakter zahrady je dán jednak stoupající terasovou kompozicí s úzkými podlouhlými terasami rytmizovanými výraznými architektonickými prvky a gradujícími v hloubkové i vertikální ose¹⁰², jednak celkovým pojetím samotné architektury jejího klíčového konstitutivního prvku – teatronu a jeho výzdoby. Dominantním architektonickým prvkem zahradní kompozice byla pravděpodobně složitější pavilonová stavba na třetí terase, jejíž vzory bychom zase mohli hledat spíše ve středoevropském prostoru. Výrazným estetickým momentem, se kterým kompozice zahrady počítala a jehož působivost je zřejmá i z historických fotografií zahrady, je zrcadlení architektury, její sochařské výzdoby a okolní vegetace v hladině bazénu v parteru. Různé variace takového momentu jsou jedním ze specifíků právě italských zahrad, založených na relační povaze konstitutivních elementů spíše komorních kompozic charakteristických vzájemnou blízkostí těchto prvků. Podobným dojmem komorní poetické scenerie se vzrostlými cypřišovitými stromy vymezujícími výhled v ose barokně přestavované zahrady působilo bezprostřední okolí schodištní architektury v zahradě u vily Falconieri ve Frascati, včetně dynamicky tvarovaného bazénu před nástupním schodištěm, alespoň pokud můžeme soudit podle starých fotografií.¹⁰³

Připomeňme, že vodní prvek patrně hrál v zahradě i okolním parku velmi důležitou úlohu a byl rozmanitě diferencován; šlo o soustavu několika nádrží situovaných v různých výškových úrovních v parku, fontány v parteru a kašnu v ústřední části předpokládaného letohrádku.

Základní kompozice nástupního schodiště teatronu je podobná jako v některých starších italských zahradách (kupř. zahrady u toskánských vil Torrigiani či Garzoni) [33] [34]; velice blízkou analogií celkového řešení prostoru zahrady a především podoby nástupního schodiště

¹⁰¹ O realizaci západní části zahrady, zejména o úpravě terénu a krajní přístupové cestě vedoucí severně do horních partií nejsou dnes v rámci inkriminovaného území téměř žádné stopy. Pokud byla tato část dobudována, došlo k jejímu zániku v průběhu stavby nové silnice na počátku 19. století.

¹⁰² K charakteristice konstitutivních prvků barokních zahrad a prostorového působení italských zahradních celků s ohledem na momenty gradace a rytmizace os srov.: HORYNA 1987, 33

¹⁰³ Fotografie dostupné např. in Marie Luise GOTHEIN, *Geschichte der Gartenkunst*, München 2010, 329 nebo https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Villa_Falconieri,_Frascati,_Lazio,_Italy._LOC_7419863326.jpg.

je italská zahrada vily Sommi–Picenardi u lombardského městečka Olgiate vybudovaná snad kolem poloviny 18. století.¹⁰⁴ [35] [36] Svými spíše menšími rozměry a charakterem terasového uspořádání odpovídá prostoru zahrady ve Smilkově, přičemž zásadní rozdíl spočívá v situovanosti architektonických složek zahrady vůči objektu zámku. Ve Smilkově je prostor zahrady relativně daleko od budovy zámku a navíc na něj není osově vázán. Italská zahrada navazuje svým nástupním prostorem přímo na průčelí vily, přičemž prostor zahrady je možno bezprostředně sledovat z oken přízemního sálu. Nástupní schodiště je svou celkovou kompozicí velmi blízké smilkovskému a vyznačuje se rovněž vysokou dekorativností.

Architektura schodiště ve Smilkově však je plastičtější, zejména to platí o její mírně konvexně vypnuté střední části a výrazně vpadlých bohatě rámovaných okách balustrády. Výjimečné je „vlození“ celé schodištní struktury do stoupajícího terénu (na rozdíl od schodišť představených čelům teras u výše zmiňovaných italských zahrad). Návštěvník přicházející ke středu parteru z východní či západní strany tak vlastně schodiště z větší vzdálenosti neviděl.

K výraznějšímu prostorovému působení naší zahrady přispívá půdorysná diagonální orientace architektonických článků (šikmé opěrné zdi schodiště, natočení sloupků balustrády, zalamované úseky opěrné zdi horní terasy, šikmá spojovací křídla pavilonu). Momentem, který obě zahradní kompozice naopak spojuje, je vertikální vývin prostoru. Italská zahrada je zakončena mimořádně vysoko položenou vyhlídkovou terasou ohraničenou ozdobným parapetem, k níž vede strmé schodiště v centrální ose. Dominantním prvkem ukončujícím celou kompozici je skupina cypřišovitých stromů, akcentujících vertikální osu. V případě české zahrady byl dominantním prvkem, jímž kompozice gradovala, objekt oranžerie, jež však oproti italské zahradě vertikální gradaci spíše zmírňovala.

Zužující se tvar bazénu parteru smilkovské zahradní kompozice reagoval na půdorysné tvarování části parteru vymezeného šikmými opěrnými zdmi schodiště a akcentoval tak perspektivní prostorovou hru, jíž byly podřízeny i ostatní architektonické složky zahradní kompozice. Jde o poměrně vzácný příklad komplexního prostorového řešení, k němuž v našich zahradách nenacházíme mnoho analogií. Smilkovský teatron ovšem fungoval v intencích barokní scénické kompozice plně odpovídající snaze o dosažení divadelního efektu odstupňováním prostorových plánů a zmiňovanou vertikální gradací. Důležitou roli hrály proměny vztahů jednotlivých složek architektonických, sochařských a vegetačních při pohybu prostorem zahrady.¹⁰⁵ Určitými momenty může tuto divadelní kompozici

¹⁰⁴ Srov.: MASSON 1966, 262. Návrh rekonstrukce z roku 1981 vychází zřejmě právě z inspirace touto zahradní kompozicí.

¹⁰⁵ K tomuto momentu příznačnému pro barokní zahradní kompozice srov. např.: KOTALÍK 1995, 56

připomenout například d'Argenvillův návrh zahradního „Amfiteátru“ z roku 1709 se zalamovaným čelem střední části terasy, za níž následuje několik nižších terénních schodů a ukončenou exedrou s fontánou. [37] Patrná je zde rovněž absence centrálního schodiště.

Celek smilkovského teatronu pracuje s perspektivní hrou prostřednictvím proměnlivých relací jednotlivých částí zahrady navozovaných sbíhajícími se či rozbíhajícími diagonálními liniemi konstitutivních architektonických prvků, jež vymezují prostor a mění opticky měřítko následných prostorových plánů a jejich elementů v ose sever jih a opačně. Zahrada měla tedy výrazný scénický charakter, jenž je i přes torzální stav, novostavby a částečnou proměnu výšky a tvaru terénu a vegetační složky patrný dodnes.

Pozoruhodným architektonickým prvkem zahrady ve Smilkově je opěrná zeď čela třetí terasy, jejíž půdorys je dynamicky zprohýbaný, nikoliv však v plynulých křivkách, ale v ostřejších zalomeních vytvářejících hrany. Parapetní zídka kopíruje půdorys opěrné zdi; je však rozdělena do devíti segmentů rozdílné délky. Analogie půdorysného utváření této opěrné zdi je zřejmě třeba hledat jinde než v Itálii. V italských zahradách jsou opěrné zdi podlouhlých a úzkých teras zpravidla rovného půdorysu, akcentující horizontální rozpětí teras, a jsou rovnoběžné se zdmi nástupního schodiště, jak lze vidět například v manýristické zahradě v Collodi či v již zmiňované zahradě u lombardské vily Sommi Picenardi. Středoevropské zahradní terasy mívají půdorys složitěji tvarovaný u čelních stran, na nichž se nachází hlavní objekt zámku a které bývají determinovány charakterem fortifikace. Jistý pevnostní charakter půdorysu opěrné zdi ve Smilkově může připomenout například barokní opevnění dolnorakouského benediktinského kláštera Göttweig, do něhož je částečně zakomponována i zahrada, jak lze vyčíst z rytiny Salomona Kleinera.¹⁰⁶ Působivý tvar čela hlavní terasy vycházející z fortifikace původního kastelu vymezuje rovněž část rozsáhlé terasové zahradní kompozice u rakouského zámku Schloss Hof v Marchfeldu přestavovaného Johannem Lucasem von Hildebrandtem pro prince Evžena Savojského ve dvacátých a na počátku třicátých let 18. století.¹⁰⁷

Ve Smilkově jde však výhradně o estetickou záležitost a určitou výtvarnou hru, kdy půdorysný tvar opěrné zdi můžeme chápat jako zdvojnásobenou verzi výše uvedených typů fortifikací či útvarů z nich vycházejících. Z tohoto hlediska je snadno zdůvodnitelná i absence centrálního schodiště. Podobnou hrou s půdorysem a monumentalitou odvozenými z fortifikační architektury se u nás vyznačuje například opěrná zeď terasy, na níž se nachází

¹⁰⁶ Ke grafickému dílu Salomona Kleinera např.: PRANGE 1997

¹⁰⁷ HENNEBO/ HOFFMANN 1965, 211–212

konvent premonstrátek v západočeském Chotěšově.¹⁰⁸ Zde stojí za povšimnutí i dvě barokní, symetricky umístěné boční pavilonové stavby situované zrcadlově na příčné kompoziční ose klášterního areálu, jejichž skladba byla pozoruhodná obloukovými křídly spojujícími centrální část s pavilonovými přístavbami na čtvercovém půdorysu, jak je patrné mimo jiné na mapě stabilního katastru.¹⁰⁹

Pavilon na třetí terase smilkovské zahrady či spíše belveder s pavilonovou strukturou, odpovídal svou formou podobným stavbám z barokních zahrad v německých zemích či Rakousku. S velkou pravděpodobností ve smilkovské zahradě nešlo o pouhou pohledovou arkádovou kulisu (exedru, nymfeum), jaké lze spatřit jako dominanty uzavírající konkrétní prostor ve významných italských barokních zahradách (byť i v nich se setkáváme se složitějšími stavbami s výraznými architektonickými prvky, jako jsou centrální lodžie, například v zahradě vily Visconti Borromeo Litta v severoitalském Lainate).

Na třetí terase stál pravděpodobně buďto belveder či letohrádek s ústřední arkádovou lodžii nebo oranžerie. Půdorys objektu je v kontextu barokních zahrad neobvyklý svými šikmo ubíhajícími spojovacími rameny napojenými k zadní zdi centrální budovy, asymetrickým napojením ramen k jižní části pavilonových přístaveb a skosenou čelní stranou těchto přístaveb. V souvislosti s touto dispozicí je možno zmínit jako příklad analogického půdorysného řešení plán původního projektu barokní konírny u zahrady toskánské vily Mansi, kde ze středové kulisové části tvořené pohledovou stěnou s bazénem a fontánou šikmo vybíhají symetrická, několikrát zalomená ramena spojovacích zdí s nikami, napojující se na kubické objekty samotných stájí, jejichž jedna strana je rovněž atypicky skosená. **[38]** Není vyloučeno, že diagonální spojovací ramena smilkovské stavby mohla být také původně plánována jako rytmizovaná arkaturou, jak je to časté u podobných staveb situovaných zpravidla v závěru kompoziční osy zahrad či jejich dílčích prostorových celků. V této souvislosti je možné zmínit letohrádek uzavírající zahradní kompozici (oboru) při zámku v bavorském Schrattenhofenu; autorem projektu belvederu z první třetiny 18. století byl Maxmilian von Welsch.¹¹⁰ Objekt fungoval jako výrazná vizuální pointa kompozice na kopci, jak můžeme vidět na dobové malbě.¹¹¹ Skládal se z centrální části s kašnou a dvou zakřivených ramen kolonády napojujících se na koncové krychlové pavilony. Welschův

¹⁰⁸ Srov.: MACEK/ BIEGEL/ BACHTÍK 2015, 385-386

¹⁰⁹ Dnes existuje již jen část jižního objektu. Severní zcela zanikl a z jižního je zachována středová část se západní spojovací chodbou a pavilonovou přístavbou.

¹¹⁰ SCHLEGEL 1928

¹¹¹ Reprodukce tamtéž

návrh¹¹² tohoto celku s ozdobnou centrální kašnou situovanou mezi převýšená boční arkádová křídla zakončená pavilony může připomenout i výše zmiňovaný italský projekt.

Svémi rozměry a skladbou je smilkovské stavbě blízký například rokokový letohrádek v zahradě prince Jiřího v Darmstadtu. Jde o podélnou stavbu s obdélníkovou centrální částí, nižšími obdélnými spojovacími křídly a na ně navazujícími koncovými pavilony na čtvercovém půdorysu, jež je umístěna na východním konci zahrady, příčně na její hlavní osu. Malebnost celku akcentuje kýlová střecha centrální části a zvoncové střechy pavilonových přístaveb.

V případě, že smilkovská stavba byla oranžerií, byla jižní zeď centrální části členěna řadou vysokých oken. Ta mohla mít buď rovný překlad, být zaklenuta segmentově nebo půlkruhově. Jako příklad výpravné rokokové oranžerie by mohl sloužit jeden z návrhů Andream Altomonta se sedmiosým průčelím, vysokými, segmentově zaklenutými okny, akcentovanou střední částí a dvoupodlažními pavilonovými přístavbami krytými mansardovými střechami. [39] Dobový příklad s odlišnou skladbou poskytuje rovněž třeba Knobelsdorffův návrh oranžerie pro zahradu zámku v Rheinsbergu z třicátých let 18. století s centrální částí na oválném půdorysu a s dominantním rytmem segmentově zaklenutých vysokých oken.¹¹³

Je třeba připomenout, že ve sledovaném období se ve střeoevropských zahradách začínají objevovat i stavby exotického, romantizujícího charakteru, například různé typy čínských pavilonů¹¹⁴ svou skladbou nikoliv nepodobné předpokládanému objektu ve smilkovské zahradě. Takový byl například pitoreskní zahradní objekt při zámku Augustusburg v Brühlu postavený před rokem 1750¹¹⁵; šlo o pavilonovou stavbu s dominantní několikadílnou centrální částí a představeným schodištěm, nízkými spojovacími křídly (galeriemi) členěnými pravoúhlými dveřmi a okrouhlými okny (výklenky), a zakončenými pavilonovými přístavbami. [40]

¹¹² KNOPP 1966, 51-52

¹¹³ Srov.: HENNEBO/ HOFFMANN 1965, 336. Srov. FUCHS 2017

¹¹⁴ V souvislosti se stavbami v evropských zahradních celcích inspirovaných orientálním tvaroslovím zmiňme skutečnost, že i evropské typy staveb a kompozic uplatňovaných v barokních zahradách se objevovaly ve svých protějšcích na Dálném Východě. V kontextu této práce je zajímavé všimnout si zejména rozsáhlého komplexu císařských zahrad Yuanming Yuan nedaleko hlavního města Číny, v jehož rámci se nacházel i zahradní celek s objekty inspirovanými barokní evropskou architekturou (šlo zejména o italské a francouzské vzory), které z velké části navrhoval italský jezuita a misionář Giuseppe Castiglione a jež byly budovány v průběhu několika desetiletí od 40. let 18. století. Jednalo se o pavilonové stavby velkého měřítka se složitě tvarovanými nástupními prostory a rampovými schodišti s bohatě dekorovanými balustrádami. [44] [45] WONG 2010, 114-123. Můžeme snad v tomto kontextu upozornit na známou rytinu M. Rentze a J. D. de Montalegra z roku 1720 zobrazující novoměstský Braunův letohrádek, jehož struktura, formování nástupního prostoru a zdobnost jsou si s některými rytinami Castiglioneho až nápadně podobné, byť měřítkově byly reálné objekty nesouměřitelné. [46]

¹¹⁵ HENNEBO/ HOFFMANN 1965 224, 238. Podobné stavby vznikaly nejenom ve střeoevropských zahradách. Připomeňme zde například obdobně tvarovaný pozdně barokní čínský pavilón se zakřivenými spojovacími chodbami a pavilonovými přístavbami v zámecké zahradě ve švédském Drottningholmu.

Architektonická struktura teatronu byla vybavena výraznými dekorativními prvky. Hlavním ozdobným prvkem schodiště teatronu jsou podlouhle oválná oka vtlačena poměrně hluboko do parapetní zídky; v této podobě se prvek vyskytuje ojediněle, v italských renesančních a barokních zahradách jsou balustrády schodišť většinou kuželkové, případně s dekorativními otvory prolomenými v celé šířce zdi. Prvek oválných otvorů se vyskytuje spíše jako ozdobný prvek atik či polopater profánních obytných staveb, paláců či zámků (často jej nacházíme například ve vídeňské barokní architektuře a jejích projektech, připomeňme například nerealizovaný návrh fasády paláce Dietrichstein – Lobkowitz od Paula Strudela z osmdesátých let 17. století ¹¹⁶, kde souvislá řada oválných, plasticky orámovaných ok přispívá k výrazně dekorativnímu účinku).

Oválná oka jsou orámována proplétající se páskou proměnlivé šířky zavíjející se směrem dovnitř oka do volut, jejichž válcová těla probíhají celou hloubkou oka. V našich barokních zahradách se s nápadně podobným prvkem můžeme setkat v zámecké zahradě v Českém Krumlově, kde motiv ok s bílým štukovým orámováním zavinujícím se ke středu otvoru do volut zdobí balustrádu schodiště pavilonu Bellarie postaveného na počátku a upravovaného krátce po polovině 18. století Andreasem Altomontem, a především pak na parapetu ohradní zdi a schodiště naproti krumlovské zimní jízdárně téhož architekta, kde se nacházejí analogicky tvarovaná oka s volutami vmáčknutá do zdi stejně, jako je tomu u schodiště smilkovského teatronu. [41] Jejich velikost je přibližně stejná jako ve Smilkově, oka jsou však mělčí a jejich celkové provedení poněkud rustikálnější ve srovnání s precizně provedeným prvkem na smilkovském teatronu. V souvislosti s tvaroslovím zmiňovaných ozdobných ok můžeme připomenout i specifické tvarování záklenků dvojítkých oken a arkád na nádvoří krumlovské prelatury, jejichž autorem je s velkou pravděpodobností rovněž vídeňský stavitel Altomonte. ¹¹⁷

Ve výzdobě teatronu kromě páskových ornamentů nechyběly ani další křivkové útvary typické pro rokoko - koncha centrální niky ve střední opěrné zdi byla zdobena rokají; čelo bazény pak bylo osazeno v kompoziční ose zahrady motivem velké kamenné mušle symetrického tvaru, typickým již pro renesanci. Zejména pak samotný bazén měl nepříliš obvyklý, výrazně ornamentální tvar založený na plynulých křivkách, jehož půdorysné řešení připomíná konvex–konkávní tvar rokokové kartuše či kasule. ¹¹⁸

¹¹⁶ Srov.: NEVOLE 2008, 47–48

¹¹⁷ STEINEROVÁ 2002, 75

¹¹⁸ Srov.: Smilkov – teatron. Zaměření stavu, půdorys, 1:50. Katedra teorie a vývoje architektury, FS, Praha, NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.1344

Výrazná barevná artikulace postavená na kombinaci cihlově červené, světle zelené a bílé barvy sloužící výhradně k plošnému zvýraznění ornamentálních prvků, pásků a ostatních ploch odlišuje dekoraci smilkovského schodiště od barevného pojetí italských staveb, kde jsou časté subtilní ornamenty z různobarevných kamenů a mozaiky s geometrickým či vegetabilním ornamentálním dekorem (nebo jejich kombinace). Rovněž práce s texturou konkrétní plochy se zde omezila pouze na orámovaná pole s omítkou vypichovanou rákosem, lišící se od bohatší a výraznější textury povrchu výše zmiňovaných italských analogických architektur.

Utváření prostoru, vazbou a charakterem architektonických prvků a jejich celkovou kompozicí představuje zahrada ve Smilkově ojedinělý příklad svého druhu u nás. Lze shledat pouze určité analogie v utváření prostoru a v obecnější typologii a způsobu zakomponování architektonických objektů, jež jsou společné pro několik příkladů našich barokních zahrad italského typu.

Jedněmi z našich nejvýznamnějších zahradních kompozic italského typu jsou palácové zahrady pražské, vybudované ve svazích Petřína a hradčanského návrší. Výrazně architektonizované zahradní celky hradčanského návrší jsou situovány ve značně strmém terénu a vyznačují se vyšším počtem úzkých, horizontálně vyvinutých teras zpevněných opěrnými zdmi. Leitmotivem jsou schodiště propojující terasy a řešená rozmanitými způsoby, například jako různě orientované rampy či procházející šachtovými otvory v opěrných zdech. Vzhledem k velkému převýšení terénu zahrad se velmi dobře pohledově uplatňují všechny architektonické prvky. Stavitelé se v některých případech museli vyrovnávat se složitější terénní, případně urbanistickou situací.

V kontextu této práce je zajímavá zvláště Ledeburská zahrada založená v první čtvrtině 18. století Leopoldem Antonínem Trautmannsdorfem, skládající se z obdélného parteru a terasové části přibližně stejných rozměrů, situované téměř kolmo k parteru. Architektem zahrady byl pravděpodobně František Maxmilián Kaňka.¹¹⁹ Pozoruhodné je zde dynamicky tvarované schodiště parteru s výrazným barevným pojednáním v červené a bílé barvě před pohledovou stěnou s nikou, tvořící kompoziční protiváhu pětiosé sale terreně, které však bylo postaveno patrně až v osmdesátých či devadesátých letech 18. století Ignácem Janem Palliardim.¹²⁰ Celkově jde o typickou italskou kompozici s podlouhlými terasami a rovnými opěrnými zdmi, skrze něž vede středem zahrady i po jejích stranách několik schodištních ramen střídavě v ose

¹¹⁹BAŠEOVÁ 1997, 4

¹²⁰PACÁKOVÁ – HOŠŤÁLKOVÁ 2000, 126

kompozice a kolmo k ní. Dominantu poslední vyhlídkové terasy tvoří pavilon na polygonálním půdorysu.

Dokonalým scénickým účinkem se vyznačuje Vrtbovská zahrada, vybudovaná pro Jana Josefa z Vrtby snad opět podle Kaňkova projektu ve dvacátých letech 18. století na úpatí svahu Petřína. Výrazně architektonizovaný prostor je vymežován dynamicky tvarovanými zdmi čelních stran teras. Monumentálním dojmem působí zejména konvexní vysoká zeď druhé terasy s dvouramenným schodištěm napojeným ke zdi a kopírujícím její tvar. Při komponování zahrady hrál zásadní roli zamýšlený moment překvapování diváka díky postupnému objevování částí zahrady.¹²¹ Spojení architektury a početného souboru soch a dekorativních váz z Braunovy dílny má podobný divadelní účinek jako ve Smilkově; společná je i absence centrálního přímého schodiště v ose kompozice přispívající ke složitějšímu vedení pohybu návštěvníka.

Kaňka je patrně také autorem projektu zahrady Černínského paláce. V první polovině čtyřicátých let pak pokračoval v jejím budování Anselmo Lurago. Jeho první stavební intervencí byla stavba zdi mezi šlikovskou a černínskou zahradou. V roce 1744 pak probíhala stavba zahradního letohrádku v závěru zahrady, jehož autorství není prozatím potvrzeno; Luragovo autorství je považováno za pravděpodobné.¹²² Původně šlo o oranžerii, jež byla v sedmdesátých letech přestavěna.¹²³

Jednou z nejvýznamnějších barokních zahrad italského typu u nás je zámecká Růžová zahrada v Děčíně. Jde o typický příklad promyšleného přizpůsobení výrazně architektonizovaného terasového prostoru zahrady s širokými schodišti specifickému utváření terénu skalní ostrožny.¹²⁴ Kompoziční osu zahrady ukončuje na jedné straně lodžie s třemi půlkruhově ukončenými arkádami, naproti ní pak stojí dominantní prvek celé kompozice – otevřený gloriét se schodištěm a antikizující sochařskou výzdobou.¹²⁵

Exemplární příklad zahrady italského typu s terasovým prostorovým řešením u nás představuje zámecká zahrada ve Stekčíku vybudovaná asi o desetiletí později než smilkovská. Terén zahrady je formován jako sled několika výrazně horizontálně vyvinutých úzkých teras s čely zpevněnými kamennými zdmi s centrálním schodištěm a jednoduchou pohledovou kulisou zvlněné zdi na hlavní ose proti středovému rizalitu zahradního průčelí zámku.

¹²¹ K tomuto momentu srov.: BAŽANT/BAŽANTOVÁ 2011

¹²² BIEGEL 2004, 130

¹²³ Tamtéž

¹²⁴ MACEK 2009, 9

¹²⁵ Ke kompozici zahrady a stavební problematice gloriétu srov. tamtéž.

Pozoruhodnou a ojedinělou zahradní architekturou divadelního typu u nás byl tzv. teatron v zámecké zahradě ve Valči u Karlových Varů, inspirovaný antickými amfiteátry. Jeho stupňovitá struktura rytmizovaná nikami měla mít zřejmě také bohatou sochařskou výzdobu.¹²⁶

Lze shrnout, že barokní zahrada ve Smilkově byla jedním z nejvýznamnějších a zároveň výjimečných příkladů terasové, výrazně architektonizované zahrady italského typu u nás. Její kompozice byla symetrická, dokonale reagující na terénní podmínky; stavitel nebyl pravděpodobně nucen reagovat na starší stavby a přizpůsobovat se jim (snad s výjimkou veřejné cesty, kterou musel do celku zakomponovat). Svými rozměry a vertikální gradací zahrada rovněž odpovídá italským vzorům. Výrazně se zde uplatnil scénický charakter architektonických prvků – monumentálního symetrického schodiště parteru, opěrné zdi druhé terasy a především pavilonové stavby na třetí terase.

9. Sochařská výzdoba barokní zahrady ve Smilkově

9.1 Sochař Lazar Widemann a jeho činnost v západních a středních Čechách

Autorem sochařské výzdoby smilkovského teatronu je plzeňský sochař Lazar Widemann a jeho dílna.¹²⁷ Widemann (1697-1769) je dnes považován za významného tvůrce pozdního baroka v Čechách, jenž působil především na Plzeňsku a ve středních Čechách; jeho nejvýznamnějším zaměstnavatelem byl šlechtický rod Vrtbů. Realizoval celou řadu zakázek pro jejich patronátní kostely a zámecká sídla.

Lazar Widemann byl synem švábského řezbáře a sochaře Kristiána Widemanna, jenž se usadil roku 1678 v Plzni. Podle Oldřicha Jakuba Blažíčka první etapy Lazarovy tvorby byly příznačné uplatňováním malebného pojetí raného rokoka, jeho křehkostí a iluzionismem; kolem přelomu čtyřicátých a padesátých let se pak projevuje proměna Widemannova slohového názoru směrem k plastičtějšímu pojetí a důrazu na objem.¹²⁸

Ve třicátých letech 18. století začal sochař pracovat na významných zakázkách pro šlechtický rod Vrtbů, z nichž jednou z nejvýznamnějších byla sochařská výzdoba zámku

¹²⁶ Ještě donedávna se mělo za to, že teatron vznikl až v 19. století. Současný průzkum prokázal jeho vznik v již barokní době. Zámecký park ve Valči, in web NPÚ. Dostupné online na <https://www.zamek-valec.cz/cs/o-zamku/zamecky-park>. Vyhledáno 12.5.2019

¹²⁷ Podrobně KOVAŘÍK 2004

¹²⁸ BLAŽÍČEK 1958, 225

v Křimicích u Plzně.¹²⁹ Z dalších pak připomeňme práce pro vrtbovské kostely v Žinkovech a v Poříčí nad Sázavou, které v této době procházely barokní přestavbou. Novostavbou byl kostel sv. Vojtěcha ve Vejprnicích, kde se v interiéru rovněž nachází významný soubor Widemannových soch. Ke konci čtyřicátých let vzniká sochařská výzdoba zámecké kaple na Konopišti.¹³⁰

Počátkem padesátých let vstupuje patrně Widemann rovněž do služeb Jana Jindřicha z Bissingenu a ujímá se práce na výzdobě zámecké zahrady ve Smilkově – sochař mohl být Bissingenovi doporučen hrabětem Františkem Václavem Vrtbou mladším, jehož konopišťské panství leželo v sousedství smilkovských statků Jana Jindřicha.¹³¹ K setkání obou osobností došlo zřejmě v Poříčí nad Sázavou ležícím v přímém sousedství pyšelského panství Jana Jindřicha, kde Widemann pracoval koncem čtyřicátých let na výzdobě interiéru kostela sv. Havla.¹³²

Velmi důležitým předpokladem, s nímž současná literatura pracuje, je Widemannovo školení v Itálii, ve florentské Accademii del Disegno, kam byl podle Viktora Kovaříka vyslán hrabaty z Vrtby (patrně právě Františkem Václavem), pro něž vytvořil největší počet prací.¹³³ Zmínka o italském Lazarově pobytu ve Florencii je uvedena v Pamětní knize kožlanské fary, kde se v souvislosti s oltáři z kostela sv. Markéty v Plzni uvádí několikaletý pobyt sochaře na florentské akademii, kde údajně pracoval jako tovaryš.¹³⁴ Zápis pochází až z roku 1792 a Viktor Kovařík jej dává do souvislosti se zjištěním plzeňského archiváře Hauberta, které publikoval (bez uvedení odkazu na archivní pramen) v roce 1982 Oldřich Jakub Blažíček v časopisu Výtvarná kultura.¹³⁵ Blažíček zde uvádí sochařův pobyt v Itálii na florentské Akademii jako příklad aktuálního přímého kontaktu českých zemí s „živými slohovými středisky jižní Evropy“.¹³⁶ Předpokládá se několikaletý pobyt mladého umělce v Itálii; Milan Kreuzzieger uvádí roky 1725-1727¹³⁷, Viktor Kovařík pak uvažuje o několika letech před rokem 1727, ve kterém Widemann přejal dědictví po svém otci.¹³⁸

Pokud se Widemann pohyboval na půdě Accademie v této době, byli jeho učitelé patrně Giovanni Battista Foggini a Massimiliano Soldani Benzi, dva z nejvýznamnějších

¹²⁹ BLAŽÍČEK 1958, 222. Srov.: HLADÍK 2001, 169-172

¹³⁰ KOVAŘÍK 2006

¹³¹ KOVAŘÍK 2006, 65

¹³² ŽIŽKA 1993, 9-11

¹³³ KOVAŘÍK 2006, 24

¹³⁴ Pamětní kniha fary kožlanské (1775-1948). FÚ Kožlany. SOkA Plzeň-sever, 78. Cit. in KOVAŘÍK 2006, 24

¹³⁵ Viktor KOVAŘÍK 2006, 24

¹³⁶ BLAŽÍČEK 1982, 20

¹³⁷ KREUZZIEGER 1994, 177

¹³⁸ KOVAŘÍK 2006, 24-25

představitelů pozdně barokního sochařství ve Florencii.¹³⁹ V jejich dílnách se Widemann mohl setkat s nejrůznějšími nuancemi výroby a produkce plastik komorního charakteru představujících alegorické a mytologické náměty a s mnohými antickými plastikami či díly významných pozdně renesančních a barokních tvůrců, jež zde byly hojně kopírovány.¹⁴⁰

Na italské školení umělce podle literatury poukazuje rovněž zřejmá podrobná znalost antických předloh a specifické formální provedení patrné v jedné z nejkvalitnějších Widemannových prací – souboru drobných sošek z mramoru a alabastru, jež vznikly snad krátce po jeho návratu do českých zemí, patrně na objednávku Františka Václava Vrtby.¹⁴¹ Jde původně celkem o dvanáct sošek a sousoší drobného měřítká - mytologických skupin, dvojic figur zápasících mužů, bust z mramoru a alegorických skupinek postav situovaných do scén s antickými ruinami.¹⁴² Z konkrétních námětů je možno zmínit například alegorie Nilu a Tiberu, skupinu znázorňující Chrona odvádějícího své oběti, Bakcha s mainádou a další.¹⁴³ Například dvojice zápasníků mají svůj přímý vzor v římských skupinách v galerii Uffizzi ve Florencii.¹⁴⁴ Způsob zpracování antických mytologických motivů v nepříliš obvyklém materiálu alabastru se vyznačuje precizností a důrazem na detail. Dagmar Kovářová se ovšem domnívá, že schopnost vynikajícího zpracování alabastru a mramoru mohl sochař získat na tovaryšské cestě do Bavorska a zejména Rakouska, konkrétně v dílně Georga Raphaela Donnera v Salzburgu.¹⁴⁵ Pavel Preiss připouští, že práci v alabastru se Widemann naučil v Itálii, i když také jinde se tehdy pracovalo podobným způsobem s tímto exkluzivním materiálem, například v Pasově v dílně Josefa Mathiasse Goetze.¹⁴⁶ Důležitá je skutečnost, že podoba některých motivů i kompozic těchto drobných prací byla východiskem pro mnohá další Widemannova sochařská díla.¹⁴⁷

Na formální podobu a ikonografii vrtbovských uměleckých zakázek mohl mít významný vliv Františkův starší bratr Jan Josef z Vrtby, jenž byl znám jako velký sběratel umění a zájemce o antickou historii a mytologii.¹⁴⁸ Tato osobnost mohla výrazně ovlivnit i zájmy

¹³⁹ HLADÍK 2005, 56

¹⁴⁰ Tamtéž

¹⁴¹ KOVAŘÍK 2006, 41. Celý soubor byl s největší pravděpodobností určen pro vrtbovský palác v Praze, v Letenské ulici. Lubomír SLAVÍČEK, cit. in HLADÍK 2005, 48, pozn.2

¹⁴² KOVAŘÍK 2006, 41-44

¹⁴³ BLAŽÍČEK 1989, 739, pozn. 49

¹⁴⁴ BLAŽÍČEK 1989, 727

¹⁴⁵ KOVÁŘOVÁ 1967, 8-9

¹⁴⁶ PREISS 2000, 24

¹⁴⁷ KOVAŘÍK 2006, 44

¹⁴⁸ Pavel PREISS, Brandlův obraz Agamemnóna s dcerou Chrysovou. In ZPP XVI, 1956, 210. Cit. In KOVAŘÍK 2004, 24

jejího mladšího bratra, který Lazara Widemanna zaměstnával.¹⁴⁹ František Václav tak mohl nejen doporučit Widemanna Janu Jindřichovi, ale rovněž snad také iniciovat jeho záměr vybudovat výpravnou a nákladnou zahradu u smilkovského zámeckého sídla.

9.2 Sochařská výzdoba teatronu

Soubor figurálních sochařských děl tvořících výzdobu schodiště teatronu a ohradní zdi třetí terasy zahrady sestával z centrální sochy ženské sedící figury s dvěma dětmi, z šesti figur mytologických postav, jež nejsou dodnes spolehlivě ikonograficky určeny, dále ze čtyř dvojic putti a konečně z šesti váz s orlí hlavou.¹⁵⁰ Materiálem, z něhož byly originály soch vytvořeny, je červený pískovec. Dnes je teatron osazen již pouze čtyřmi kopiemi, konkrétně sochou Diany a Bakcha při středu opěrné zdi třetí terasy, jimž po stranách sekundují dvě vázy s orlími hlavami.¹⁵¹

V Soupisu památek je zmiňována Widemannova signatura u dvou soch, není však řečeno kterých. Podle Blažíčka je Widemann autorem dekorativních částí schodišť, váz a soch, mezi něž náleží i socha Herkula.¹⁵² Velká část sochařské výzdoby je ovšem dílem Widemannových spolupracovníků, z nichž nejvýznamnějším byl Tomáš Hatlák z Pyšel, v letech 1760-1782 vrchnostenský sochař ve Smilkově.¹⁵³ Hatlák působil v regionech Sedlčanska a Voticka.¹⁵⁴ Jeho dílem je sousoší sv. Jana a Pavla u cesty ze Smilkova do Arnoštovic signované sochařovými iniciálami a vytvořené roku 1761. Zpracování obou soch ukazuje výrazné poučení Widemannovým pozdním dílem z Žinkov či Vejprnic.¹⁵⁵

Samotnému Widemannovi bychom snad mohli připsat nejkvalitnější sochy souboru, z nichž se v relativně původní podobě dochovala pouze socha označovaná zpravidla jako Caritas umístěná dříve v centrální nice schodiště teatronu. Jde o mírně nadživotní sochu sedící

¹⁴⁹ KOVAŘÍK 2004, 24-25

¹⁵⁰ K inventarizaci a rozmístění soch Jan ADÁMEK, Věra KUTHANOVÁ, J. RINEŠ, Zámek Smilkov. Rekonstrukce zahradního teatronu. Studie a návrh PÚ etapy 1., 1990. Sochařská výzdoba, Inventarizace, 1–2. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.2229. Schéma výzdoby tamtéž

¹⁵¹ K dispozici je stále několik originálů soch, většinou velmi poškozených. Jde především o díla deponovaná již mnoho let v zahradní oranžerii ve Smilkově, konkrétně o sochu Caritas, torzo Diany a stojící ženské postavy z balustrády opěrné zdi třetí terasy. Před oranžerií je umístěn torzální originál sochy Bakcha. Výrazně domodelovaný originál sochy Dafné se nachází v lapidáriu zámku v Mnichově Hradišti. V oranžerii ve Smilkově jsou dále umístěny některé kopie váz s orlími hlavami a poničená kopie putta ze západní strany opěrné zdi třetí terasy. Důležitým pramenem k alespoň částečnému poznání originálů soch a jejich původního vztahu k architektuře jsou historické fotografie, zejména z padesátých a šedesátých let 20. století dostupné ve sbírce fotografické dokumentace v archivu NPÚ ÚOP středních Čech v Praze.

¹⁵² BLAŽÍČEK 1958, 226

¹⁵³ HABART 1998, 458

¹⁵⁴ BLAŽÍČEK 1958, 262

¹⁵⁵ BLAŽÍČEK 1958, 262

ženské polonahé postavy s dvěma dětmi [1] [2] [3] [4]. Žena sedí v nepříliš jednoznačné poloze na mohutném zaobleném soklu. Jedno z dětí jí sedí na levé vytočené noze a žena ho přidržuje levou rukou, druhé stojí při jejím pravém boku pod obloukem přizvednuté ženiny pravé ruky. Blažíček u sochy pozoruje rozvolněnost kompozice danou akcentováním objemů jednotlivých jejích částí.¹⁵⁶ Viktor Kovařík ji považuje za velmi kvalitní příklad Widemannovy tvorby daného období kolem roku 1750, kdy se v českém barokním sochařství dostávaly ke slovu klasicizující tendence.¹⁵⁷ Dále shledává příbuznost v pojetí ženské figury s postavou Fortuny na rizalitu zámku v Jemništi u Benešova, a připomíná i obličej Lazarovy mimořádně kvalitní Immaculaty ze sousoší na náměstí v Žinkovech, již Kovařík datuje kolem roku 1760.¹⁵⁸

Schodiště bylo dále osazeno dvojicí stojících soch mužské a ženské figury v mírně podživotní velikosti umístěných na středových sloupcích zadní parapetní zídky, mezi nimiž vedl východ na první terasu. Na levém sloupku stála mužská figura otáčející se směrem k ženské postavě; socha se nedochovala a lze ji popsat pouze na základě fotografií. Šlo o figuru poněkud sražených proporcí představující mladého muže s nakročenou levou nohou spočívající na zvýšeném terénu. [5] Pravá ruka je zdvižena v úrovni ramene a dříve patrně cosi držela, přičemž muselo jít nejspíše o tenký a lehký předmět, neboť prsty ruky jsou téměř rovné a neindikují silný úchop. Postava je částečně zahalena v neuměle zpracované a těžce působící draperii. Jde možná o zobrazení boha Apollóna.¹⁵⁹ Druhá z postav, která snad představuje Dafné, [6] se vyznačuje stejně nevelkou kvalitou zpracování (soudě podle domodelované sochy v zámku v Mnichově Hradišti a fotografie¹⁶⁰ torza bez obličeje), patrnou jak v proporcích figury a jejím postoji, tak v pojetí detailů. [7] [8] S největší pravděpodobností tyto dvě sochy nejsou vlastnoručním Widemannovým dílem a byly vytvořeny dílnou podle sochařových návrhů.¹⁶¹

Na krajních sloupcích stejné zdi byla umístěna sousoší s dvojicemi putti. Západní sousoší představovalo stojícího chlapce držícího v pravé ruce košík se čtyřmi orlími mláděty. [9] Druhá postava chlapce klečí při levé noze stojícího putti, jehož se přidržuje pravou rukou, prst levé ruky strká do zobáku osamocenému orlímu mláděti situovanému pod nohama stojící figury. Na opačném konci zídky byla umístěna druhá dvojice, s jednou stojící a druhou sedící

¹⁵⁶ BLAŽÍČEK 1958, 226

¹⁵⁷ KOVAŘÍK 2004, 174-175

¹⁵⁸ KOVAŘÍK 2006, 68, 189-190

¹⁵⁹ KOVAŘÍK 2004, 175

¹⁶⁰ Jan ADÁMEK, Věra KUTHANOVÁ, J. RINEŠ, Zámek Smilkov. Rekonstrukce zahradního teatronu.

Fotodokumentace, snímek č.35, 1990. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.2229

¹⁶¹ KOVAŘÍK 2004, 175

postavou. [10] Pravá stojící figura drží košík s ovocem a sedící chlapec k němu vztahuje levou ruku, zatímco pravou se opírá o sokl, na němž sedí; vedle, jak je patrné z kopie, odpočívalo ležící štěně. Opakujícím se motivem výrazně uplatněným na podstavcích těchto sousoší jsou stylizované rostlinné motivy silných, hadovitě se pnoucích trubkovitých větviček s trojlaločnými miskovitými listy obepínajících sokly, a stylizovaný terén, na němž se postavy nacházejí.

Na svých původních místech na balustrádě při středu opěrné zdi třetí terasy se dnes nacházejí sochy dvou ležících postav; jde o kopie barokních soch. Socha na západní straně parapetní zídky zpodobuje ženskou postavu mírně nadživotního měřítká, o niž se opírá dětská figura. V literatuře je označovaná jako Diana. Žena leží na levém boku a dlaní levé ruky se opírá o hlavu malého ležícího psa, zatímco pravou ruku má zvednutou ve výrazném gestu akcentovaném zdviženým mohutným ukazovákem. [16] Původní gesto originálu ale není doložené. Postava dítěte zpola nahého stojí za ní a opírá svoji částečně zahalenou hlavu o ruce složené na koleni ženiny pravé nohy. Hmotná draperie, do níž je postava bohyně zahalena, zvyrazňuje poněkud větší objem její postavy, jemuž odpovídá i fyziognomie mírně odulého obličejce, jenž ovšem na originále mohl vypadat zcela jinak; už v době restaurátorských prací a tvorby kopie neměl originál hlavu a chyběly i další tělesné části.¹⁶² Z ohbí ohnuté pravé paže splývá těžký kus draperie s výraznými trubkovitými záhyby a dekorativním krajkovým lemem. Poněkud sumární pojednání kopie sochy je dáno jejím zpracováním v tvrdém a křehkém božanovském pískovci.¹⁶³ [17] Originál deponovaný v oranžerii je již téměř nečitelným torzem. [13] [14] [15]

Naproti Dianě se nachází kopie sochy Bakcha (někde označovaná též jako Neptun¹⁶⁴), jejíž originál se nyní nachází pod improvizovaným přístřeškem před oranžerií. K figuře patřil rovněž putto, který už u sochy není. Postava Bakcha s naturalisticky pojednanou anatomií, jen spoře zahalená kusem draperie kolem boků, leží na pravém boku opřená o pravou ruku. Cípy látky má obtočené kolem obou loktů. V levé zdvižené ruce drží hůl s piniovou šiškou na vrcholu a obrostlou révou. Motiv vinné révy se vyskytuje i na skalnatém terénu, v němž figura spočívá. Vinné hrozny obsahuje také mísa ležící vedle postavy. Bakchus je zpodoběn s dlouhými vlnitými vlasy a krátkým plnovousem traktovaným v pravidelných vlnkách. [21] [22] Velmi živý výraz tváře postavený na přimhouřených očích a mírném úsměvu můžeme

¹⁶² Jiří SEIFERT, Rekonstrukce sochy Diany. Restaurátorská zpráva: „Diana“ – Podzim, Smilkov. Praha 1978. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.1359, nestránkováno

¹⁶³ Tamtéž

¹⁶⁴ Tento názor zřejmě vyplývá z podobnosti sochy a jejího gesta s obdobně pojatými ležícími figurami Neptuna či říčních bohů v italských, ale i středoevropských zahradách s výrazně dominujícím vodním prvkem. Rozdíl je v attributech.

stále pozorovat u originálu sochy.¹⁶⁵ [18] [19] [20] I přes jeho velmi neutěšený stav je stále možno konstatovat vysokou kvalitu zpracování, která by odpovídala přímému autorství Lazara Widemanna. To potvrzuje i nalezení sochařovy signatury při restaurování sochy v roce 1996.¹⁶⁶ Jistou příbuznost pojetí jeví tato socha s patrně o něco staršími dvěma sochami říčních bohů původně umístěných na ohradní zdi parku křimického zámku, u nichž lze předpokládat jistý autorský podíl Widemanna a jejichž celkové zpracování však nedosahuje kvalit smilkovské figury.¹⁶⁷

Na balustrádě opěrné zdi druhé terasy byly dále umístěny další dvě, tentokrát stojící nadživotní figury. Obě patrně představovaly opět antická božstva nebo alegorie. Jedna se nacházela uprostřed středního segmentu západního úseku parapetní zidky, druhá na identickém místě na východní straně. Socha stojící původně na východní straně není dochována ani zdokumentována na historických fotografiích; šlo zřejmě o mužskou figuru tvořící protipól ženské postavě na západě. Západní socha – ženská postava s puttem se dochovala fragmentárně, nemá hlavu a ruce, modelace horní části těla je silně narušena. [25] [26] Přesto je stále patrný velmi působivý esovitý postoj figury s nakročenou pravou nohou a výrazným náklonem trupu do levé strany. Postava je částečně zahalena do těžké drapérie halící její záda a bedra, nad níž vidíme výrazně vystouplé břicho. Na starších fotografiích [23] [24] je patrné, že hlava figury byla také částečně zahalena draperií vytvářející kolem obličeje výrazný rezervoár stínu, dodávající výrazu obličeje jisté dramatičnosti; můžeme konstatovat neobyčejně působivé ztvárnění stařecké tváře s vysokým a vyklenutým čelem, pod nímž jsou hluboko usazeny oči s těžkými víčky shlížející z nezvykle velké výšky na dítě.¹⁶⁸ Při levé noze figury je umístěna vysoká, bohatě zdobená váza s medailony či mincemi, o kterou se opírá putto vzhlížející vzhůru k ženě (jeho obličej je novodobá rekonstrukce). Současný vzhled vázy i putta je výrazně pozměněn novodobými opravami. Domnívám se, že vzhledem k přesvědčivě zvládnutému postoji a fyziognomie figury a zejména s přihlédnutím k výraznému charakteru obličeje patrného z fotografií a kvalitě jeho zpracování může jít o sochu provedenou samotným Widemannem.¹⁶⁹ Všechny „velké“ figurální skulptury, ať už zachované originály či zachycené na fotografické dokumentaci se vyznačují klidnými postoji a uměřenými, byť výraznými gesty.

¹⁶⁵ Srov.: KOVAŘÍK 2004, 176-177

¹⁶⁶ Josef DUŠEK, Jiří ŠVEC, Restaurátorská zpráva o transferu a restaurování dvou sochařských kompozic z theatronu zámeckého parku ve Smilkově. Praha 1996. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.4427, nestránkováno

¹⁶⁷ KOVAŘÍK 2006, 205-206

¹⁶⁸ Srov. fotografii M. Posselta z roku 1962. Sbirka fotografické dokumentace, NPÚ ÚOP středních Čech v Praze

¹⁶⁹ Viktor Kovařík se domnívá, že obličej figury mohl přímo zpracovat sám Widemann. Jako formální analogii uvádí například tvář sochy sv. Anny z hlavního oltáře kostela sv. Vojtěcha ve Vejprnicích. KOVAŘÍK 2004, 177

Po stranách ohraničovaly skupinu soch horní zdi opět putti. Na západní straně to byla blíže neurčená dvojice, z níž je na fotografické dokumentaci z šedesátých let 20. století patrná už jen jedna fragmentární sedící zakloněná postava. [11] Na východní straně se nacházela dvojice zápasících chlapců. [12]

Charakteristickým a opakujícím se motivem sochařské výzdoby teatronu jsou vázy s orlími hlavami, [27] jichž bylo původně celkem šest, čtyři na schodišti teatronu, dvě na balustrádě horní terasy. Kalichovitá těla váz jsou uprostřed obtočena silným větovitým úponkem s listy. Vrchol vázy uzavírá kruhový útvar s třásňovitou texturou po obvodu, jež obepíná stuha s mašlí. Uprostřed na vrcholu se pak vypíná orlí hlava na mohutném krku. Přísný výraz dravčích hlav je dán vzhůru vytočenýma očima usazenýma pod mohutnými nadočnicovými oblouky. [29] Dvě z váz s hlavami orlů směřujícími proti sobě se nacházely na soklech ukončujících dlouhé opěrné zdi schodiště. Další dvě, rovněž hledící na sebe, stály na sloupcích při vnějších okrajích balustrády centrální opěrné zdi. Poslední dvojice byla situována na balustrádě opěrné zdi druhé terasy, jedna západně od sochy Diany, druhá východně od sochy Bakcha. Obě tyto vázy byly o něco větší než na schodišti teatronu a orlí hlavy byly tentokrát otočeny od sebe. Originály skulptur (tři sousoší putti a všech šest váz s orlími hlavami) byly v osmdesátých letech ve velmi torzálním stavu uloženy v muzeu v Růžkových Lhoticích¹⁷⁰, kde se dnes nacházejí už jen tři podstavcové části zmiňovaných váz.¹⁷¹ Dvě kamenné kopie jsou osazeny na balustrádě horní terasy, zatímco další poničené kopie jsou deponovány v oranžerii.

Je třeba upozornit na pozoruhodné spojení soch a architektury, které ukazuje na úzkou spolupráci sochaře a architekta. Sochy jsou promyšleně komponovány do tří plánů, jejich rozmístění respektuje horizontální rozměr architektury (schodiště a opěrné zdi). Sochy na opěrné zdi třetí terasy byly měřítkově větší než jejich protějšky na schodišti a zejména stojící postavy působivě akcentovaly vertikální rozměr celé zahradní kompozice. Materiál červeného pískovce, z něhož byly všechny sochy vytvořeny, přispíval k výraznému barevnému účinku celé sestavy teatronu.¹⁷²

Jako součást výzdoby teatronu bývá uváděna i socha Herkula, dnes umístěná v zahradě za východním křídlem zámku. [31] [32] [33] Socha je kopií slavné antické předlohy Herkula Farnéského, mohutné figury s výraznou muskulaturou opřené levou rukou o masivní kyj. Figura v životní velikosti stojí na 125 cm vysokém hranolovém podstavci. Ve srovnání

¹⁷⁰ Jan ADÁMEK, Věra KUTHANOVÁ, J. RINEŠ, Zámek Smilkov. Rekonstrukce zahradního teatronu. Studie a návrh PÚ etapy 1., 1990. Sochařská výzdoba, Inventarizace, 1–2. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.2229

¹⁷¹ Sdělení PhDr. Jindřicha Nuska, správce archivu a kurátora Muzea Podblanicka

¹⁷² Srov.: POUBA, 1996

s ostatními sochami teatronu je velmi zachovalá, což je patrně z velké části dáno použitím trvanlivějšího druhu kamene. V Soupisu památek nalezneme informaci, že socha Herkula ze závěru 18. století stojící v parku byla do Smilkova převezena z Prahy z bývalého Lobkovického paláce v Hyberské ulici (!)¹⁷³ Na Herkula stojícího v zahradě upozorňuje i Habart, přičemž přebírá informaci ze Soupisu památek, že dílo bylo do Smilkova převezeno z Prahy.¹⁷⁴ Oldřich Jakub Blažíček Herkula jako součást výpravy teatronu výslovně neuvádí.¹⁷⁵ I Jaromír Neumann se domnívá, že socha původně patřila do Widemannovy sochařské výzdoby teatronu.¹⁷⁶ Viktor Kovařík ji z Widemannova díla naopak vylučuje na základě neodpovídající signatury na soklu (údajně iniciály FM, dnes ale obtížně identifikovatelné), odlišného typu materiálu, z něhož je zhotovena, a kvůli celkovému odlišnému pojetí neodpovídajícímu charakteru ostatních soch teatronu.¹⁷⁷ Domnívám se, že socha skutečně nebyla součástí výzdoby teatronu, jednak proto, že rekonstrukce architektury a povaha ostatní sochařské výzdoby zde jejímu umístění nijak nenapovídají, a také proto, že stejný typ sochy Herkula se vyskytuje v několika evropských barokních zahradách, kde její umístění bývá zpravidla solitérní.

V kontextu Widemannovy tvorby jde v případě výzdoby smilkovského teatronu o dílo ojedinělé. Není známo, že by jakákoliv jiná jeho sochařská tvorba byla takto svázána s celkovou koncepcí gesamtkunstwerku barokní zahrady. V tom se liší od svého velkého předchůdce Matyáše Bernarda Brauna. Rozsahem a patrně rovněž ikonografickou náročností je se smilkovským teatronem srovnatelná Widemannova sochařská výzdoba areálu zámku v Křimicích, kde však velké množství soch (od samotného Widemanna jen s přímou vazbou na architekturu zámku a ohradní zdi před jeho průčelím) tvořilo relativně dílčí kompoziční a významové celky.

Lze shrnout, že soubor sochařských prací teatronu patří mezi kvalitní realizace, především ve spojení a vztahu se zahradní kompozicí a její architekturou. Až překvapivě nižší úroveň sochařského zpracování se vyznačují dvě stojící postavy ze schodiště teatronu. Autorem koncepce sochařské výzdoby a patrně všech návrhů je Lazar Widemann. Domnívám se, že přímou Widemannovou prací by mohla být kromě literaturou zvažované sochy Caritas, Bakcha a Diany ještě socha ženské figury s dítětem z ohradní zdi druhé terasy a potom

¹⁷³ PODLAHA/ ŠITTLER 1898, 112

¹⁷⁴ Božena ŠMEJKALOVÁ, Turistika na Voticku. In HABART 1998, 258

¹⁷⁵ BLAŽÍČEK 1958, 226

¹⁷⁶ NEUMANN 1974, 183

¹⁷⁷ KOVAŘÍK 2004, 331

pravděpodobně i neznámá stojící socha jejího protějšku z téže zdi; šlo o sochy patřící mezi vizuálně nejexponovanější.

10. Závěr

Prostorová analýza pozdně barokní zahrady ve Smilkově a pokus o novou rekonstrukci její architektury, jež byly hlavním cílem této práce, ukazují, že šlo o velkorysou realizaci, která patřila mezi nejvýpravnější svého typu u nás. V celkovém pojetí zahrady a v architektonickém ztvárnění jejích klíčových komponentů (ozdobné schodiště v parteru, opěrná zeď třetí terasy a pavilonová stavba na třetí terase) můžeme identifikovat některá významná specifika, mezi která patří především promyšlené perspektivní řešení a uplatňování neobvyklých půdorysů postavených na šikmých zalamovaných liniích. Pojetím prostoru kompozice odpovídá italským barokním zahradám stavěným v kopcovitých krajinách, tedy zejména toskánským a lombardským. Budova na třetí terase a dekorativní výbava architektury nástupního schodiště zase zřejmě měla své vzory ve středoevropské zahradní architektuře, nejspíše v Rakousku či Německu. Dekorativnost zachovaných částí architektury a charakter sochařské výzdoby slohově odpovídají padesátým a šedesátým letům 18. století, přičemž příznačné je prolnutí ozdobných prvků typických pro rokoko s klasicizujícím pojetím figurální sochařské složky, které patrně utvářelo i podobu letohrádku třetí terasy.

Svou komplexností, pevnou provázaností jednotlivých stavebních prvků, těsným vztahem architektury a početné sochařské výzdoby a účinností poměru této výzdoby k prostorové kompozici rozvinuté na poměrně malém území je možno zahradu v našem kontextu srovnat snad jen s jejím slavným protějškem u vrtbovského paláce na Malé Straně v Praze. Svým zakomponováním do krajiny, vyvážeností jednotlivých prvků, dokonalostí provedení architektonických elementů patrném i v nejmenších detailech a celkovou souhrou přírodních a umělých prvků vytvářejících specifickou atmosféru patřila smilkovská zahrada bezpochyby k vrcholným ukázkám pozdně barokního zahradního stavitelství ve střední Evropě.

S přihlédnutím k promyšlenému scénickému řešení v konkrétním krajinném kontextu a provázání jednotlivých stavebních elementů zakládajících ve výsledku určitou hru s vymežováním pohybu a proměňujícím se prostorového vnímání návštěvníka (zejména například orientace opěrných zdí schodiště, proměnlivý charakter opěrné zdi třetí terasy daný postupným objevováním dílčích zalamovaných úseků s ostrými hranami při pohybu po druhé terase, šikmé spojovací chodby pavilonu) můžeme smilkovský zahradní komplex zařadit i do kontextu některých specifických architektonických realizací ve sledovaném období, jejichž

autory byli přední stavitelé navazující na odkaz klíčových osobností vrcholného baroka u nás. V tomto smyslu je třeba uvést například projekty Kaňkova žáka Anselma Luraga, zejména například řešení areálu kostela sv. Václava ve východočeském Veliši – divergentní zdi schodiště osazené měřítkově se zmenšujícími sochami vedoucího k vyvýšené budově kostela manipulují s návštěvníkovým vnímáním reálné vzdálenosti objektu a jeho monumentalit.¹⁷⁸ Za povšimnutí stojí rovněž půdorys ohradní zdi postavený na zalamovaných přímkách. Naopak křivkový průběh má Luragova ohradní zeď kostela v Lysé nad Labem, rovněž generující v interakci s objektem kostela významný scénický účín.¹⁷⁹

Italské vlivy a promyšlená scénografická řešení architektury a jejího okolí se projevují v díle stavitele Václava Špačka, především ve větších realizacích pro šlechtičnu Annu Marii Františku Toskánskou.¹⁸⁰ Špaček pracoval na přestavbách zámků i jejich terasových zahradních celků, kostelů, hospodářských dvorů a dalších staveb na toskánských panstvích u nás. Důležitá je přitom skutečnost, že mohl navštívit Itálii jako jeden z členů dvora toskánské velkovévodkyně.¹⁸¹ Je pravděpodobné, že Špaček je autorem konceptů zahradních a širších krajinných kompozic například u zámků v Ploskovicích či Zákupích.¹⁸² Významným jeho dílem budovaným pro toskánskou velkovévodkyni je poutní areál v Polici u České Lípy. Patrný je zde stavitelův zájem na rozvinutí širší prostorové a krajinné kompozice, spočívající zejména v akcentování východního závěru kostela panny Marie novou přístavbou sakristie na dynamickém půdorysu, jejíž průčelí zvýznamnilo kompoziční osu východní aleje zdůrazněné sousoším na jižní straně zámku.¹⁸³ K scénickému charakteru kompozice přispíval průhled skrze průchod v nově přistavěné představené vstupní věži.¹⁸⁴

Stále nerozřešená zůstává otázka autorství smilkovské zahrady a její architektury. Jediné jméno, jež můžeme se značnou mírou jistoty uvést do souvislosti s uměleckým ztvárněním teatronu, je Lazar Widemann. Na koncepci projektu se ovšem velmi pravděpodobně podílel vzdělaný stavebník Jan Jindřich Bissingen, který mimo jiné navštívil severní Itálii.¹⁸⁵

V souvislosti s problematikou autorství smilkovské zahrady vyvstává širší otázka autorství staveb na Bissingenských panstvích ve středních Čechách, která zůstává do značné míry stále

¹⁷⁸ BIEGEL 2004, 133-135

¹⁷⁹ MACEK/ BIEGEL/ BACHTÍK 2015, 508-511

¹⁸⁰ Tamtéž, 473

¹⁸¹ Tamtéž, 479-480

¹⁸² Srov.: MACEK 1987, 74-82

¹⁸³ MACEK/ ZAHRADNÍK 2003, 117

¹⁸⁴ MACEK/ BIEGEL/ BACHTÍK 2015, 476

¹⁸⁵ KOUDELKA 2010, 10

otevřená.¹⁸⁶ Jediným doloženým umělcem pracujícím pro tento rod v padesátých a šedesátých letech je sochař Lazar Widemann. Mnohem více naopak víme o architektech pracujících pro rod Vrtbů, jejichž panství Konopiště leželo v sousedství statků Jana Jindřicha Bissingena. Není vyloučeno, že na stavbách Bissingenů mohl pracovat některý z vrtbovských architektů, podobně jako sochař Widemann. Pro Vrtby realizoval mnohé stavby František Maxmilián Kaňka, jehož aktivní kariéra stavitele však končila v polovině čtyřicátých let.¹⁸⁷ Jde například o přestavbu kostela sv. Havla v Poříčí nad Sázavou v blízkosti pyšelského panství Jana Jindřicha, na níž se možná už podílel Kaňkův žák František Ignác Prée; právě tuto stavbu akcentuje Jan Žižka jako klíčovou pro začátek angažmá vrtbovského architekta Prée a sochaře Widemanna ve službách Bissingenů.¹⁸⁸

Pozoruhodným momentem architektury hlavních budov hospodářského dvora ve Smilkově jsou dynamicky zvolněná průčelí s výrazným konvexním středem vypínajícím se mezi dvěma konkávními úseky stěny, která dává Jan Žižka do souvislosti s tvaroslovím vrtbovského kostela v Žinkovech, v jehož plasticky utvářených nárožích a na průčelí se uplatňují podobné momenty. Žižka proto zvažuje jako architekta dvora právě Prée, kterému je žinkovský kostel připisován, a uvažuje tohoto stavitele i jako možného tvůrce teatronu v zahradě zámku.¹⁸⁹ Žinkovský kostel obepíná pozoruhodně tvarovaná, půdorysně na křivkách založená zeď. Obdobné křivky definují i půdorys ohradní zdi žinkovského hospodářského dvora.¹⁹⁰ Prvky dynamického utváření půdorysu byly uplatněny rovněž při pozdně barokní přestavbě kostela Povýšení sv. Kříže a patrně i Bissingenova zámku v Pyšelích, jehož siluetu snad zmalebňovala i střešní pavilonová nástavba.¹⁹¹

S dynamickým utvářením půdorysného průběhu ohradní zdi a navazujících objektů se dále setkáme například u vrtbovského zámku v západočeských Křimicích, kde několikanásobně zahnutá ramena tvarují půdorys nádvoří.**[42]** Autorem tohoto dynamicky vymezeného prostoru je opět patrně František Ignác Prée.¹⁹² Část půdorysu nádvoří křimického zámku je velmi blízká například formě, jakou má průběh opěrné zdi terasy s oranžerií barokní zahrady areálu kláštera v Melku, jak můžeme vidět na Rosenstinglově barevném vyobrazení z roku 1750. **[43]** Nápadná je zde i rámcová podoba celkové kompozice této terasy s třetí terasou smilkovské zahrady – nad vysokou opěrnou zdí s dynamickým

¹⁸⁶ Srov.: ŽIŽKA 2016

¹⁸⁷ MACEK/ VLČEK/ ZAHRADNÍK 1992, 211

¹⁸⁸ ŽIŽKA 1993,9–10

¹⁸⁹ Tamtéž,11

¹⁹⁰ Tamtéž

¹⁹¹ VYLETOVÁ/ KROUPA1995, 35, 40-41

¹⁹² MACEK/ BIEGEL/ BACHTÍK 2015, 484

půdorysem dominuje podélná stavba téměř stejné šířky, jakou má terasa. Zásadním rozdílem je pak existence středového schodiště v ose kompozice rakouského celku.

Předpoklad Préova autorství architektury smilkovské zahrady do jisté míry problematizuje fakt, že v půdorysech klíčových staveb teatronu ve Smilkově – zejména opěrné zdi třetí terasy a pavilonu jednoznačně dominují rozmanitě zalamované přímky.¹⁹³

Viktor Kovařík se domnívá, že autorem koncepce a kompozice teatronu by mohl být sochař Widemann.¹⁹⁴ Tomu by odpovídala skutečnost sochařova pobytu ve Florencii a jeho pravděpodobné poznání i dalších částí Itálie, kde se mohl seznámit s konkrétními prostorovými, dekorativními a ikonografickými řešeními italských renesančních i barokních zahrad.¹⁹⁵ Widemannovu schopnost vytvořit složitější architektonický projekt či návrh by mohlo prokázat případné potvrzení autorství složitě utvářeného hlavního oltáře v kostele sv. Vojtěcha ve Vejprnicích; právě Widemannovo autorství Kovařík považuje za pravděpodobné, když oltář charakterizuje jako „netektonicky působící architekturu kladoucí důraz především na dekorativní stránku“.¹⁹⁶ Lze rovněž předpokládat i sochařův pobyt v Rakousku¹⁹⁷ a možnou inspiraci vídeňským architektonickým dekorativismem.

Projekt kompozice zahrady a teatronu může být ovšem také výsledkem užší spolupráce Lazara Widemanna a Františka Ignáce Préa. V této souvislosti lze snad připomenout již zmiňovanou pozoruhodnou stavbu letohrádku Matyáše Bernarda Brauna na Novém Městě, již známe z dobové rytiny a na níž autorsky participoval František Maxmilián Kaňka.¹⁹⁸ Důležitým momentem, jenž lze z rytiny letohrádku vyčíst, je extenze interiéru otevřené stavby do komorní terasové zahrady, výrazně architektonizované, s centrální filigránskou kašnou a několika krátkými schodištními rameny akcentujícími centrální kompoziční osu. Neobyčejně hravé jsou i ornamenty ze stříhané zeleně. Dynamické propojení stavby a zahrady, jejich skladba a dekorativnost celku by mohly nasvědčovat obdobné spolupráci architekta a sochaře na společném projektu,¹⁹⁹ jehož zobrazení se podobá divadelní scéně.

V rámci sledování podobností tvarosloví architektury ve smilkovské zahradě je rovněž třeba si všimnout i staveb, jež vznikaly před polovinou století na panstvích Karla Bohumíra

¹⁹³ O to zajímavějším detailem je však mírně konvexní část středové zídky s nikou na nástupním schodišti teatronu. Připomeňme, že konvexní zvlnění se pravděpodobně vyskytovalo i na středním úseku severní zdi spojovací chodby pavilonu na třetí terase.

¹⁹⁴ KOVAŘÍK 2006, 30-31

¹⁹⁵ Tamtéž, 25

¹⁹⁶ Tamtéž, 110

¹⁹⁷ Srov.: KOVÁŘOVÁ, 1967

¹⁹⁸ MACEK/ VLČEK/ ZAHRADNÍK 1992, 209-210

¹⁹⁹ O podobné spolupráci sochaře s architektem se uvažuje i v případě dalšího Braunova domu z doby kolem roku 1725, jenž stával na Dobyčím trhu. Tamtéž, 210

Bissingena, bratra Jana Jindřicha.²⁰⁰ Autorsky zatím neurčená je drobná stavba zámku Karlov u Čimelic stavěná koncem padesátých let, jež byla součástí širší kompozice zahrnující hospodářský dvůr s konvexním čelem²⁰¹; zvláště pozoruhodnou stavbou pak byl nedaleký samostatný, rozlehlý hospodářský dvůr Bisingrov (Bissingenhof), jehož přestavbu klade Jan Žižka do šedesátých let 18. století.²⁰² Dvůr je výjimečný již svým zakomponováním do krajiny. Je situován na poloostrově vybíhajícím z východu do rozlehlé vodní plochy a jeho budovy vytvářejí rozlehlý čestný dvůr s osou směřující přes vodní hladinu k čimelickému kostelu. Pohled na komplex přes hladinu rybníka má výrazný scénický charakter.²⁰³ Hlavní objekt dvora s bývalou sýpkou je umístěn ve východní části poloostrova a je orientován příčně na kompoziční osu. Na něj pak navazují další, kaskádovitě řazené hospodářské objekty. Za povšimnutí stojí zejména dynamické půdorysné utváření hlavní budovy dvora. [47]

Podlouhlý půdorys jakoby skládaného multifunkčního objektu se osmkrát zalamuje; budova je spojena s dalšími stavbami konvexními zdmi s brankami. Lze si všimnout, že nápadným a opakujícím se momentem tvaru půdorysů některých objektů hospodářských dvorů vzniklých kolem poloviny 18. století na Bissingenovských panstvích je kromě uplatňování zvlněných ohradních zdí právě typické zalamování půdorysných linií, vycházejících ze základního tvaru písmen V či W (jež je typické pro formování opěrné zdi ve Smilkově a pavilonovou stavbu tamtéž). Kromě Bisingrova jde ještě například o původní objekty hospodářského areálu ve vsi Dařbož na bývalém pyšelském panství Jana Jindřicha postavené v šedesátých letech 18. století,²⁰⁴ z nichž se dodnes zachovala část dvakrát zalamované obvodové zdi jižní budovy (celková architektonická podoba a zvlněný průběh ohradních zdí jsou zde podobné jako u dvorů v Koutech a v Žinkovech).²⁰⁵

Na základě zjištění Jana Žižky se lze tedy domnívat, že na panstvích obou Bissingenů mohl působit stejný stavitel pracující rovněž ve službách Vrtbů – mimo jiné autor zalamovaných „skládaných“ půdorysů velkoryse pojatých objektů hospodářských dvorů se zvlněnými ohradními zdmi na zmiňovaných panstvích ve středních Čechách (a na Čimelicku).

²⁰⁰ V souvislosti se Smilkovem a panstvími Jana Jindřicha Bissingena by bylo zapotřebí zaměřit se podrobně i na čimelické panství jeho bratra, kde vznikly v první polovině 18. století pozoruhodné architektonické a sochařské realizace s významným uplatněním krajinného kontextu. Vztahy různých typů architektury, sochařských děl i přírodních elementů na panstvích obou Bissingenů jsou jedním z významných příkladů budování barokní krajiny u nás, jehož podrobnější zpracování by mohlo výrazně upřesnit naši představu o proměnách barokních zahradních kompozic v rámci „metastruktur velkolepých krajino tvorných celků“. KOTALÍK 1995, 58

²⁰¹ ŽIŽKA 2016, 58

²⁰² Tamtéž

²⁰³ Ke krajinným řešením na Čimelicku za Bissingenů srov.: VOREL 1998, 6

²⁰⁴ ŽIŽKA 2016, 59-60

²⁰⁵ ŽIŽKA 1993, 9

Zejména půdorysná řešení s dominancí zalamovaných a diagonálně směřovaných přímek by mohly naznačovat účast stejného stavitele při budování smilkovské zahrady. Otázka, zda byl tvůrcem architektury na bissingenských panstvích právě František Ignác Prée a zda právě on vytvořil návrh zahrady u smilkovského zámku, však zůstává bez potvrzení archivních pramenů otevřená.²⁰⁶

Zásadní otázkou, která dále zůstává nerozřešená, je ikonografický rozbor zahrady, který by pomohl konkretizovat její ideový program patrný zatím pouze v náznacích a mimo jiné doplnit naši představu o chybějících sochařských dílech.²⁰⁷ Motivy sochařské výzdoby jsou v kontextu našich barokních zahrad poměrně neobvyklé; jde zejména o nápadně se opakující motiv orla (orlí hlavy na vázách, orlí mláďata na jednom ze sousoší putti)²⁰⁸ či o významově asi nejdůležitější sochu teatronu v nice nástupního schodiště označovanou v literatuře nejčastěji jako Caritas. Pokud socha skutečně představovala jednu ze tří křesťanských ctností, pak její spojení s ostatními náměty z antické mytologie je rovněž pozoruhodné.

²⁰⁶ Je třeba také zvážit vliv dalších architektů, kteří mohli mít at' už přímo či zprostředkovaně vliv na kompozici a specifické tvarosloví architektury smilkovské zahradní kompozice, zejména například dalšího z Kaňkových žáků Anselma Luraga či vídeňského stavitele Andree Altomonta pracujícího mimo jiné pro jihočeské Schwarzenbergy.

²⁰⁷ Patrně v souvislosti s restaurováním soch teatronu se zabýval ikonografií soch Miloš Suchomel, jenž konzultoval postupy restaurátorů. Na počátku šedesátých let rovněž pořizoval v zahradě fotografickou dokumentaci soch, jež je součástí archivu fotografické dokumentace NPÚ ÚOP středních Čech v Praze. Čtyři sochy teatronu (zřejmě dvě stojící a dvě ležící figury z opěrné zdi třetí terasy) určil jako alegorie čtyř ročních období. Jiří SEIFERT, Rekonstrukce sochy Diany. Restaurátorská zpráva: „Diana“ – Podzim, Smilkov. Praha 1978. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig. 1359, nestránkováno

²⁰⁸ Někdy bývají dravčí hlavy na vázách označovány jako supí, např.: KOVAŘÍK 2004, 174,177

Seznam literatury a pramenů

Literatura:

- BAŠEOVÁ 1997 — Olga BAŠEOVÁ, Historie zahrad na jižním svahu Pražského hradu. In Palácové zahrady pod Pražským hradem. Zahrada Ledeburská a Malá Pálffyovská. ZPP, příloha, 1997
- BAŽANT/BAŽANTOVÁ 2011 — Jan BAŽANT, Nina BAŽANTOVÁ, Vrtbovská zahrada v Praze. Klenot barokního umění. Praha 2011
- BIEGEL 2004 — Richard BIEGEL, Architekt Anselmo Lurago. In Průzkumy památek XI,2, 2004
- Richard BIEGEL, Mezi barokem a klasicismem. Proměny architektury v Čechách a Evropě druhé poloviny 18. století. Praha 2012
- BLAŽÍČEK 1982 — Oldřich Jakub BLAŽÍČEK, Podoby a proměny barokové plastiky v Čechách. In Výtvarná kultura I, 1982, č.3
- Oldřich Jakub BLAŽÍČEK, Rokoko a konec baroku v Čechách. Praha 1948
- BLAŽÍČEK 1958 — Oldřich Jakub BLAŽÍČEK, Sochařství baroku v Čechách. Praha 1958
- BLAŽÍČEK 1989 — Oldřich Jakub BLAŽÍČEK, Sochařství pozdního baroka, rokoka a klasicismu v Čechách. In Dějiny českého výtvarného umění II/2, Praha 1989
- Oldřich Jakub BLAŽÍČEK, Umění baroku v Čechách. Praha 1971
- Daniela CINTI, Giardini e Giardini. Il verde storico nel centro di Firenze. Milano 1997
- DOBALOVÁ 2015 — Sylva DOBALOVÁ, Barokní zahrady v Čechách. In Petr MACEK, Richard BIEGEL, Jakub BACHTÍK (edd.), Barokní architektura v Čechách. Praha 2015, 699
- DOKOUPIL/NAUMANN/RIEDL/VESELÝ 1957 — Zdeněk DOKOUPIL/Pavel NAUMANN/Dušan RIEDL/Ivan VESELÝ, Historické zahrady v Čechách a na Moravě. Praha 1957
- FUCHS 2017 — Detlef FUCHS, Der Salon im Park von Rheinsberg – Zeitspuren einer bemerkenswernten Rheinsberger Gartenstaffage, 2017. In texte des RECS #10, dostupné online na <https://recs.hypotheses.org/1677>. Vyhledáno 11.4.2019
- GRISEBACH 1910 — August GRISEBACH, Der Garten. Eine Geschichte seiner künstlerischen Gestaltung. Leipzig, 1910
- HABART 1998 — Čeněk HABART, Sedlčansko, Sedlecko a Voticko III. Praha 1998
- HAJÓS 1993 — Géza HAJÓS (ed.), Historische Gärten in Österreich. Vergessene Gesamtkunstwerke. Böhlau 1993

HANSMANN 1983 — Wilfried HANSMANN, *Gartenkunst der Renaissance und des Barock*. Köln 1983

HENNEBO/HOFFMANN 1965 — Dieter HENNEBO/Alfred HOFFMANN, *Geschichte der deutschen Gartenkunst. Band II. Der architektonische Garten. Renaissance und Barock*. Hamburg 1965

HIEKE 1984 — Karel HIEKE, *České zámecké parky a jejich dřeviny*. Praha 1984

HLADÍK 2001 — Tomáš HLADÍK, *Sochařství baroka v Čechách*. In Vít VLNAS (ed.), *Sláva barokní Čechie*. Praha 2001

HLADÍK 2005 — Tomáš HLADÍK, *Zápas Herkula s obrem Anteem. Nově zjištěné dílo Lazara Widmanna ze zámku ve Vinoři*. In ZPP, ročník 65, 2005, č.1

HLAVAC 2012 — Christian HLAVAC (ed.), *Historische Gärten und Parks in Österreich*. Wien, Köln, Weimar, 2012

HORYNA 1987 — Mojmír HORYNA, *Barokní architektura a kompozice krajiny*. In *Kompozice zahrad v dějinách umění*. Tábor 1987

Jiří JANÁL a kol., *Archeologický průzkum památek zahradního umění*. Praha 2015

JELLICOE/SHEPHERD 1994 — Geoffrey JELLICOE/John SHEPHERD, *Italian Gardens of the Renaissance*, London 1994

Salomon KLEINER, *Das florierende Wien. Vedutenwerk in vier Teilen aus den Jahren 1724-1737*. Dortmund 1979

KNOPP 1966— Norbert KNOPP, *Das Garten Belvedere. Das Belvedere Liechtenstein und die Bedeutung von Ausblick und Prospektbau für die Gartenkunst*. Deutscher Kunstverlag, 1966

KÖNIG 2005 — Jürgen KÖNIG (ed.), *Archiv der Grafen Bissingen und Nippenburg – Hohenstein*, Stuttgart 2005

KOTALÍK 1987 — Jiří T. KOTALÍK, *Syntéza barokního umění. Poznámky k charakteristice barokních zahrad*. In *Kompozice zahrad v dějinách umění*. Tábor, 1987

KOTALÍK 1995 — Jiří Tomáš KOTALÍK, *Barokní zahrada jako odraz dobové syntézy*. In Jiří JIROUTEK, Miloš KRUML, Martin KUBELÍK, *Historická architektura. Věda. Výzkum. Praxe. Sborník k počtě Milana Pavlíka*. Praha 1995

KOUDELKA 2010 — Ivo KOUDELKA, *Jan Jindřich hrabě z Bissingenu*. In *Pyšelské listy* 94, 2010

KOVAŘÍK 2004 — Viktor KOVAŘÍK, *Sochař Lazar Widemann a jeho dílo*. DP na FF UK v Praze. Praha 2004

- KOVAŘÍK 2006 — Viktor KOVAŘÍK, Sochař Lazar Widemann (1697-1769) a jeho dílo v západních Čechách. Plzeň 2006
- KOVAŘÍK 1978 — Václav KOVAŘÍK, Zámecký park ve Smilkově. In Sborník vlastivědných prací Podblanicka. Praha 1978
- Václav KOVAŘÍK, Pavel PEŠOUT, Václav ZELENÝ, Zámecké parky a památné stromy Podblanicka. Vlašim 1996
- KOVÁŘOVÁ 1967— Dagmar KOVÁŘOVÁ, Řezbářské dílo Lazara Widmanna. DP na FF UK Praha. Praha 1967
- KREUZZIEGER 1994 — Milan KREUZZIEGER, Řezbářská tvorba Lazara Widmanna na Konopišti. In ZPP 6/1994
- KŘESADLOVÁ/PAVLÁTOVÁ/EHRLICH 2015 — Lenka KŘESADLOVÁ, Marie PAVLÁTOVÁ, Marek EHRLICH: Prostorová analýza památky zahradního umění. In kol. autorů: Památky zahradního umění – součást národní a kulturní identity České republiky. Katalog výstavy. NPÚ České Budějovice, 2015
- MACEK/BIEGEL/BACHTÍK 2015 — Petr MACEK/ Richard BIEGEL/ Jakub BACHTÍK (eds.), Barokní architektura v Čechách. Praha 2015
- MACEK/ZAHRADNÍK 2003 — Petr MACEK/ Pavel ZAHRADNÍK, Barokní architekt a stavitel Václav Špaček. In Průzkumy památek X, 2003/2
- MACEK 1987 — Petr MACEK, Barokní krajinná řešení na toskánských panstvích v Čechách. In Kompozice zahrad v dějinách umění. Tábor 1987
- Petr MACEK, Přemysl KREJČIŘÍK, Stavebně-historický průzkum. Historický vývoj památky zahradního umění a jeho interpretace. In Zahrada-park-krajina 4, 2003
- MACEK/VLČEK/ZAHRADNÍK 1992 — Petr MACEK/ Pavel VLČEK/Pavel ZAHRADNÍK, František Maxmilián Kaňka. „In regno bohemiae aedilis famosissimus“. In Umění 1992
- MACEK 2009 — Petr MACEK, Zámek v Děčíně – Dvojí barokní proměna panského sídla. In Průzkumy památek XVI – 1/2009
- MASSON 1966 — Georgina MASSON, Italian Gardens. London 1966
- MAŠEK 2008 — Petr MAŠEK, Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Od Bílé hory do současnosti, díl 1. Praha 2008
- NEUMANN 1974 — Jaromír NEUMANN, Český barok, Praha 1974
- NEVOLE 2008 — Inge NEVOLE, Stadtpalais Dietrichstein – Lobkowitz. In Hellmut LORENZ/ Huberta WEIGL, Das barocke Wien. Die Kupferstiche von Joseph Emanuel Fischer von Erlach und Johann Adam Delsenbach. Petersberg, 2008

- NOŽIČKA 1966 — Josef NOŽIČKA, Přehled vývoje okrasného zahradnictví a sadovnictví v českých zemích. In Vědecké práce Československého zemědělského muzea. Praha 1966
- OLŠANSKÝ 1931 — František OLŠANSKÝ, Historické zahrady v Itálii. Praha 1931
- ONDŘEJ 1968 — Jan ONDŘEJ, Zámecké parky středočeského kraje a jejich budoucnost I. In ZPP, 1968
- PACÁKOVÁ – HOŠŤÁLKOVÁ 2000 — Božena PACÁKOVÁ – HOŠŤÁLKOVÁ a kol., Pražské zahrady a parky, Praha 2000
- PACÁKOVÁ–HOŠŤÁLKOVÁ/PETRU/RIEDL/SVOBODA 2004 — Božena PACÁKOVÁ – HOŠŤÁLKOVÁ /Jaroslav PETRU/Dušan RIEDL/ Antonín Marián SVOBODA, Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha 2004
- PODLAHA/ŠITTLER 1898 — Antonín PODLAHA/Eduard ŠITTLER, Soupis památek 3, Politický okres sedlčanský. Praha 1898
- POCHE 1980 — Emanuel POCHE a kol., Umělecké památky Čech 3. Praha 1980
- POUBA 1996 — Petr POUBA, Teatron ve Smilkově. In Kámen. III/1, 1996. Dostupné online na <http://www.ceskasibir.cz/dok/d24.php>. Vyhledáno 20.6.2019
- PRANGE 1997 — Peter PRANGE, Salomon Kleiner und die Kunst des Architekturprospekts. Augsburg 1997
- PREISS 2000 — Pavel PREISS, F. J. Lux. Praha 2000
- RIEDL 1987 — Dušan RIEDL, Naše barokní zahrady. In Kompozice zahrad v dějinách umění. Tábor 1987
- SEDLÁČEK 1998 — August SEDLÁČEK, Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl XV., Praha 1998
- SCHLEGEL 1928 — Arthur SCHLEGEL, Das Lustschloss der Fürsten zu Oettingen – Oettingen im Tiergarten Schrattenhofen. In Marburger Jahrbuch für Kunstwissenschaft, vol. 4, 1928. Dostupné online na *JSTOR*, www.jstor.org/stable/1348480. Vyhledáno 8.4.2019
- STEINEROVÁ 2002 — Veronika STEINEROVÁ, Andrea Altomonte. Architekt vídeňského pozdního baroka a jeho činnost na českých panstvích Schwarzenbergů. DP na FF UK, Praha 2002
- VLASÁK 1873 — Antonín Norbert VLASÁK, Okres Votický. Nástin statisticko – historický. Praha 1873
- VLČEK 1994 — Pavel VLČEK, Encyklopedie českých zámků. Praha 1994
- Pavel VLČEK (ed.), Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004

VOREL 1998 — Ivan VOREL, Čimelicko. Svědectví krajinářské tvorby dvou století. In Zahrad-Park-Krajina, 4, 1998

VYLETOVÁ/KROUPA 1995 — Eva VYLETOVÁ/ Pavel KROUPA, Ke stavebnímu vývoji zámeckého areálu v Pyšelích. In Průzkumy památek II/1995

Zdeněk WIRTH, Pražské zahrady. Praha 1943

WONG 2010 — Young – tsu WONG, A Paradise Lost. The Imperial Garden Yuanming Yuan. Beijing, 2010

ŽIŽKA 1993 — Jan ŽIŽKA, Hospodářské dvory na panství Konopiště a Smilkov. In Památky středních Čech, 7/1, Praha 1993

ŽIŽKA 2016 — Jan ŽIŽKA, Hospodářské dvory bývalých panství v Čechách. Praha 2016

Prameny:

Národní archiv Praha, Fond Ministerstvo školství, Praha, karton 3204, sig. 30 Smilkov

Ivan STAŇA, Zámek Smilkov. Evidenční list kulturní památky. Praha 1985. Památkový katalog NPÚ. Dostupné na https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=934828

Jiří NÁHLÍK, Věra HYLIŠOVÁ, Milan KUČERA, Josef MOŠ, Studie. Zahrada zámku ve Smilkově na Voticku. Koncepční řešení celku, studie teatronu. Praha 1981. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.2228

Jiří NÁHLÍK, Věra HYLIŠOVÁ, Smilkov. Rekonstrukce teatronu v zahradě zámku. Projektový úkol. PÚ VHMP, Praha 1986. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.5309

Jan ADÁMEK, Věra KUTHANOVÁ, J. RINEŠ, Zámek Smilkov. Rekonstrukce zahradního teatronu. Studie a návrh PÚ etapy 1., 1990. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.2229

Stavebně–historické průzkumy

Zdislava KUBÁLKOVÁ, Zámek s areálem ve Smilkově, 1996, NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.P 709

Zdislava KUBÁLKOVÁ, SHP oranžerie a zahradnického domku jako součásti teatronu v areálu zámku ve Smilkově, Praha 1996. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.P 624

Plánová dokumentace

Vilma DĚDKOVÁ, Smilkov – barokní theatron. Polohopisné a výškopisné zaměření, půdorys a nárys. SSPPOP, Praha 1968. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.1345

S. HOLÝ, A. SIMOTOVÁ, Smilkov. Rekonstrukce theatronu – fotogrammetrické zaměření. Benešov 1999. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.4391

Smilkov – zámek. Zaměření theatronu. Půdorys, Nárys, Řez. Katedra teorie a vývoje architektury, FS Praha, 1970. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.1344

Smilkov – park. Tisky 1:200, 1:1000. Geodézie, n. p. Praha, 1973. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.1462

Restaurátorské zprávy

Josef DUŠEK, Jiří ŠVEC, Restaurátorská zpráva o transferu a restaurování dvou sochařských kompozic z theatronu zámeckého parku ve Smilkově. Praha 1996. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.4427

Jiří SEIFERT, Rekonstrukce sochy Diany. Restaurátorská zpráva: „Diana“ – Podzim, Smilkov. Praha 1979. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.1359

Historické mapy

Indikační skica (1840) a mapa stabilního katastru (1824-1843). Dostupné online na <https://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/pohledy/archiv.html>

Mapa I. vojenského mapování. Dostupné online na http://oldmaps.geolab.cz/map_region.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=ce

Fotografická dokumentace

Jan ADÁMEK, Věra KUTHANOVÁ, J. RINEŠ, Zámek Smilkov. Rekonstrukce zahradního theatronu. Fotodokumentace, 1990. NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, sig.2229

Sbírka fotografické dokumentace, archiv NPÚ ÚOP středních Čech v Praze

Sbírka historických pohlednic Smilkova. Muzeum České Sibíře. Dostupné online na http://www.ceskasibir.cz/cartas/carta_smi1.php

Seznam obrazových příloh

Obrazová příloha 1

1. Zámek a park ve Smilkově. Situace, 1:1000, Geodézie, n. p. Praha, 1973. Archiv NPÚ ÚOP SČ
2. Východní křídlo zámku ve Smilkově. Archiv autora
3. Jižní křídlo zámku ve Smilkově. Archiv autora
4. Pohled na nádvoří zámku a severní bránu od severu. Archiv autora
5. Schéma kompozičních, pohledových a komunikačních vazeb zahradních celků zámku. Kresba autor
6. Areál zámku ve Smilkově. Mapa stabilního katastru.
<https://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/pohledy/archiv.html>
7. Areál zámku ve Smilkově. Mapa I. vojenského mapování.
http://oldmaps.geolab.cz/map_region.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=ce
8. Pohled na teatron z druhé terasy jižní zahrady. Archiv autora
9. Zahradní průčelí východního křídla zámku. Archiv autora
10. Umělá jeskyně v jižní zahradě. Archiv autora
11. Jižní zahrada, socha Herkula Farnéského. Archiv autora
12. Jižní zahrada. Archiv autora
13. Kompozice teatronu v severní zahradě od jihu. Archiv autora
14. Teatron, situace, 1:200. Vilma Dědková, 1968. Archiv NPÚ ÚOP SČ
15. Opěrná zeď třetí terasy severní zahrady. Archiv autora
16. Čelo třetí terasy od západu. Archiv autora
17. Oranžerie na třetí terase, jižní průčelí. Archiv autora
18. Severní zeď oranžerie. Archiv autora
19. Situace za severní zdí oranžerie. Archiv autora
20. Situace za severní zdí oranžerie a krčku spojujícího oranžerii s novodobou přístavbou u zahradnického domu. Archiv autora
21. Čtvrtá terasa. Archiv autora

22. Zahradnický domek. Archiv autora
23. Jižní zeď spojující zahradnický domek s oranžerií. Archiv autora
24. Schodiště teatronu. Nárys, 1:50, detail. FS Praha, 1970. Archiv NPÚ ÚOP SČ
25. Plán rekonstrukce, půdorys, 1:200. Jiří NÁHLÍK, Věra HYLIŠOVÁ, Milan KUČERA, Josef MOŠ, Studie. Zahrada zámku ve Smilkově na Voticku. Koncepční řešení celku, studie teatronu. Praha 1981. Archiv NPÚ ÚOP SČ
26. Území severní zahrady. Detail mapy stabilního katastru.
<https://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/pohledy/archiv.html>
27. Schéma prostorového řešení projektu původní barokní zahrady s teatronem. Kresba autor
28. Západní branka na třetí terase. Archiv autora
29. Východní branka vedoucí na třetí terasu. Archiv autora
30. Plán rekonstrukce teatronu, řez, 1:200. Jiří NÁHLÍK, Věra HYLIŠOVÁ, Milan KUČERA, Josef MOŠ, Studie. Zahrada zámku ve Smilkově na Voticku. Koncepční řešení celku, studie teatronu. Praha 1981. Archiv NPÚ ÚOP SČ
31. Teatron na konci 19. století. PODLAHA/ŠITTLER 1898
32. Teatron, situace, 1:200, 1989. Archiv NPÚ ÚOP SČ
33. Zahrada u vily Garzoni v Collodi, Toskánsko, 1. pol. 18. století. Archiv autora
34. Zahrada u vily Torrigiani, Toskánsko, po polovině 17. století. Archiv autora
35. Barokní zahrada u vily Sommi–Picenardi, Olgiate, Lombardie, 18. století. Archiv autora
36. Barokní zahrada u vily Sommi–Picenardi, Olgiate, Lombardie. Řešení výstupu na krajní část terasové kompozice. Archiv autora
37. Dezallier D'Argenville, návrh divadelní zahradní kompozice, 1709. GRISEBACH 1910
38. Plán barokní konírny při zahradě vily Mansi. Vila Mansi, Toskánsko. Archiv autora
39. Andreas Altomonte, návrh oranžerie. STEINEROVÁ 2002
40. Augustusburg, Brühl, zahradní pavilon, před polovinou 18. století. Malba. HENNEBO/HOFFMANN 1965
41. Barokní opěrná zeď s parapetem před zimní jízdárnou při zahradě v Českém Krumlově. Archiv autora
42. Křimice, vnější strana ohradní zdi předdvoří zámku, 2. čtvrtina 18. století. Archiv autora
43. Franz Rosenstingl, pohled z výšky na klášterní zahradu v Melku (detail), 1750. Elisabeth Scherzer, Johann Bergl im Benediktiner Stift Melk, Wien 2010, diplomová práce

44. Yuanming Yuan, zahradní palác, stavba po polovině 18. století. Grafický list, 80. léta 18. století. <https://www.christies.com/lotfinder/Lot/a-set-of-twenty-etchings-of-palaces-6188837-details.aspx>
45. Yuanming Yuan, zahradní palác, stavba po polovině 18. století. Grafický list, 80. léta 18. století. <https://www.christies.com/lotfinder/Lot/a-set-of-twenty-etchings-of-palaces-6188837-details.aspx>
46. Braunův letohrádek na Novém Městě v Praze. M. Rentz a J. D. de Montalegre, grafický list, 1720. Jiří JIROUTEK, Miloš KRUML, Martin KUBELÍK, Historická architektura. Věda. Výzkum. Praxe. Sborník k počtě Milana Pavlíka. Praha 1995
47. Hospodářský dvůr Bisingrov, Čimelice, kolem poloviny 18. století. Archiv autora
48. Hospodářský dvůr Smilkov, hlavní, jižní objekt. Kolem poloviny 18. století. Archiv autora
49. Zaměření objektu na třetí terase. Půdorys 1:100 s vyznačením barokního zdiva. Autor 2019

Obrazová příloha 2

Rekonstrukce prostoru zahrady a teatronu

1. Celková kompozice. Autor 2018–2019
2. Pavilonová stavba na třetí terase – varianty. Autor 2018–2019

Obrazová příloha 3

Sochařská díla v barokní zahradě ve Smilkově

1. „Caritas“, původní umístění v nice schodiště. Snímek M. Posselt, 1962. Sbíрка fotografické dokumentace NPÚ ÚOP SČ
2. „Caritas“, originál, současný stav, oranžerie, Smilkov. Foto autor 2018
3. „Caritas“, detail. Foto autor 2018
4. „Caritas“, detail. Foto autor 2018
5. „Apollón“, Sbíрка fotografické dokumentace NPÚ ÚOP SČ
6. „Dafné“, Sbíрка fotografické dokumentace NPÚ SČ ÚOP SČ
7. „Dafné.“ Lapidárium zámku Mnichovo Hradiště. Domodelovaný originál. Současný stav. Foto autor 2019
8. „Dafné.“ Lapidárium zámku Mnichovo Hradiště. Domodelovaný originál. Současný stav. Foto autor 2019
9. Sousoší putti z parapetní zídky schodiště teatronu. Zámek Smilkov. Rekonstrukce zahradního teatronu. Fotodokumentace. Archiv NPÚ ÚOP SČ
10. Sousoší putti z parapetní zídky schodiště teatronu. Zámek Smilkov. Rekonstrukce zahradního teatronu. Fotodokumentace. Archiv NPÚ ÚOP SČ

11. Sousoší putti z parapetní zídky opěrné zdi třetí terasy. Sbíрка fotografické dokumentace NPÚ ÚOP SČ
12. Sousoší putti z parapetní zídky opěrné zdi třetí terasy. Sbíрка fotografické dokumentace NPÚ ÚOP SČ
13. „Diana“. Torzo originálu. Oranžerie, Smilkov. Současný stav. Foto autor 2017
14. „Diana“. Torzo originálu. Oranžerie, Smilkov. Současný stav. Foto autor 2017
15. „Diana“. Torzo originálu. Oranžerie, Smilkov. Současný stav. Foto autor 2017
16. „Diana“. Kopie na balustrádě opěrné zdi. Smilkov. Současný stav. Foto autor 2017
17. „Diana“. Kopie na balustrádě opěrné zdi. Smilkov. Současný stav. Foto autor 2018
18. „Bakchus“. Originál, třetí terasa zahrady, Smilkov. Současný stav. Foto autor 2018
19. „Bakchus“,detail. Foto autor 2018
20. „Bakchus“. Originál, třetí terasa zahrady, Smilkov. Současný stav. Foto autor 2018
21. „Bakchus“. Kopie na balustrádě opěrné zdi třetí terasy. Současný stav. Foto autor 2018
22. „Bakchus“. Kopie na balustrádě opěrné zdi třetí terasy. Současný stav. Foto autor 2018
23. Postava ženy s dítětem na opěrné zdi třetí terasy. Snímek O. Hilmerová, 1952. Sbíрка fotografické dokumentace NPÚ ÚOP SČ
24. Postava ženy s dítětem na opěrné zdi třetí terasy. Detail. Snímek M. Posselt, 1962. Sbíрка fotografické dokumentace NPÚ ÚOP SČ
25. Torzo postavy ženy s dítětem. Oranžerie, Smilkov. Současný stav. Foto autor 2018
26. Torzo postavy ženy s dítětem. Oranžerie, Smilkov. Současný stav. Foto autor 2018
27. Kopie vázy s orlí hlavou na balustrádě opěrné zdi třetí terasy. Smilkov. Současný stav. Foto autor 2018
28. Kopie vázy s orlí hlavou na balustrádě opěrné zdi třetí terasy. Smilkov. Současný stav. Foto autor 2018
29. Váza s orlí hlavou, kopie. Oranžerie, Smilkov. Současný stav. Foto autor 2018
30. Váza s orlí hlavou, kopie. Nádvoří zámku ve Smilkově. Současný stav. Foto autor 2018
31. Herkules Farnéský. Druhá terasa jižní zahrady. Smilkov. Současný stav. Foto autor 2018
32. Herkules Farnéský. Druhá terasa jižní zahrady. Smilkov. Současný stav. Foto autor 2018
33. Herkules Farnéský. Druhá terasa jižní zahrady. Smilkov. Současný stav. Foto autor 2018

Obrazová příloha 4

Fotografická dokumentace současného stavu severní zahrady

Nástupní schodiště teatronu, parter

Opěrná zeď třetí terasy

Třetí terasa a prostor za oranžerií

Objekty a stavební fragmenty na třetí terase

Obrazová příloha 1

1. Zámek a park ve Smilkově. Situace, 1:1000, Geodézie, n. p. Praha, 1973. Archiv NPÚ ÚOP SČ

2. Východní křídlo zámku ve Smilkově . Archiv autora

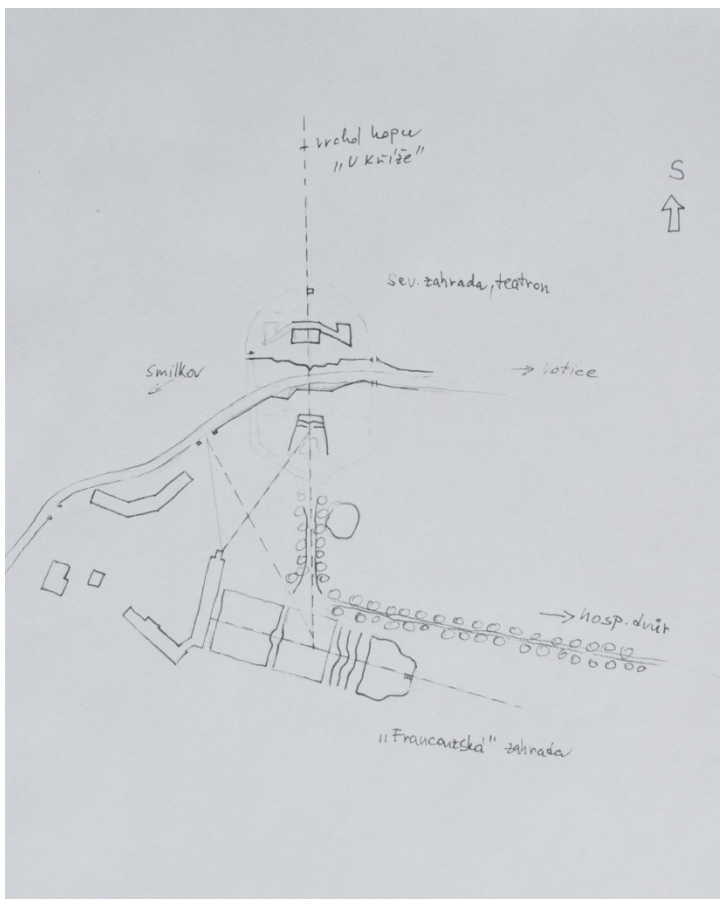
3. Jižní křídlo zámku ve Smilkově. Archiv autora

4. Pohled na nádvoří zámku a severní bránu od severu. Archiv autora

5. Schéma kompozičních, pohledových a komunikačních vazeb zahradních celků zámku. Kresba autor

6. Areál zámku ve Smilkově. Mapa stabilního katastru. <https://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/pohledy/archiv.html>

7. Areál zámku ve Smilkově. Mapa I. vojenského mapování.
http://oldmaps.geolab.cz/map_region.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=ce

8. Pohled na teatron z druhé terasy jižní zahrady. Archiv autora

9. Zahradní průčelí východního křídla zámku. Archiv autora

10. Umělá jeskyně v jižní zahradě. Archiv autora

11. Jižní zahrada, socha Herkula Farnéského. Archiv autora

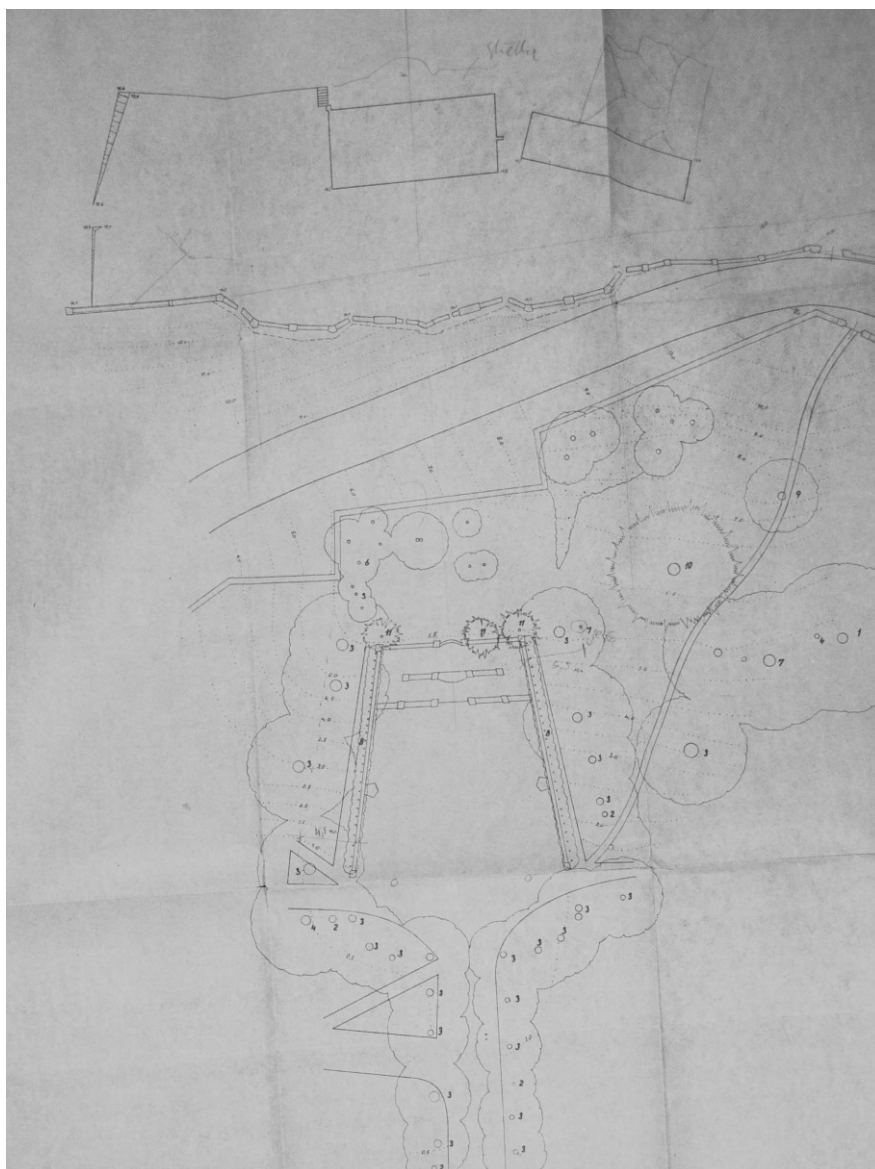
12. Jižní zahrada. Archiv autora

13. Kompozice teatronu v severní zahradě od jihu. Archiv autora

14. Teatron, situace, 1:200. Vilma Dědková, 1968. Archiv NPÚ ÚOP SČ

15. Opěrná zeď třetí terasy severní zahrady. Archiv autora

16. Čelo třetí terasy od západu. Archiv autora

17. Oranžerie na třetí terase, jižní průčelí. Archiv autora

18. Severní zed' oranžerie. Archiv autora

19. Situace za severní zdí oranžerie. Archiv autora

20. Situace za severní zdí oranžerie a krčku spojujícího oranžerii s novodobou přístavbou u zahradnického domu. Archiv autora

21. Čtvrtá terasa. Archiv autora

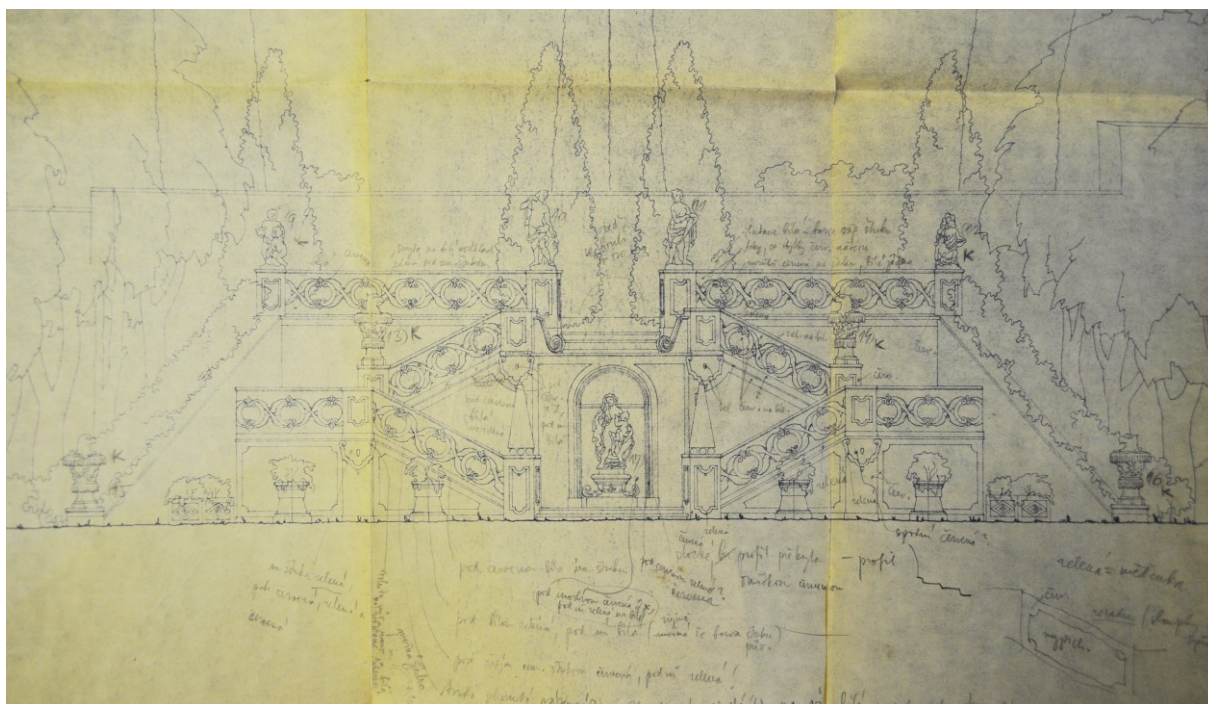
22. Zahradnický domek. Archiv autora

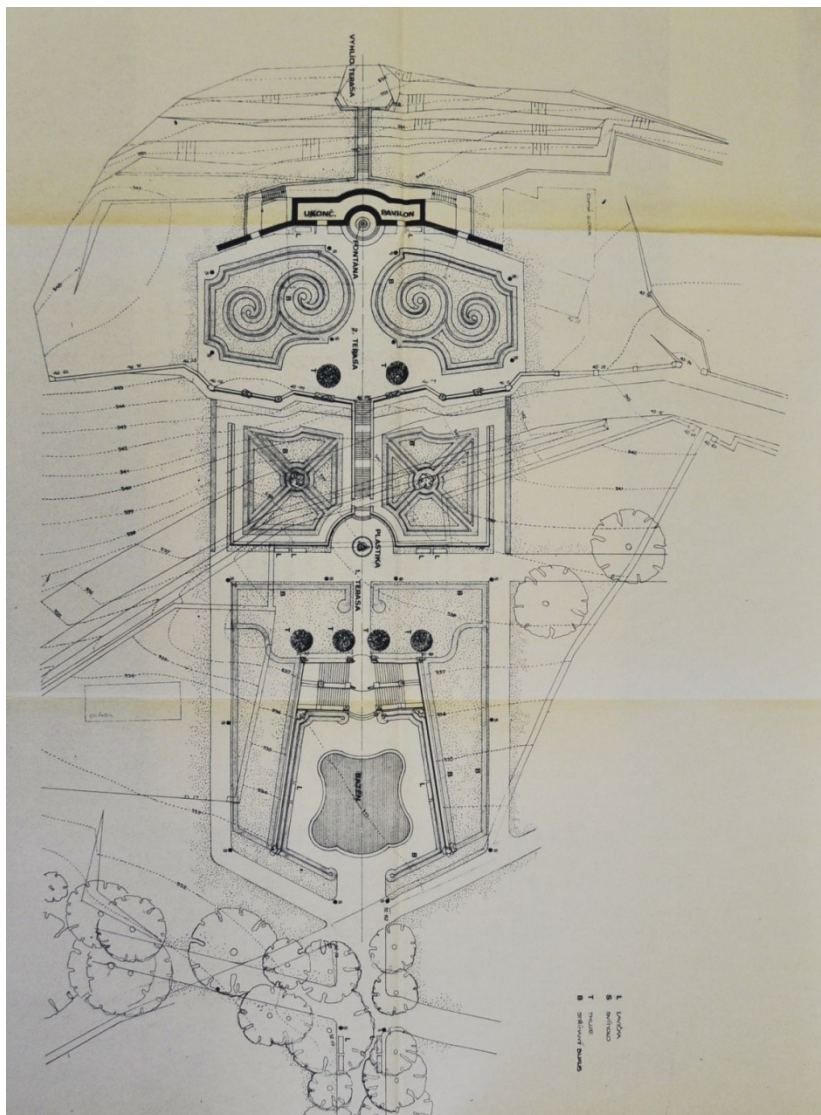
23. Jižní zeď spojující zahradnický domek s oranžerií. Archiv autora

24. Schodiště teatronu. Nárys, 1:50, detail. FS Praha, 1970. Archiv NPÚ ÚOP SČ

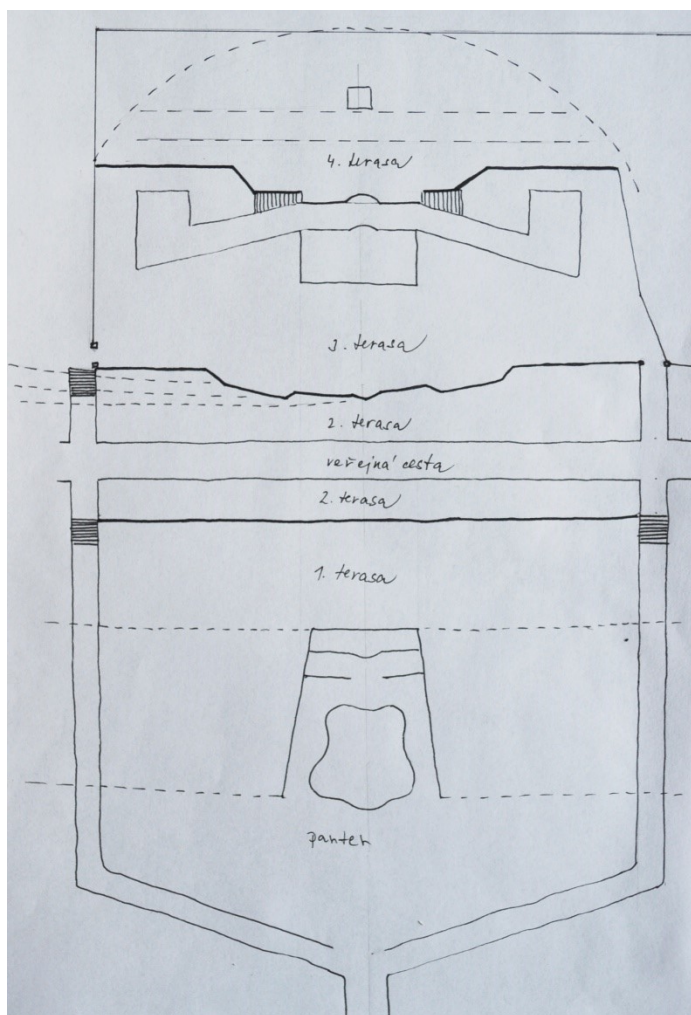
25. Plán rekonstrukce, půdorys, 1:200. Jiří NÁHLÍK, Věra HYLIŠOVÁ, Milan KUČERA, Josef MOŠ, Studie. Zahrada zámku ve Smilkově na Voticku. Koncepční řešení celku, studie teatronu. Praha 1981. Archiv NPÚ ÚOP SČ

26. Území severní zahrady. Detail mapy stabilního katastru.
<https://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/pohledy/archiv.html>

27. Schéma prostorového řešení projektu původní barokní zahrady s teatronem. Kresba autor

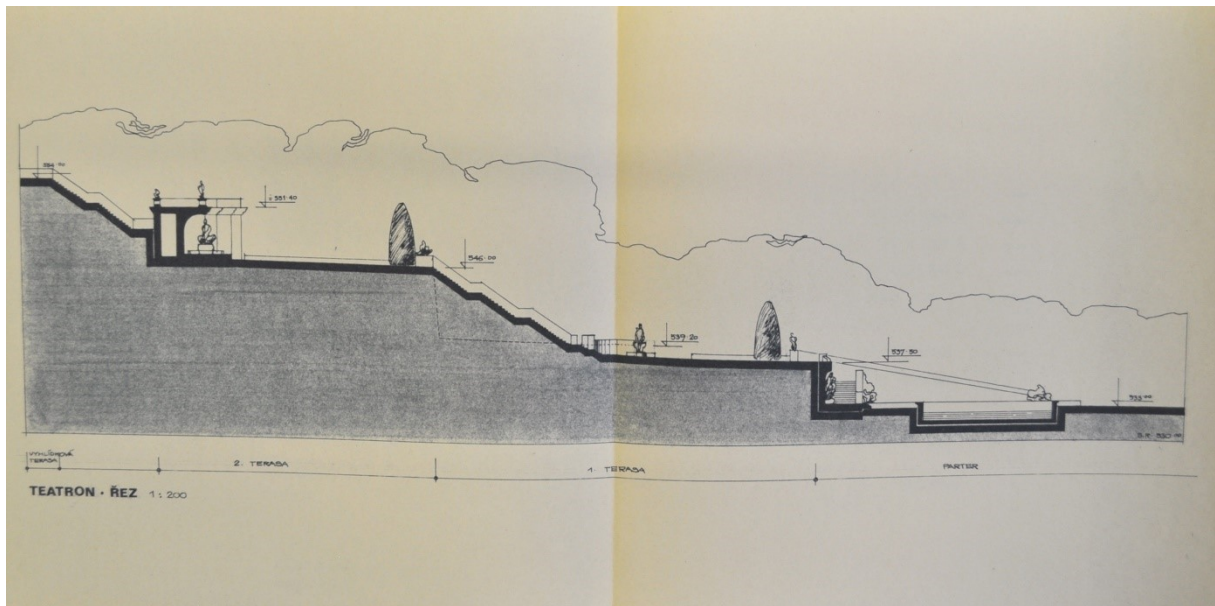
28. Západní branka na třetí terase. Archiv autora

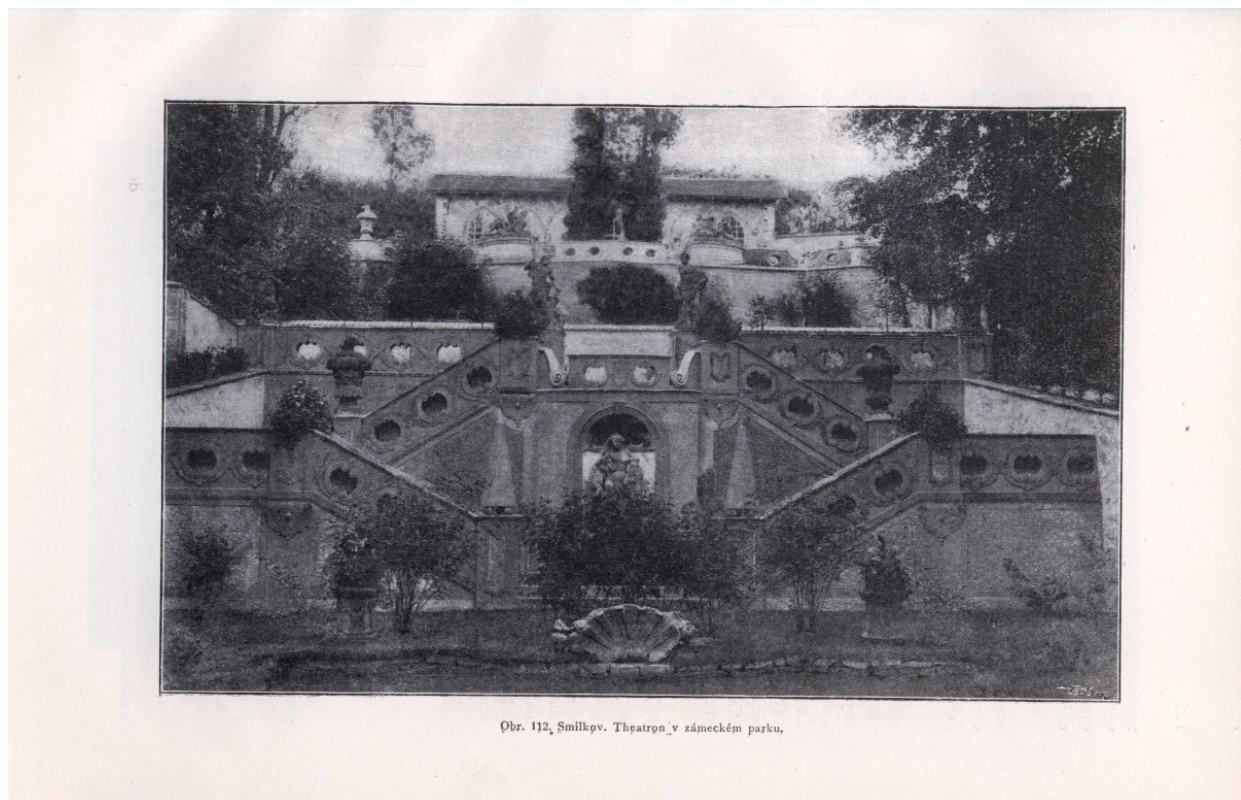
29. Východní branka vedoucí na třetí terasu. Archiv autora

30. Plán rekonstrukce teatronu, řez, 1:200. Jiří NÁHLÍK, Věra HYLIŠOVÁ, Milan KUČERA, Josef MOŠ, Studie. Zahrada zámku ve Smilkově na Voticku. Konceptní řešení celku, studie teatronu. Praha 1981. Archiv NPÚ ÚOP SČ

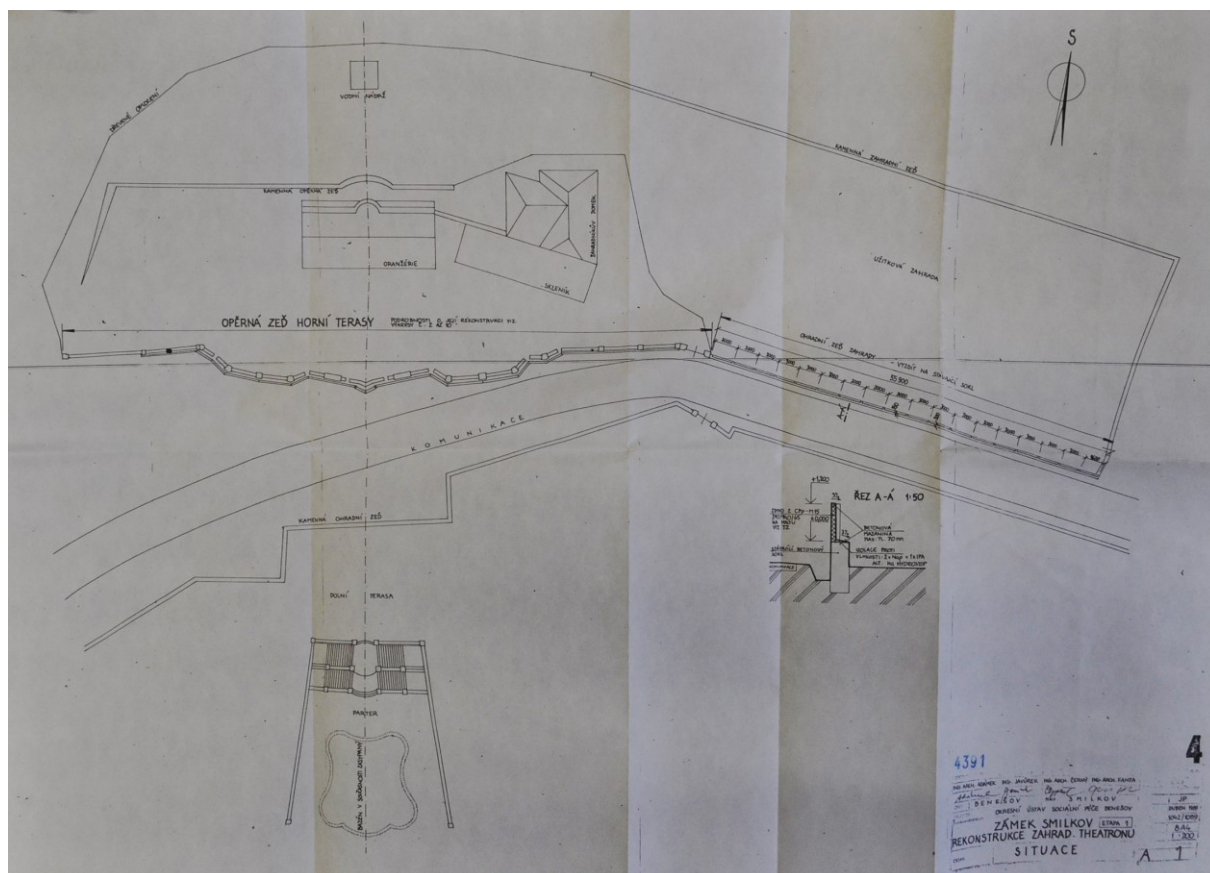

31. Teatron na konci 19. století. PODLAHA/ŠITTLER 1898

Obr. 112, Smilkov. Teatron v zámeckém parku.

32. Teatron, situace, 1:200, 1989. Archiv NPÚ ÚOP SČ

33. Zahrada u vily Garzoni v Collodi, Toskánsko, 1. pol. 18. století. Archiv autora

34. Zahrada u vily Torrigiani, Toskánsko, po polovině 17. století. Archiv autora

35. Barokní zahrada u vily Sommi–Picenardi, Olgiate, Lombardie, 18. století. Archiv autora

36. Barokní zahrada u vily Sommi–Picenardi, Olgiate, Lombardie. Řešení výstupu na krajní část terasové kompozice. Archiv autora

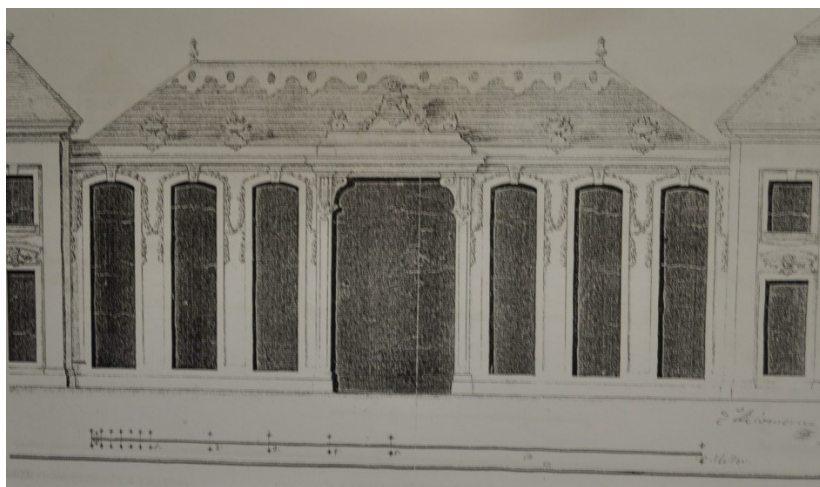
37. Dezallier D'Argenville, návrh divadelní zahradní kompozice, 1709. GRISEBACH 1910

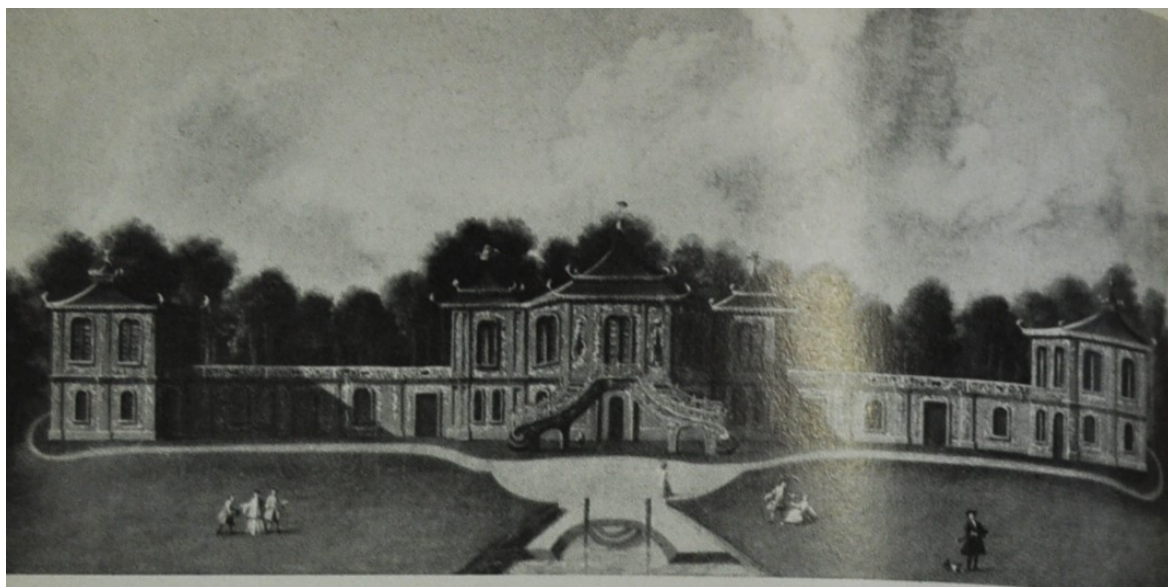
38. Plán barokní konírny při zahradě vily Mansi. Vila Mansi, Toskánsko. Archiv autora

39. Andreas Altomonte, návrh oranžerie. STEINEROVÁ 2002

40. Augustusburg, Brühl, zahradní pavilon, před polovinou 18. století. Malba. HENNEBO/HOFFMANN 1965

41. Opěrná zeď s parapetem před zimní jízdárnou při zahradě v Českém Krumlově. Archiv autora

42. Křimice, vnější strana ohradní zdi předdvorí zámku, 2. čtvrtina 18. století. Archiv autora

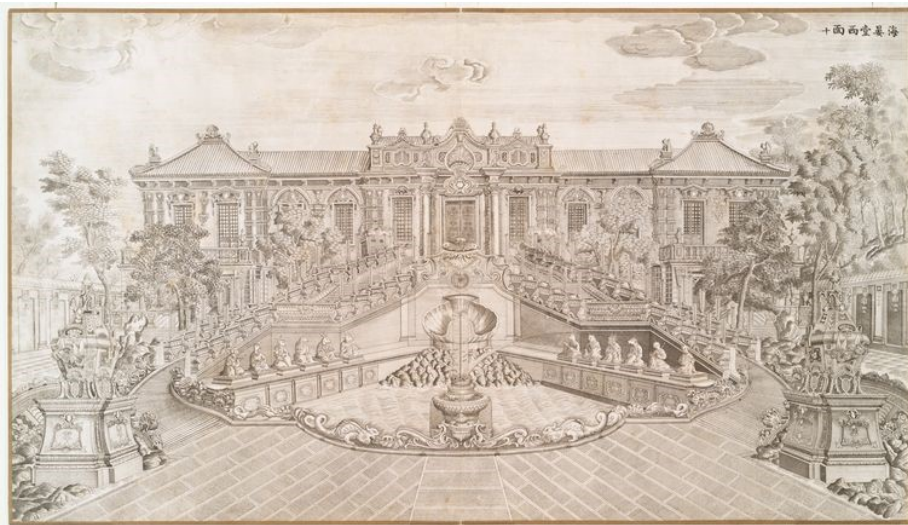
43. Franz Rosenstingl, pohled z výšky na klášterní zahradu v Melku (detail), 1750. Elisabeth Scherzer, Johann Bergl im Benediktiner Stift Melk, Wien 2010, diplomová práce

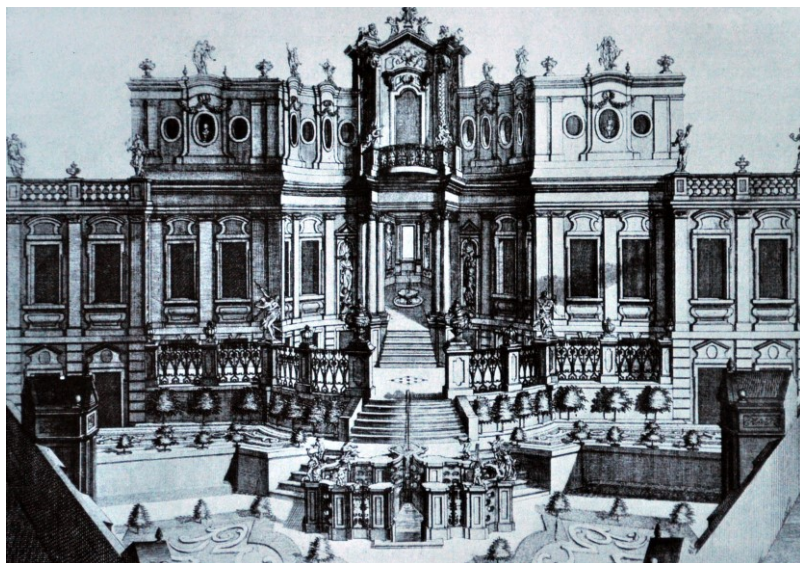
44. Yuanming Yuan, zahradní palác, stavba po polovině 18. století. Grafický list, 80. léta 18. století.
<https://www.christies.com/lotfinder/Lot/a-set-of-twenty-etchings-of-palaces-6188837-details.aspx>

45. Yuanming Yuan, zahradní palác, stavba po polovině 18. století. Grafický list, 80. léta 18. století.
<https://www.christies.com/lotfinder/Lot/a-set-of-twenty-etchings-of-palaces-6188837-details.aspx>

46. Braunův letohrádek na Novém Městě v Praze. M. Rentz a J. D. de Montalegre, grafický list, 1720. Jiří JIROUTEK, Miloš KRUML, Martin KUBELÍK, Historická architektura. Věda. Výzkum. Praxe. Sborník k počtě Milana Pavlíka. Praha 1995

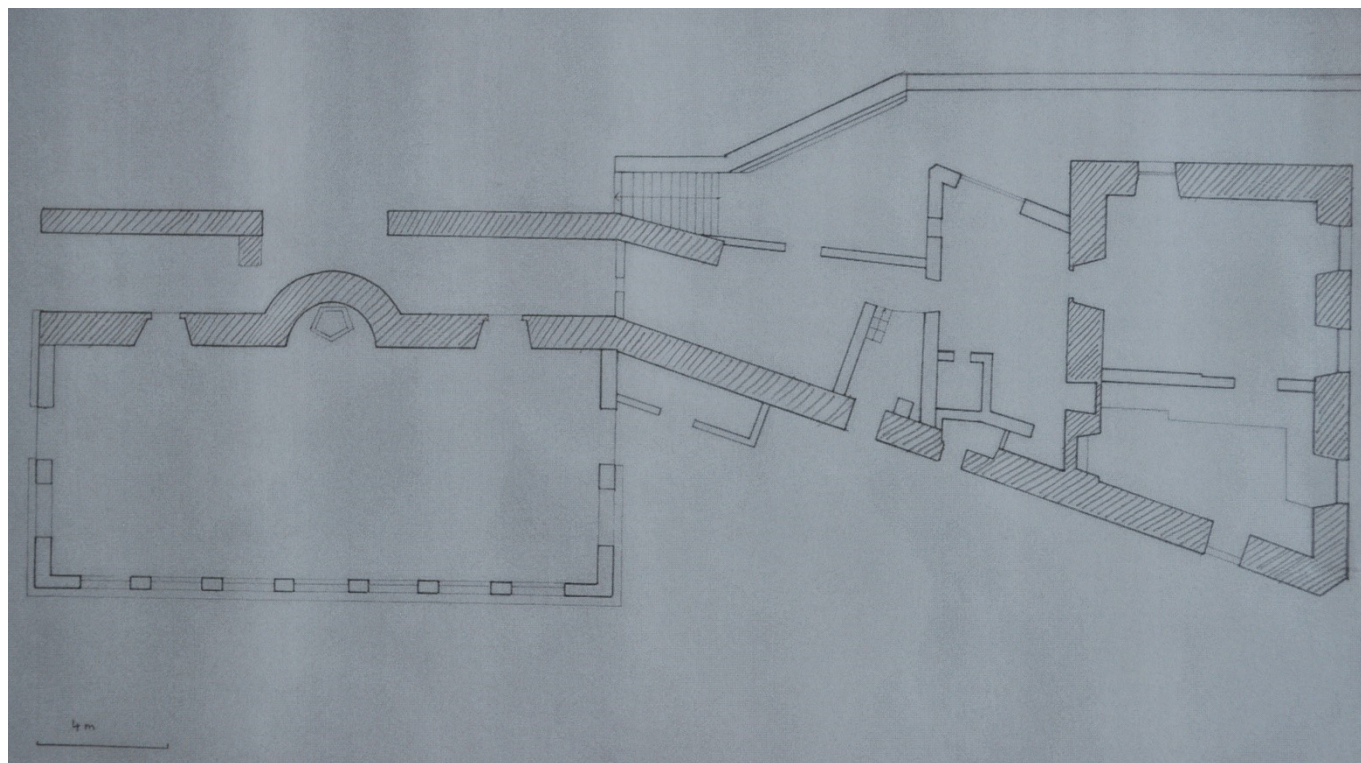
47. Hospodářský dvůr Bisingrov, Čimelice, kolem poloviny 18. století. Archiv autora

48. Hospodářský dvůr Smilkov, hlavní, jižní objekt. Kolem poloviny 18. století. Archiv autora

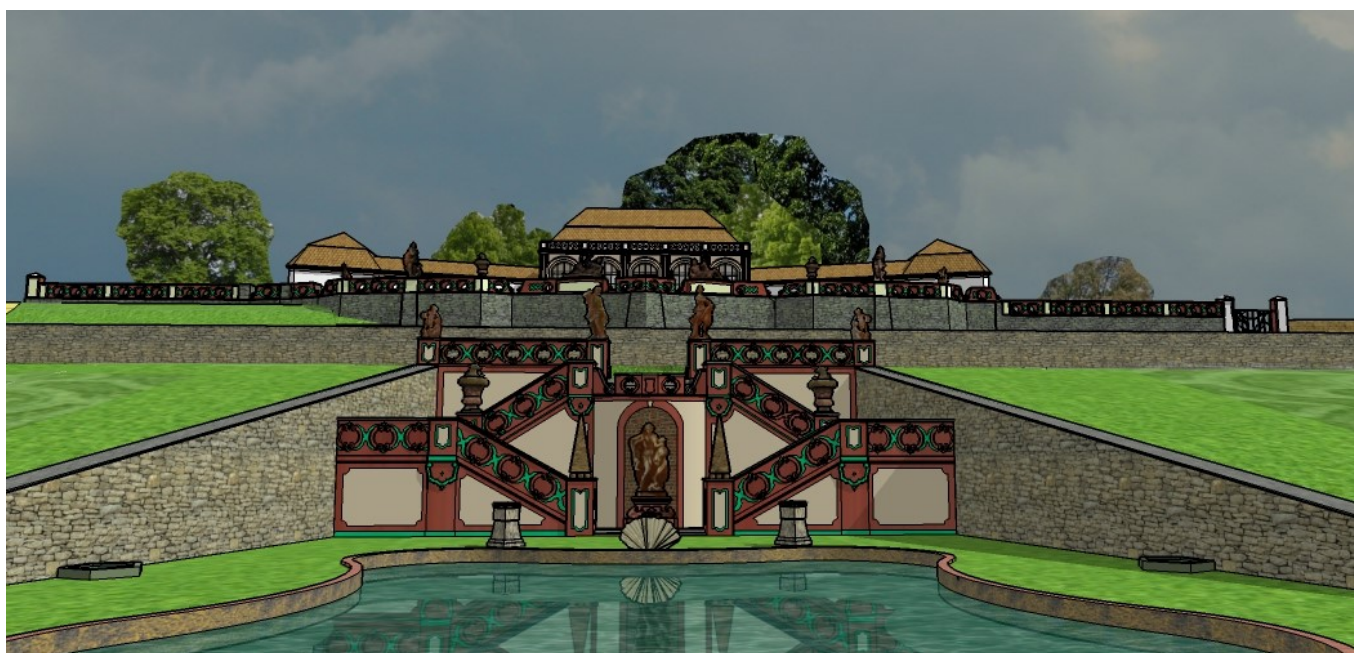
49. Zaměření celého objektu na třetí terase. Půdorys 1:100. Vyznačeno barokní zdivo. Autor 2019

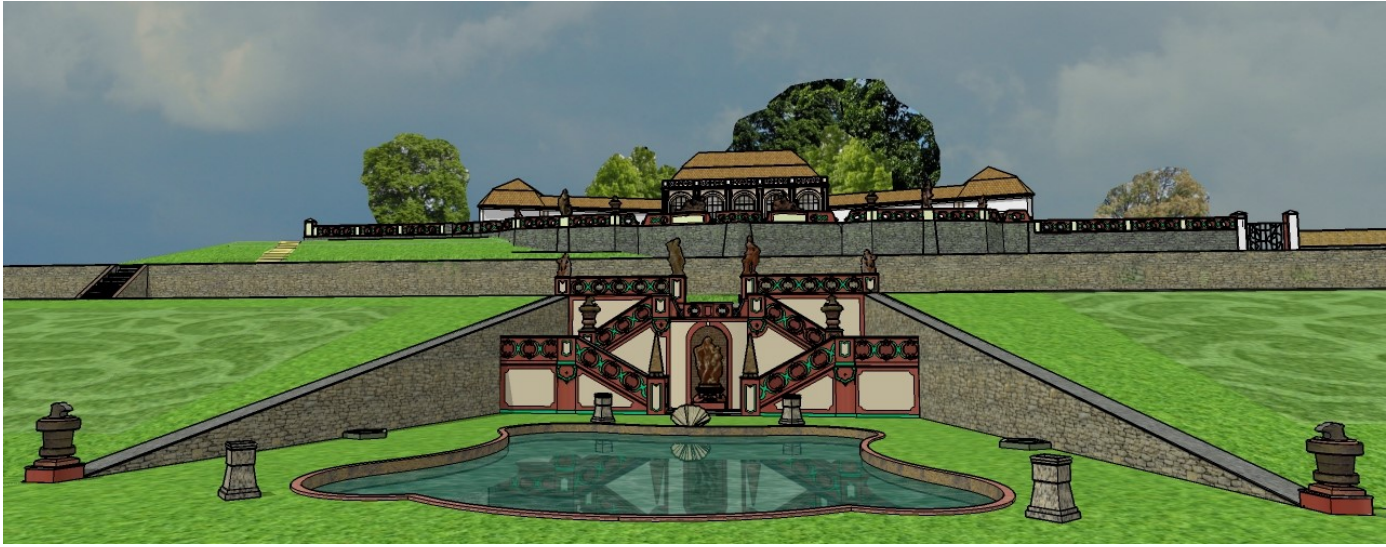

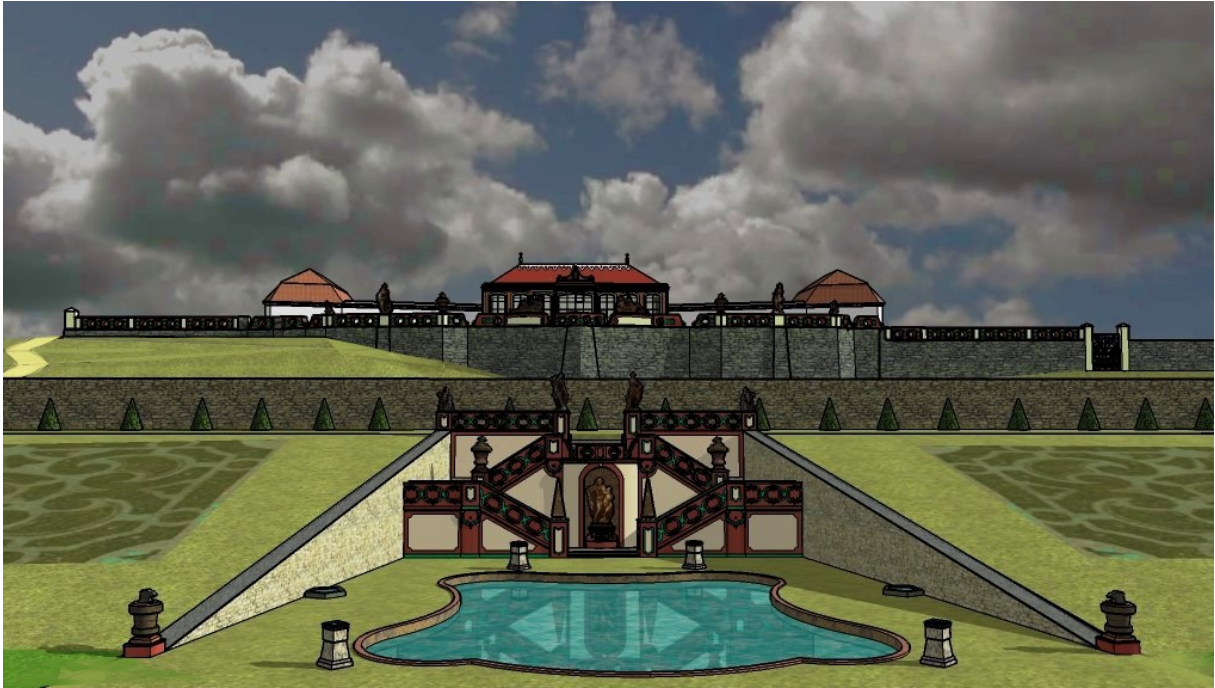
Obrazová příloha 2

Rekonstrukce prostoru zahrady a teatronu

1. Celková kompozice

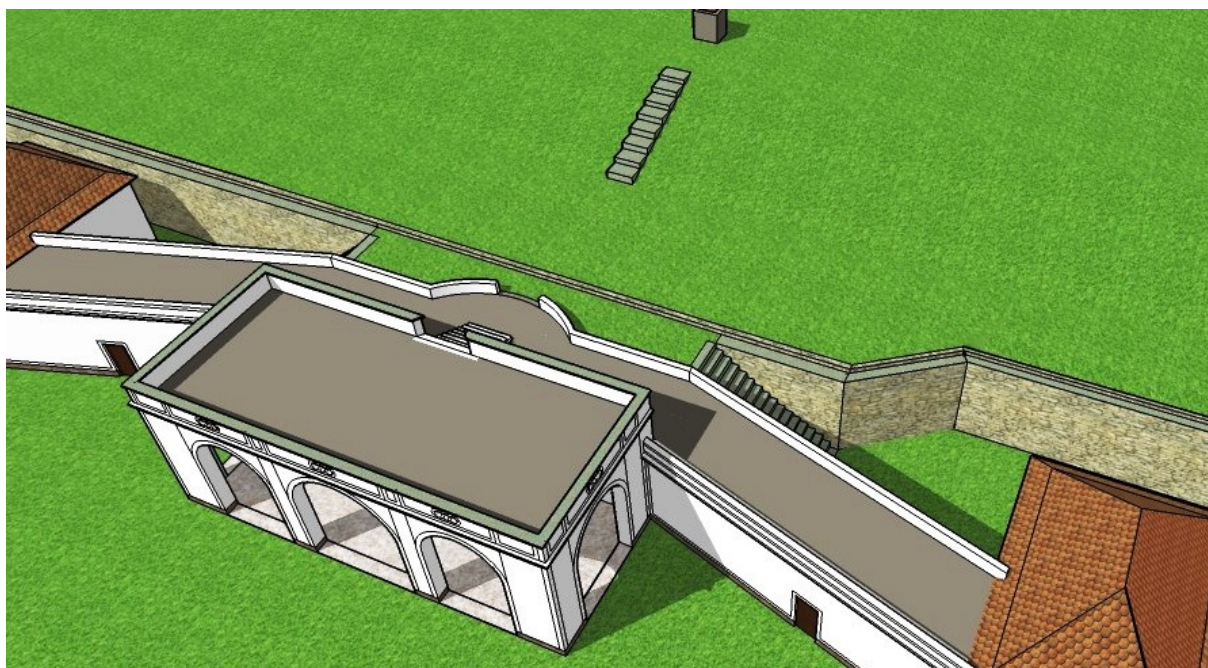

2. Pavilonová stavba na třetí terase – varianty

1.

1.a Schéma možné původní situace za severní stranou objektu

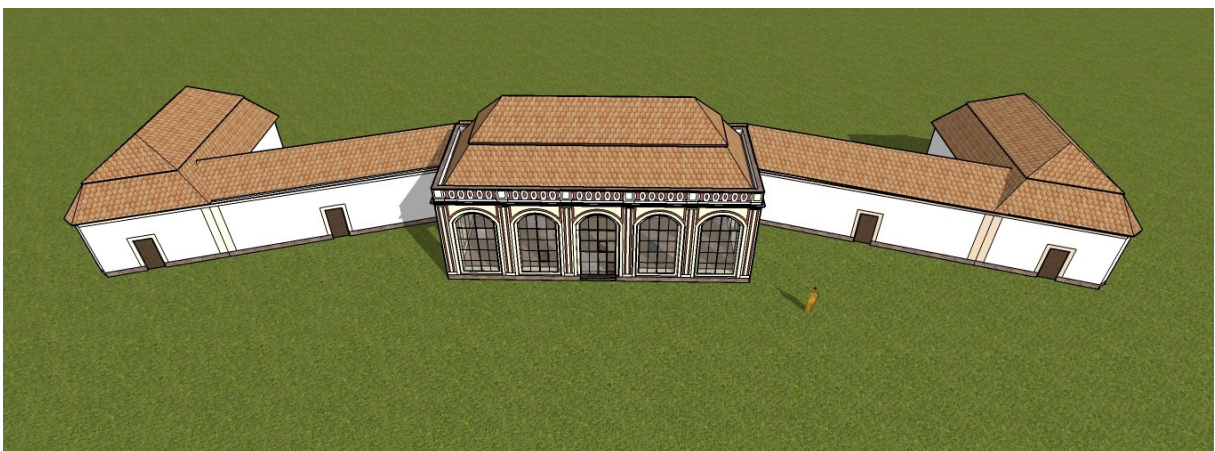
2.

3.

3.

4.

Obrazová příloha 3

Sochařská díla v barokní zahradě ve Smilkově

1. „Caritas“, původní umístění v nice schodiště.

Snímek M. Posselt, 1962.

Sbírka fotografické dokumentace NPÚ SČ

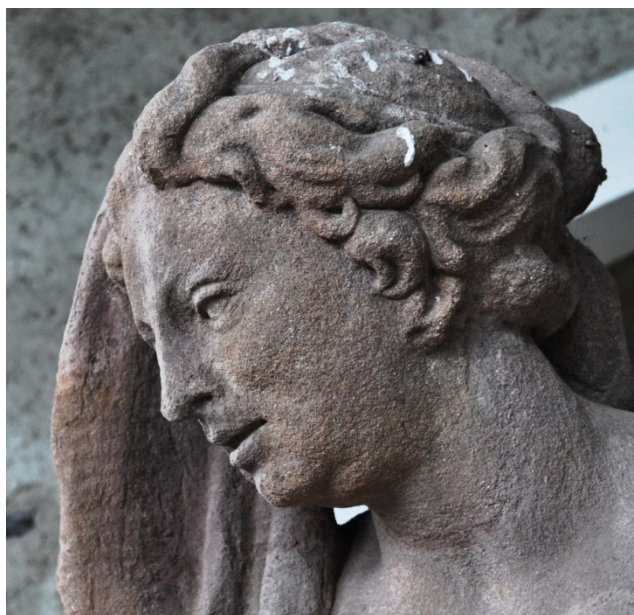
2. „Caritas“, originál, současný stav, oranžerie, Smilkov.

3.Detail

4. Detail

5. „Apollón“

Sbírka fotografické dokumentace NPÚ SČ

6. „Dafné“

Sbírka fotografické dokumentace NPÚ SČ

7., 8. „Dafné.“ Lapidárium zámku Mnichovo Hradiště. Domodelovaný originál. Současný stav. Foto autor 2019

9., 10. Sousedí putti z parapetní zídky schodiště teatronu. Zámek Smilkov. Zdroj: Rekonstrukce zahradního teatronu. Fotodokumentace. Archiv NPÚ ÚOP SČ

11., 12. Sousedí putti z parapetní zídky opěrné zdi třetí terasy. Sběrka fotografické dokumentace NPÚ ÚOP SČ

13. „Diana“. Torzo originálu. Oranžerie, Smilkov. Současný stav. Foto autor 2017

14. „Diana“. Torzo originálu. Oranžerie, Smilkov. Současný stav. Foto autor 2017

15. „Diana“. Torzo originálu. Oranžerie, Smilkov. Současný stav. Foto autor 2017

16. „Diana“. Kopie na balustrádě opěrné zdi. Smilkov. Současný stav. Foto autor 2017

17. „Diana“. Kopie na balustrádě opěrné zdi. Smilkov. Současný stav. Foto autor 2018

18. „Bakchus“. Originál, třetí terasa zahrady, Smilkov. Současný stav. Foto autor 2018

19. Detail. Foto autor 2018

20. „Bakchus“. Originál, třetí terasa zahrady, Smilkov. Současný stav. Foto autor 2018

21. „Bakchus“. Kopie na balustrádě opěrné zdi třetí terasy. Současný stav. Foto autor 2018

22. „Bakchus“. Kopie na balustrádě opěrné zdi třetí terasy. Současný stav. Foto autor 2018

23. Postava ženy s dítětem na opěrné zdi třetí terasy.
Snímek O. Hilmerová, 1952.
Sbírka fotografické dokumentace NPÚ ÚOP SČ

24. Detail. Snímek M. Posselt, 1962.
Sbírka fotografické dokumentace NPÚ ÚOP SČ

25., 26. Torzo postavy ženy s dítětem. Oranžerie, Smilkov
Současný stav. Foto autor 2018

27.,28. Kopie váz s orlími hlavami na balustrádě opěrné zdi třetí terasy. Smilkov. Současný stav. Foto autor 2018

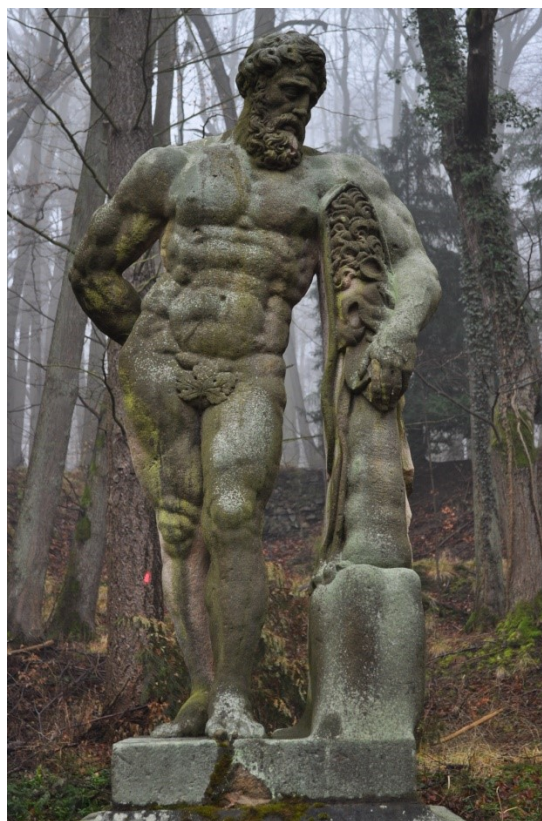

29. Váza s orlí hlavou, kopie. Oranžerie. Smilkov. Současný stav

30. Váza s orlí hlavou, kopie. Nádvoří zámku. Smilkov. Současný stav

31.,32.,33., Herkules Farneský. Druhá terasa jižní zahrady. Smilkov. Současný stav. Foto autor 2018

Obrazová příloha 4

Fotografická dokumentace současného stavu severní zahrady

Nástupní schodiště teatronu, parter

Opěrná zed' třetí terasy

Západní úsek opěrné zdi

Parapetní zídka západního úseku zdi

Pohled na opěrnou zed' a oranžerii z východní strany silnice

Parapetní zídka opěrné zdi, pohled z prostoru třetí terasy

Parapetní zídka opěrné zdi, pohled z prostoru třetí terasy, detail

Parapetní zídka opěrné zdi, pohled z prostoru třetí terasy, detail

Třetí terasa a prostor za oranžerií

Třetí terasa a soustava opěrných zdí teatronu

Třetí terasa od západu

Třetí terasa od východu

Prostor za severní zdí oranžerie, čtvrtá terasa

Prostor za severní zdí oranžerie

Objekty a stavební fragmenty na třetí terase

Oranžerie, východní průčelí

Oranžerie, nika, barokní nádrž

Severní zeď oranžerie

Situace za severní zdí oranžerie

Západní vstup do severní místnosti přízemí domu zahradníka

Severní místnost přízemí domu zahradníka

Jižní místnost přízemí domu zahradníka

Jižní místnost přízemí domu zahradníka, vchod v jižní zdi

